

Ārlietu ministrija

Latvijas Universitātes
Diasporas un migrācijas
pētījumu centrs

Diasporas ieguldījums Latvijā un tā apzināšanas iespējas

PĒTĪJUMA REZULTĀTI

Baiba Bela, Inta Mieriņa

Rīga, 2018

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes
Sociālo un politisko pētījumu institūta
Diasporas un migrācijas pētījumu centrs

ISBN 978-9934-18-421-5

Saturs

Ievads	3
Pētījuma pamatojums un mērķi.....	3
Pētījuma metodoloģija.....	7
Diasporas ieguldījuma nozīme un veicināšanas prakse Latvijā un pasaulē	9
Diasporas ieguldījuma aktualitāte	9
Diasporas ieguldījuma veicināšana Latvijā un pasaulē	11
Diasporas ieguldījuma jomas	21
Diasporas ieguldījuma jomu apskats.....	24
Diasporas ieguldījuma jomu kartējums	31
Diasporas ieguldījums Latvijā	34
Naudas pārvedumi.....	34
Investīcijas.....	39
Ieguldījums uzņēmējdarbībā	41
Tūrisms.....	44
Filantropija	50
Sociālie pārvedumi	55
Profesionālais intelektuālais un sociālais kapitāls	56
Ieguldījums izglītībā un zinātnē	57
Ieguldījums pilsoniskajā sabiedrībā	60
Valsts tēla veidošana un popularizēšana	62
Diasporas ieguldījuma novērtējuma metodika	63
Naudas pārvedumi.....	63
Investīcijas.....	67
Ieguldījums uzņēmējdarbībā	69
Tūrisms.....	69
Filantropija	70
Sociālie pārvedumi	71
Profesionālais intelektuālais un sociālais kapitāls	71
Ieguldījums izglītībā un zinātnē	72
Ieguldījums pilsoniskajā sabiedrībā	73
Valsts tēla veidošana un popularizēšana	74
Secinājumi un ieteikumi	75
Secinājumi.....	75
Ieteikumi.....	78
Literatūra	87

Ievads

PĒTĪJUMA PAMATOJUMS UN MĒRĶI

Latvijas nākotnes, demogrāfiskās ilgtspējas un ekonomikas konkurētspējas kontekstā emigrācijai mūsu valstī ir īpaša loma. Kopš 2000. gada vien no Latvijas ir izbraukuši un nav atgriezušies vairāk nekā 260 tūkstoši iedzīvotāju (Hazans, 2016a), bet kopējais diasporas apjoms tiek lēsts tuvu 370 tūkstošiem (Ārlietu ministrija, 2017)¹. Pēc ekspertu aprēķiniem, ap 15% no visiem latviešiem un Latvijas valstspiederīgajiem šobrīd dzīvo ārpus Latvijas (Mieriņa et al., 2017a), turklāt migrācijas saldo saglabājas negatīvs (CSP, 2018). Par emigrāciju līdz šim Latvijā ierasts runāt kā par ievērojamu zaudējumu Latvijas valstij sabiedrības novecošanas, pieaugošās demogrāfiskās slodzes, darbaspēka trūkuma un smadzeņu aizplūdes dēļ (Greve, 2012), tomēr pasaulē un pēdējos gados arī Latvijā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta iespējām, ko sniedz saiknes uzturēšana un sadarbība ar no valsts izceļojušām emigrantu kopienām un to ieguldījums savā izcelsmes valstī. Pētījumi liecina, ka Latvijas diaspora, lai gan nereti vīlusies Latvijas politiskajos un ekonomiskajos procesos, saglabā ciešu emocionālo saikni ar Latviju (Mieriņa, 2015a). Tai raksturīga vērā ņemama interese sadarboties ekonomikas, zinātnes, kultūras un citās jomās (Hazans, 2016b; Mieriņa et al., 2017b), kā arī palīdzēt saviem tuviniekiem un tautiešiem Latvijā (Mieriņa et al., 2016; Mieriņa, 2016a).

Spilgti piemēri diasporas ieguldījumam sastopami gan tālākā, gan pavisam nesenā Latvijas vēsturē. Dažādās publikācijās aprakstītas gan Latvijas diasporas politiskās aktivitātes padomju okupācijas laikā, pievēršot starptautisko uzmanību Latvijai (piem., Garoza, 2017; Auliciema et al., 2018), gan finansiālais atbalsts pēc neatkarības atgūšanas (Dimante, 2007), gan arī emigrācijas loma 2009.–2010. gada ekonomiskās krīzes pārvarēšanā (Masso et al., 2018). Kā diasporas pienesums publiskajā telpā visbiežāk akcentēti naudas pārvedumi, taču diasporas ieguldījums ir daudz plašāks – tas ietver ziedojumus, investīcijas, ieguldījumu tirdzniecības, uzņēmējdarbības, eksporta, inovāciju, tūrisma, zinātnes, kultūras, politikas un citās jomās. Ārvalstīs dzīvojošie sportisti, mākslinieki, zinātnieki un uzņēmēji nes Latvijas vārdu pasaulē.

---

¹ Ārlietu ministrijas aptuveni aprēķini uz 2012. gadu, apkopojot pārstāvniecību aplēses un iedzīvotāju reģistra informāciju. Dati ir aptuveni, jo ir lielas atšķirības starp iedzīvotāju reģistra datiem, vēstniecībās pieejamo informāciju un aplēsēm par reālo situāciju.

Papildus diasporai ir būtisks potenciāls informācijas vides veidošanā un Latvijas stratēģisko interešu efektīvā starptautiskā aizstāvībā mūsdienu ģeopolitisko izaicinājumu kontekstā (Mieriņa et al., 2017a). Diasporas pienesums Latvijai saistīts arī ar jaunu vērtību un attiecību modeļu ienākšanu sabiedrībā un politiskās kultūras maiņu Latvijā, kas literatūrā apzīmēti kā sociālie pārvedumi (*social remittances*), ar to domājot idejas, rīcību, identitātes un sociālo kapitālu (Levitt & Lamba-Nieves, 2011; Kuznetsov, 2013). Kaut arī diaspora lielākoties nav Latvijas nodokļu maksātāji, ir ļoti daudz iesaistes veidu, kas nodrošina saikni ar Latviju un līdzdalību tās tautsaimniecībā un kas pamatoti ļauj uzlūkot diasporu ne tikai kā valsts atbalsta saņēmēju, bet arī kā **būtisku ieguldītāju Latvijas attīstībā.**

Diemžēl, kā liecina aptaujas (SKDS, 2016), Latvijas sabiedrības izpratne par iespējamajiem ieguvumiem, ko sniedz sadarbība ar diasporu, un par diasporas ieguldījumu Latvijā šobrīd ir nepietiekama: tikai 43% Latvijas iedzīvotāju “pilnīgi” vai “drīzāk” piekrīt apgalvojumam, ka “ārzemēs dzīvojošie latvieši ir nozīmīgs resurss, kas var dot nozīmīgu ieguldījumu Latvijas attīstībā”. Jāsecina, ka, neraugoties uz dažādu iestāžu, organizāciju un aktīvistu ilggadēju darbu (skat. Mieriņa et al., 2017a), Latvijas diasporas vēsture un pienesums kultūrā, politikā un ekonomikā joprojām ir nepietiekami apzināts un popularizēts. Trūkst informācijas par pašreizējā diasporas ieguldījuma Latvijā daudzveidīgajām dimensijām un ieguldījuma sniegšanas mehānismiem, kā arī trūkst diasporas pienesuma novērtējuma jomās, kur šāds objektīvs novērtējums būtu iespējams. Bez precīzākas informācijas par diasporas ieguldījumu Latvijā ir grūti nodrošināt veiksmīgu diasporas politikas plānošanu un īstenošanu, kā arī plašākas sabiedrības atbalstu. 2017. gada Kultūras ministrijas pasūtītajā Latvijas Universitātes ekspertu ziņojumā “Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam” (Mieriņa et al., 2017a) kā viena no problēmām ir norādīta nepietiekama izpratne Latvijas sabiedrībā un lēmumu pieņēmēju aprindās par diasporas lomu un nozīmi. Ekspertu ziņojumā aicināts veikt diasporas ieguldījuma novērtējumu un veicināt izpratni Latvijā un ārvalstīs par diasporu un tās ieguldījumu. Kā norāda eksperti, tas nepieciešams, lai veicinātu Latvijas globālās kopienas saliedēšanos, kā arī emocionālās saiknes un sadarbības stiprināšanu starp diasporu un sabiedrību Latvijā.

2018. gada 1. novembrī pieņemtajā Diasporas likumā kā viens no likuma mērķiem norādīta nepieciešamība stiprināt diasporas kā neatņemamas Latvijas sabiedrības daļas

latvisko identitāti un piederību Latvijai un nodrošināt diasporai iespējas brīvi veidot, uzturēt un stiprināt saikni ar Latviju. Likums akcentē, ka viens no diasporas politikas uzdevumiem ir **“veicināt diasporas iesaisti Latvijas tautsaimniecības, eksporta un investīciju attīstīšanā un veicināšanā, zināšanu un tehnoloģiju pārnēsē, valsts pārvaldē, pētniecībā un izstrādē”** (LR Saeima, 2018). Norādīts, ka nepieciešams plašs pasākumu kopums, kas stiprinātu diasporas saikni ar Latvijas kultūru, ekonomiku, tautsaimniecību un zinātņi, kā arī veicinātu diasporas pilsonisko un politisko līdzdalību.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, **ši pētījuma mērķis ir apzināt un akcentēt veidus, kā diaspora sniedz ieguldījumu Latvijas sabiedrības un valsts attīstībā, kā arī izstrādāt metodoloģiju un rekomendācijas diasporas ieguldījuma turpmākai korektai izvērtēšanai.** Ziņojumā ietverti gan sekundārie aptauju dati un statistiskie aprēķini, gan arī daļēji strukturētas intervijas ar konkrēto jomu ekspertiem. Pētījums sniedz līdz šim vispusīgāko skatījumu uz diasporas ieguldījumu Latvijā pēdējo gadu griezumā, iezīmējot diasporas ieguldījuma daudzveidīgās jomas, kā arī izgaismojot iespējas un izaicinājumus precīzā diasporas ieguldījuma novērtēšanā un analizējot pasaules praksi. Ziņojuma uzdevums *nav* veikt padziļinātu un precīzu diasporas ieguldījuma aprēķinu katrā no identificētajām ieguldījuma jomām, jo šādi aprēķini prasītu ārkārtīgi laikietilpīgu un dārgu datu apkopojumu, kas ievērojami pārsniedz Ārlietu ministrijas un LU Diasporas un migrācijas pētījumu centra sadarbības līguma ietvaros pieejamo pētniecības budžetu un pētījumam atvēlēto laiku. Neraugoties uz to, izmantojot mums pieejamo līdzšinējo aptauju datu sekundāro analīzi un ekspertu sniegto informāciju, ziņojumā sniegts šobrīd iespējami precīzākais diasporas ieguldījuma apskats. Daudzas būtiskas diasporas ieguldījuma formas diemžēl nav kvantificējamās vai precīzi nomērāmas; šādā gadījumā aprobežojamies ar šo ieguldījuma formu identificēšanu.

Runājot par diasporas ieguldījumu, vispirms svarīgi iezīmēt diasporas robežas, sniedzot definīciju, ko šajā pētījumā saprotam ar “diasporu”. Atbilstoši diasporas likumam diaspora ir “ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojošie Latvijas pilsoņi, latvieši un citi, kam ir saikne ar Latviju, kā arī viņu ģimenes locekļi” (LR Saeima, 2018). Ekspertu ziņojumā “Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam” arī lietota plaša diasporas definīcija: “Šajā dokumentā ar diasporu saprotam ārpus savas dzimtenes izkļiedētu nācijas daļu, kas apzinās savu piederību izcelsmes valstij.”

Jēdziens “diaspora” ietver gan pilsoņus, gan nepilsoņus, gan trimdas latviešus, gan jaunās emigrācijas pārstāvjus un emigrantu pēctečus, kas apzinās savu piederību Latvijai, neatkarīgi no etniskās izcelsmes, dzimtās valodas un pilsonības (Mieriņa et al., 2017a: 14). Kaut arī plašās definīcijas ir iekļaujošas un labāk atspoguļo Latvijas komplicēto vēsturi un Latvijas emigrantu multietnisko sastāvu, tās ir grūti lietojamas praksē, kad jāveic aprēķini, jo apgrūtinā diasporas apjoma izvērtējumu. Īpaši diskutabls ir jautājums par to, vai, sekojot Diasporas likuma definīcijai, diasporas ieguldījuma apzināšanas kontekstā par diasporu var uzskatīt arī, piemēram, Latvijas izcelsmes personu ģimenes locekļus un simpātiju diasporu. Tā kā nepieciešams samērā precīzi iezīmēt diasporas robežas, šajā ziņojumā ar diasporu saprotam **Latvijas valstspiederīgos un latviešu / Latvijas izcelsmes personas, kas dzīvo ārpus Latvijas** un apzinās savu piederību Latvijas valstij (Mieriņa et al., 2017a). Protams, jāņem vērā, ka ieguldījumu Latvijā var sniegt ne vien diasporas pārstāvji, bet arī jau minētā simpātiju diaspora un ārvalstīs dzīvojošo latviešu un Latvijas pilsoņu ģimenes locekļi, draugi un paziņas, kuri, diasporas pārstāvju motivēti, apciemo Latviju vai, piemēram, uzsāk uzņēmējdarbību Latvijā (Mieriņa et al. 2017a).

Samazinoties transporta un komunikācijas izmaksām, visā pasaulē un arī Latvijā arvien izplatītāks emigrantu vidū kļūst transnacionāls dzīvesveids. Kā secināts LU pētnieku īstenotajā aptaujā “Latvijas emigrantu kopienas”, 17% norāda, ka dzīvo vienlaikus gan ārvalstīs, gan Latvijā (11% – lielākoties ārpus Latvijas, 6% – pārmaiņus Latvijā un ārzemēs, bet 2% – lielākoties Latvijā). Neraugoties uz šīs grupas īpašo situāciju, ziņojuma vajadzībām tā tiek uztverta un analizēta kā daļa no Latvijas diasporas.

Ziņojumā nepievērsīsimies remigrantu sniegtajam ieguldījumam, lai gan arī tas, neapšaubāmi, ir ievērojams (Hazans, 2016b). Dažos gadījumos grūti nodalīt diasporas ieguldījumu no remigrantu ieguldījuma, piemēram, situācijā, kad diasporas pārstāvis nodibina uzņēmumu Latvijā vai par ārvalstīs nopelnītu naudu iegādājas Latvijā nekustamo īpašumu, vienlaikus pārceļoties atpakaļ uz Latviju.

Pētījuma pirmajā daļā aplūkotas līdzšinējos pētījumos ārvalstīs un Latvijā gūtās atziņas par diasporas ieguldījumu un tā veicināšanu. Otrajā pētījuma daļā pievērsīsimies diasporas ieguldījuma veidiem un jomām. Trešajā pētījuma daļā apkopota šobrīd pieejamā informācija par Latvijas diasporas ieguldījumu iepriekš definētajās ieguldījuma jomās. Bet ceturtajā pētījuma daļā, balstoties uz ekspertu intervijām un citu valstu praksi, sniegtas rekomendācijas turpmākai diasporas ieguldījuma novērtējuma

metodikai, vienlaikus norādot uz ierobežojumiem, kas saistīti ar precīzu mērījumu neesamību, datu pieejamību un to apkopošanas izmaksām. Pētījums noslēdzas ar secinājumiem.

Par ziņojuma saturu pilnībā atbild tā autori, un tas nav uzskatāms par pētījuma pasūtītāja – Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas – viedokli.

Ziņojuma autores pateicas ekspertiem par atsaucību un piedalīšanos pētījumā.

PĒTĪJUMA METODOĻĪJA

Pētījums balstīts uz daudzveidīgu metožu kopumu. Pētījuma pirmajā posmā 06.08.2018.–07.09.2018. pētīta zinātniskā literatūra un dokumenti, pievēršot uzmanību tam, kā diasporas ieguldījuma veicināšanas un novērtējuma veikšanas izaicinājumi risināti citu valstu praksē un līdzšinējos pētījumos. Otrajā posmā 10.09.2018.–08.10.2018. veiktas četras daļēji strukturētas ekspertu intervijas: ar LU pētnieci Džinetu Dimanti (pētījuma virziens – ekonomika, doktora disertācijā pētījusi diasporas ieguldījumu laika posmā no 1991. līdz 2005. gadam); ar LU diasporas tūrisma pētnieci Aiju van der Steinu; ar LIAA Projektu attīstības nodaļas vecāko projektu vadītāju Artu Krūzi un Tūrisma departamenta direktori Inesi Šīravu; ar Latvijas Bankas maksājumu bilances statistikas ekspertu Aigaru Kalniņu un kolēģēm. Veiktas intervijas arī ar diasporas lielo organizāciju pārstāvēm – Pasaules Brīvo latviešu apvienības (PBLA) priekšsēdi Kristīni Saulīti un Eiropas Latviešu apvienības (ELA) prezidija priekšsēdētāja vietnieci Elīnu Pinto, kā arī divas intervijas ar biedrības “Ar pasaules pieredzi Latvijā” pārstāvjiem. Papildus analizēti dokumenti par filantropijas jautājumiem (par Latvijas augstskolu attīstības fondiem LU, LLU, RSU un RTU, veikta arī intervija ar LU fonda valdes locekli un izpilddirektori Lailu Kundziņu-Zvejnieci). Ekspertu intervijās aplūkoto jautājumu loks tika skatīts trīs jautājumu blokos:

- 1) kādas ir iespējas empīriski nomērīt diasporas ieguldījumu konkrētā eksperta jomā;
- 2) kādi ir ierobežojumi un kādi ir iespējamie risinājumi šādam mērījumam;
- 3) kādās vēl jomās vērojams nozīmīgs diasporas ieguldījums.

Lielāka uzmanība ekspertu intervijās tika pievērsta diasporas ieguldījumam atbilstoši katra eksperta specializācijas jomai. Tie ir naudas pārvedumi (*remittances*), investīcijas, ziedojumi, diasporas tūrisms, kurus ir iespējams nomērīt kvantitatīvi.

Ņemot vērā diasporas jautājuma sabiedrisko nozīmību, lai iegūtu priekšstatu par diasporas lielāko organizāciju un sabiedrības skatījumu uz diasporas lomu, veikti trīs novērojumi. Pētījuma sākuma posmā veikti novērojumi sarunu festivālā LAMPA ELA teltī “Latvietis 2.0” 30. jūnijā Cēsīs, forumos “LATVIJAS VĒRTĪBAS. Pirmā vērtība – cilvēks. Darba meklētāji un remigrācija” 17. augustā Ludzā un 22. augustā Cēsīs. Kaut arī visos pasākumos galvenokārt bija akcentēta atgriešanās Latvijā, tajos ļoti labi parādījās arī attieksme pret diasporu un ieguvumu daudzveidība, sevišķi uzsverot zināšanu, prasmju un pieredzes pārnesi.

Diasporas ieguldījuma nozīme un veicināšanas prakse Latvijā un pasaulē

DIASPORAS IEGULDĪJUMA AKTUALITĀTE

Jautājuma par diasporas ieguldījumu izcelsmes valstī aktualitāti nosaka gan migrācijas apjoma pieaugums (United Nations, 2015), gan arī migrācijas rakstura izmaiņas. 20. gadsimta sākumā emigrācija visbiežāk nozīmēja vienvirziena pārcelšanos no vienas valsts uz citu un saišu pārtrūkšanu vai mazināšanos ar izcelsmes valsti, bet mūsdienās cilvēki nereti migrē turp un atpakaļ starp izcelsmes un mērķa valsti, kā arī uztur daudzveidīgas intensitātes pārrobežu saites arī pēc pārcelšanās (Kivisto, 2001; Faist, 2000). Minētās izmaiņas migrācijas raksturā ļauj izcelsmes valstīm raudzīties uz emigrantiem nevis kā uz zaudētiem nodokļu maksātājiem, bet kā uz “nacionālo vērtību” (*national assets*), kas dažādos veidos sniedz pienesumu valsts attīstībā. Šādā kontekstā tiek runāts par “diasporas kapitālu” – ārvalstu resursiem, kas pieejami valstij, pilsētai, reģionam, organizācijai vai vietai un sastāv no trim plūsmām: cilvēku, finanšu un zināšanu plūsmas (Kingsley, 2018). Pēc Pasaules Bankas aplēsēm, kopējās naudas plūsmas no diasporām uz izcelsmes valstīm pārsniedz 600 miljardus dolāru gadā, turklāt gandrīz tikpat lielu summu – 500 miljardu dolāru gadā – veido emigrantu uzkrājumi. Pasaules Bankas skatījumā gan pārvedumi, gan uzkrājumi kopā ir uzskatāmi par nozīmīgiem attīstības projektu finansējuma avotiem emigrantu izcelsmes valstīs (World Bank, 2016). Turklāt tas ir tikai viens no veidiem, kā diaspora iegulda savā izcelsmes valstī. Diasporas pārstāvji var sniegt vērtīgu informāciju un atbalstu eksporta attīstībai, darbojoties kā tirdzniecības aģenti, eksporta konsultanti vai dibinot eksporta uzņēmumus, var investēt savā izcelsmes zemē vai nodrošināt t. s. *investment leads*, palīdzēt ar savu pieredzi biznesā, kontaktiem un sakariem, kā arī veicināt ceļošanu uz savu izcelsmes valsti (Mieriņa et al., 2017a) un sniegt pienesumu arī citās jomās, tostarp ideju, normu, vērtību, zināšanu un prasmju formā.

Izpratne, ka diaspora (emigranti un viņu pēcteči) var būt nozīmīgs partneris attīstības veicināšanā, ir radusies salīdzinoši nesen (Newland & Plaza, 2013; Kuznetsov, 2013). Taču mūsdienās daudzas valstis, kuras emigrācijā zaudējušas ievērojamu daļu iedzīvotāju, meklē iespējas, kā ar noteiktu politiku un programmām savu “diasporas kapitālu” pārvērst reālā darbībā, kas sniegtu ieguldījumu valsts attīstībā (Chappell & Laczo, 2011; Kuznetsov, 2013). Iepriekš saites ar izbraukušajiem pamatā uzturēja

galvenokārt ģimenes un draugu lokā, bet **mūsdienās arvien pieaug valdību loma, mērķtiecīgi institucionalizējot saites ar diasporu un strādājot, lai piesaistītu diasporas resursus un veicinātu sadarbību** (Pande, 2018).

Latvijā ekonomiskā un cita veida (zinātne, kultūra u. c.) sadarbība ar diasporu vēl pirms Diasporas likuma pieņemšanas 2018. gada novembrī ir bijusi ietverta gan Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnēs 2012.–2018. gadam, gan nostiprināta Ārlietu ministrijas un PBLA noslēgtajā Sadarbības memorandā (kurā viens no sadarbības pamatvirzieniem ir “diasporas līdzdalība Latvijas valsts politiskajos un saimnieciskajos procesos, vēlēšanās, Latvijas tautas kultūras, ekonomisko un politisko interešu apzināšanā, formulēšanā un īstenošanā”), gan ietverta valdību deklarācijās (piem., Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai 93. punkts paredzēja sniegt atbalstu “ārvalstīs dzīvojošo tautiešu politiskai un pilsoniskai līdzdalībai un iesaistei Latvijas ekonomiskajā un kultūras dzīvē, izglītībā un zinātnē”) (Rinkevičs, 2016). Arī diasporas likuma pieņemšana un likuma saturs apliecina, ka lēmumu pieņēmēji Latvijā ir pārliecināti par to, cik nozīmīgi ir uzturēt saikni ar diasporu un atbalstīt daudzveidīgas sadarbības un diasporas iesaistes formas.

Valsts sadarbība ar diasporu nav iespējama bez diasporas motivācijas sadarboties un vēlmes iesaistīties attīstības procesos izcelsmes valstī. Motivācija diasporas mobilizācijai visbiežāk balstās uz identitāti (bieži uz hibrīdidentitāti) un piederības izjūtu, kā arī atbildības un pienākuma jūtām pret izcelsmes valsti (Brinkenhoff, 2009). Jaunākie pētījumi uzsver arī lepnumu par savu izcelsmes valsti kā svarīgu motivējošu faktoru (Kingsley, 2018). Taču nedrīkst nenovērtēt arī mērķtiecīgas, sadarbību veicinošas, uz sadarbību vērstas diasporas politikas lomu. Citu valstu piemēri liecina, ka valdības var veidot labvēlīgu vidi plašākai un daudzveidīgākai diasporas iesaistei. Valdību loma labvēlīgas vides radīšanā attiecas uz tiesisko regulējumu, resursu pieejamību, iesaistošām sadarbības formām un pozitīvu diasporas novērtējumu (Agunias & Newland, 2012). Dažas valstis tā vietā, lai attīstītu jau esošus tīklus un sadarbības formas, pašmērķīgi veido jaunus, tomēr labāku efektu sniedz atbalsts jau esošām, no pašas diasporas nākušām iniciatīvām (Boyle & Kitchin, 2013). Diasporas ieguldījuma atzīšana un novērtējums motivē attīstīt sadarbību, savukārt mērķtiecīga diasporas iesaiste sekmē tās ieguldījumu izcelsmes valstī un cilvēkos. Lai gan sadarbība, kā jau minēts, lielā mērā atkarīga no pašas diasporas vēlmēm un intereses,

valsts uzdevums ir mērķgrupu uzrunāt un nodrošināt iespēju ieguldīt valsts attīstībā tiem, kuri to vēlas (Mieriņa et al., 2017a).

DIASPORAS IEGULDĪJUMA VEICINĀŠANA LATVIJĀ UN PASAULĒ

Jaunajā tūkstošgadē četras valstis ir sevišķi aktīvas savu diasporu iesaistītājas – Izraēla, Ķīna, Indija un Īrija. Izraēla jau vēsturiski ir veidojusi intensīvas un ciešas attiecības ar savu diasporu (Kingsley, 2018). Šos piemērus ir svarīgi aplūkot, jo 1) netika atrasti šauri uz diasporas ieguldījuma novērtējumu vērsti piemēri un 2) diasporas ieguldījums ir tieši proporcionāls diasporas iesaistei. Papildus šiem piemēriem sniegsim īsu ieskatu tajā, kā Latvijā šobrīd tiek veicināts diasporas ieguldījums.

Izraēla

Izraēlā ir apmēram 6 miljoni ebreju, un tās valdība lēš, ka ārpus Izraēlas dzīvo apmēram 8 miljoni ebreju, vēl 9 miljoni potenciāli varētu iegūt Izraēlas pilsonību, 35 miljoni ebreju izcelsmes cilvēku veido diasporu, bet pasaulē varētu būt apmēram 60 miljoni cilvēku, kuriem ir attālas izcelsmes saites ar Izraēlu vai jūdaismu, vai arī viņi pieder pie simpātiju diasporas (Landau & Levinson, 2018). Diasporas ebrejiem ir bijusi nozīmīga loma Izraēlas valsts attīstībā. Jau drīz pēc valsts dibināšanas ir izveidota *Jewish Agency for Israel* (JAFI), kas ir galvenā institūcija, lai nodrošinātu saikni starp Izraēlu un tās diasporu. Diasporas ziedojumi valstij ilgstoši ir uzskatīti par ebreju pienākumu, un tie netiek nodalīti no cita attīstības finansējuma (Schwartz, 2008). Mūsdienās Izraēlā diasporas iesaistes veicināšanā liela loma ir dažādām ministrijām, kuras katra savā jomā sekmē aktīvu sadarbību ar diasporu – kultūras, izglītības, sporta, tūrisma, tirdzniecības, investīciju, sociālā atbalsta un sociālo pakalpojumu jomā. Neskatoties uz vēsturiski aktīvo sadarbību ar diasporu, 2001. gadā tika izveidota arī īpaša Sociālo un diasporas lietu ministrija, kas kopš 2015. gada pārveidota par Diasporas lietu ministriju. Tās mērķis ir mazināt straujos asimilācijas un ebreju identitātes zaudēšanas procesus diasporā, sevišķi vēršoties pie sievietēm kā ebreju identitātes glabātājām ģimenēs. Kopš 2018. gada viena no prioritātēm ir identificēt lielas kopienas, kuras vēlas dziļāk iepazīt ebreju kultūru, apgūt valodu un konvertēties jūdaismā. Valdība vēlas iesaistīt šīs kopienas t. s. publiskās diplomātijas procesos, sekmējot atbalstu Izraēlai un vēršoties pret antisemitismu. Ir izveidota vairāku gadu programma darbam ar šādām ebreju izcelsmes vai simpātiju diasporas kopienām (Landau & Levinson, 2018). Diasporas iesaiste pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs notiek caur dažādām NVO, kas darbojas gan

kā filantropiskas organizācijas, gan ģimenes fondi tādās jomās kā kultūra, izglītība, sociālie pakalpojumi un sociālu pārmaiņu veicināšana. Sākotnēji JAFI bija nozīmīgākā organizācija sadarbībai ar diasporu, bet mūsdienās sadarbība ir izteikti decentralizēta un veidojas, izmantojot dažādus kanālus un dažādās jomās – reliģija, filantropija, politika u. c. Savukārt galvenie sadarbības kanāli ir valsts institūcijas, politiskās partijas un to institūcijas, kā arī NVO sektors. JAFI joprojām tiek atzīmēta kā pozitīvais piemērs, jo tās darbības vadībā ir iesaistīti gan diasporas, gan valdības pārstāvji, kas kopīgi lemj par īstenojamajām programmām. Kā pozitīvs sadarbības piemērs tiek minēta arī *Israel's Partnership 2000*, kas veido tiešas saites starp konkrētu pašvaldību un diasporas organizāciju (Agunias & Newland, 2012). Vismazāk attīstīta vēl nesenā pagātnē bija sadarbība uzņēmējdarbībā, kaut arī Izraēlas vēstniecību paspārnē pastāv komerciālā atašeja postenis, kā arī tiek veidotas lokālas tirdzniecības kameras (*Chamber of Commerce*) (Schwartz, 2008). Angliski pieejamā informācija Izraēlas Diasporas lietu ministrijas mājaslapā ir skopa (MDA, n. d.). Oficiālajā mājaslapā ir uzsvērtā ebreju identitātes un kultūras loma un nozīme, kā arī diasporas simboliskais svarīgums, bet, atšķirībā no Globālās Īrijas mājaslapas un informācijas avotiem, nav minētas konkrētas aplēses par diasporas ieguldījumu (piem., par ziedojumu apmēru) vai izmaksas (piem., izglītības programmām). Arī zinātniskajā literatūrā, izņemot naudas pārvedumu datus un filantropisko organizāciju ziedojumu datus, uz datiem balstīti aprēķini un to metodoloģijas apraksti par ebreju diasporas ieguldījumu Izraēlā atrasti netika.

Ķīna

Ķīniešu diasporu veido apmēram 35–50 miljoni ķīniešu. Ķīna jau 1978. gadā izveidoja Ārvalstu ķīniešu lietu biroju (*Overseas Chinese Affairs Office of the State Council* (OCAO)) komunikācijai ar diasporu un tās iesaistei valsts ekonomikas modernizācijas procesos. Ķīniešu diasporas pārvedumi un investīcijas veido nozīmīgu ieguldījumu Ķīnas attīstībā un tās ekonomikas globalizācijā. Kopš Sji Dzjiņpins kļuva par Ķīnas līderi 2012. gadā, viņš veido atšķirīgu diasporas politiku, skatot diasporu arī kā resursu publiskajā diplomātijā, lai pozitīvā virzienā mainītu Ķīnas tēlu starptautiskajā arēnā, kā arī cenšas veicināt remigrāciju (Ding, 2015). Patlaban Ķīna savā diasporas politikā akcentē kultūras un izglītības apmaiņu, Ķīnas mediju satura pieejamību diasporā, kā arī ķīniešu valodas un kultūras mācīšanu. Ķīniešu diasporā identitātes saglabāšana, kultūras tradīciju un valodas tālāk nodošana bērniem vienmēr ir bijusi ļoti svarīga.

Tomēr Ķīnas loma ir bijusi visai mainīga – sākotnēji emigrējušie ķīnieši centās sūtīt savus bērnus iegūt izglītību Ķīnā, bet Mao režīma laikā tas nebija ne vēlams, ne iesējams. Patlaban Ķīna iegulda lielas pūles un resursus, lai sekmētu ķīniešu valodas un kultūras apguvi diasporas bērniem un jauniešiem (piem., mācot ķīniešu valodas skolotājus no visas pasaules (Confucius Institute Headquarters, 2014)). Tiek strādāts arī pie imigrācijas likumu izmaiņām, lai diasporai atvieglotu ceļošanu vai pārcelšanos uz Ķīnu. Tā kā līdz šim Ķīnas ekonomiskā izaugsme balstījies galvenokārt uz zemu kvalificēta darbaspēka masīvu iesaisti darba tirgū, ekonomikas tālākai modernizācijai mērķtiecīgi tiek piesaistīti augsti izglītoti diasporas ķīnieši un sekmēta talantu remigrācija (Ding, 2015). Ķīnas *Overseas Chinese Affairs Office of the State Council* oficiālajā mājaslapā pieejamā informācija angļiski ir lakoniska, iezīmējot tikai galvenos biroja darbības virzienus, detalizētākas informācijas par diasporas ieguldījumu, valdības atbalstu un sadarbības formām valdības oficiālajā mājaslapas angļu valodas versijā trūkst.

Indija

Indijas diasporu veido ap 25–30 miljoni cilvēku, kuru naudas pārvedumi uz Indiju padara to par lielāko pārvedumu saņēmēju pasaulē (pēc Pasaules Bankas aplēsēm, 72 miljardi dolāru 2015. gadā). Neskatoties uz vēsturiski lielu skaitu emigrantu, Indijas attieksme ilgstoši ir bijusi pasīva, un tikai pagājušā gadsimta 90. gados Indija sāka pievērst uzmanību diasporai. Neskatoties uz ilgstoši pasīvo valdības attieksmi, indiešu diaspora tajā pašā laikā ir bijusi nozīmīga indiešu kultūras vēstnese pasaulē, popularizējot Bolivudas filmas, indiešu mūziku, ēdienu, jogu un kriketu (Pande, 2018). 2002. gadā Indija veica apjomīgu diasporas aptauju, izveidoja uz pierādījumiem balstītas rekomendācijas, kuras arī ieviesa. Piemēram, tika izveidota Ārvalstu indiešu ministrija, jauna tipa pases (*Overseas Citizen of India*), iedibināta ikgadēja diasporas konference. Indiešu diaspora ir Indijas ārpolitikas centrā (Kingsley, 2018). Patlaban ārvalstu indiešu jautājumi tiek risināti Indijas Ārlietu ministrijas ietvaros. Diasporas iesaiste aptver ļoti plašu jomu spektru – sociālās apdrošināšanas iemaksu pārnesi un dubulto neaplikšanu ar nodokļiem strādājošiem, sociālo palīdzību grūtībās nonākušiem ārvalstu indiešiem, plašas izglītības programmas bērniem un jauniešiem, diasporas dienas un Indijas Attīstības fondu ārvalstu indiešiem (*India Development Foundation of Overseas Indians (IDF-OI)*). Fonds gan tika slēgts 2018. gada martā, līdzekļu piesaisti turpmāk novirzot tikai divām aktivitātēm – *National Mission for Clean Ganga*

un *Swachh Bharat Mission*. Ārvalstu indiešu lietu mājaslapa angļu valodā ietver plašu informāciju gandrīz par visām aktivitātēm, kas vērstas un diasporas interešu aizstāvību, palīdzību, izglītību un kultūru, kā arī iesaisti dažādās attīstības atbalsta aktivitātēs Indijā (Ministry of External Affairs, 2018). Tajā pašā laikā valdības oficiālajā mājaslapā trūkst informācijas par finanšu plūsmām vai to aprēķina metodoloģiju. Jāuzsver, ka arī Indija veido programmas, lai stimulētu “smadzeņu cirkulāciju” un piesaistītu atpakaļ augstas kvalifikācijas speciālistus un viņu zināšanas, piemēram, *Transfer of Knowledge through Expatriate Nationals* (TOKTEN) un *Global Indian Network of Knowledge* (Global-INK). Informāciju tehnoloģiju, veselības aprūpes un izglītības jomā ir izdevies veidot ļoti veiksmīgu sadarbību ar diasporu un piesaistīt izcilus speciālistus darbam Indijā (Pande, 2018). *Overseas Indian Facilitation Centre* (OIFC) strādā investīciju piesaistes virzienā, pievēršot uzmanību nekustamā īpašuma sektoram. Kaut arī Indija diasporas tiešo investīciju piesaistē kopumā nav bijusi tik veiksmīga kā Ķīna, informācijas tehnoloģiju jomā izrāviens ir panākts, lielā mērā pateicoties diasporai – tās tiešās investīcijas veido 16% nozarē, kā arī diaspora palīdzējusi ārvalstu investīciju piesaistē IT nozarē (Brinkerhoff, 2009). Indijā veiksmīgāk veidojas diasporas ieguldījumu piesaiste caur dažādām noguldījumu un depozītu shēmām bankās – Indijas banku ārvalstu filiālēm šeit ir ļoti liela nozīme. Tiek atzīts, ka ziedojumi lielākoties netiek uzskaitīti un valdībai nav priekšstatsa par to patieso apjomu. Diasporas tūrisms tiek iezīmēts kā potenciāli attīstāma joma, kombinējot kultūras mantojuma tūrisma, biznesa tūrisma, sakņu tūrisma, reliģisko tūrisma, kā arī radu un draugu apciemojumus (Pande, 2018).

Īrija

Daudz varam mācīties arī no Īrijas. Patlaban Īrijā ir apmēram 5 miljoni iedzīvotāju. A. Kingslijs lēš, ka ilgstošā laika posmā Īriju atstājuši apmēram 10 miljoni emigrantu, kuri tagad veido vairāk nekā 70 miljonus lielu diasporu (no kuras vairāk nekā 40 miljoni dzīvo ASV). Diasporas nozīmīgums ir nostiprināts arī Īrijas Konstitūcijā, kuras 2. pantā teikts: “Īru nācija augstu novērtē īpašās saites ar īru izcelsmes cilvēkiem ārvalstīs, kuriem ir svarīga īru kultūras identitāte un mantojums.” Īrijā ir Diasporas ministrija, diasporas politika, Ārlietu departamentā ir Ārvalstu īru nodaļa. Ir izveidoti instrumenti finansiālam īru kopienu organizāciju atbalstam visā pasaulē. Atbalsta mērķis ir stiprināt globālo īru kopienu un saiknes ar Īriju. Vairāki simti īru organizāciju darbojas uzņēmējdarbības, sporta, kultūras, izglītības un filantropijas jomā. Kopš 2004. gada,

kad valdība nodibināja Emigrantu atbalsta programmu, tā ir atbalstījusi vairāk nekā 530 organizāciju 34 valstīs par kopējo budžetu 158 miljoni eiro. 2017. gadā tika atbalstīti gan mazu, gan lielu diasporas organizāciju projekti 11,5 miljonu eiro vērtībā. Naudas atbalsta plūsma ir abpusēja. Diaspora filantropijas aktivitātēs ir piesaistījusi vairāk nekā 550 miljonus eiro, sniedzot atbalstu tūkstošiem organizāciju Īrijā miera, kultūras, labdarības un izglītības jomā (Global Irish, n. d.). Turklāt caur inovatīvām programmām “smadzeņu aizplūde” ir pagriezusies pretējā virzienā – kļuvusi par “smadzeņu piesaisti” un “apmaiņu” (Kingsley, 2018).

Īru pētnieki uzsver, ka diasporas vēlas justies lepnas par savām izcelsmes zemēm. Viņi vēlas ar lepnumu stāstīt par kultūru, sportu, valodu, mūziku un citām atšķirīgajām lietām savās izcelsmes zemēs. Tādēļ diasporas iesaiste ietver gan racionālo, gan emocionālo elementu (Kingsley, 2018). Arī valdības ne tikai raugās uz diasporām kā papildu naudas plūsmas avotu, bet drīzāk uzsver identitāti, kultūru un piederību kā nozīmīgus aspektus diasporas iesaistei. Piemēram, Īrija vēršas pie visiem, kam ir īru saknes, un aicina iepazīt savu kultūras mantojumu un ar lepnumu to nest tālāk pasaulē (Global Irish, Heritage n. d.). Vienīgi Īrijas valdības veidotajā mājaslapā diasporas ieguldījums un valsts atbalsts diasporas organizācijām tika aplūkoti arī naudas izteiksmē, tomēr ļoti šaurā aspektā – kā atbalsts īru organizācijām diasporā un diasporas ziedojumi organizāciju atbalstam Īrijā, kas tiek uzskaitīts caur valdības īstenotajām programmām.

Latvija

Latvijā ekonomiskās sadarbības ar diasporu vērtību mēdz uzsvērt kontekstā ar emigrācijas radītajiem riskiem un zaudējumiem. Kā norāda Mihails Hazans, iesaistot diasporu Latvijas ekonomiskajā attīstībā – ne vien atbalstot emigrantu atgriešanos, bet arī veicinot iegūto zināšanu pielietošanu Latvijā ekonomiskās, kultūras, izglītības, zinātnes, politikas un citās jomās –, iespējams daļēji kompensēt emigrācijas negatīvos efektus (Hazans, 2016c).

Ekonomisko sadarbību ar diasporu vistiešāk no valsts puses attīsta Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA). Ekonomiskās saiknes ar diasporu uzturēšanā aktīvas ir Latvijas ārējās ekonomiskās pārstāvniecības, kas šobrīd darbojas Amerikas Savienotajās Valstīs, Apvienotajos Arābu Emirātos, Baltkrievijā, Dānijā, Francijā,

Itālijā, Japānā, Kazahstānā, Krievijā, Ķīnā (Pekinā, Šanhajā un Ninbo), Lielbritānijā, Lietuvā, Nīderlandē, Norvēģijā, Polijā, Singapūrā, Somijā, Vācijā un Zviedrijā.

2018. gada pavasarī apstiprināta LIAA izstrādātā “Latvijas diasporas piesaistes stratēģija Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras funkciju īstenošanai 2017.–2020. gadam”, kas ietver diasporas piesaistes stratēģijas četrus virzienos:

- 1) uzņēmēju konkurētspējas paaugstināšana (tai skaitā inovāciju veicināšana);
- 2) produktu un pakalpojumu eksports;
- 3) ārvalstu investīciju piesaiste;
- 4) tūrisma veicināšana.

LIAA plāno attīstīt Latvijas izcelsmes uzņēmēju un nozaru profesionāļu iesaisti Latvijas tautsaimniecības attīstībā, sekmējot sadarbību uzņēmējdarbībā, lai veicinātu uzņēmumu konkurētspēju un eksporta pieaugumu. Stratēģijā iezīmēti dažādi veidi, kā iesaistīt diasporu Latvijas tautsaimniecības attīstības veicināšanā un veidot sadarbību starp Latvijas un diasporas uzņēmumiem, piemēram, aktīvāk iesaistot diasporu biznesa inkubatoros, jaunuzņēmuma mentoringa pakalpojumu sniegšanā, tehnoloģiju pārneses programmu un inovācijas motivācijas programmās, hakatonos u. tml. LIAA administrē 15 reģionālos biznesa inkubatorus (kā arī piedāvā jaunuzņēmumu mentoringa pakalpojumus), Tehnoloģiju pārneses programmu un Inovāciju motivācijas programmu. Šobrīd neviens no minētajiem pasākumiem nav vērsts tikai uz diasporas iesaisti, tomēr intervijā LIAA eksperte minēja, ka aktīvi tiek meklētas arī sadarbības iespējas ar diasporu un veicināta diasporas piesaiste. Nākotnē ir iespējams un tiek plānots mērķtiecīgi iesaistīt diasporu dažādās mentoru programmās, aicināt diasporu sākt uzņēmējdarbību Latvijā, piedāvāt diasporai izmantot LIAA pakalpojumus. Paredzams, ka mērķtiecīga darbība šajos virzienos sekmēs diasporas iesaisti Latvijas tautsaimniecības attīstībā.

Ekonomiskās saiknes ar diasporu stiprināšanā iesaistījušās arī nevalstiskās organizācijas. 2015. gadā PBLA sadarbībā ar Rīgas Ekonomikas augstskolu (REA) uzsāka “Pasaules latviešu mentoringa programmu”, kuras mērķis ir veicināt zināšanu pārnesi starp dažādu nozaru speciālistiem pasaulē un jaunajiem profesionāļiem Latvijā. Kopš 2013. gada norisinās Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forums (PLEIF), un nākamais gaidāms 2019. gadā. Par tradīciju kļuvis Pasaules latviešu zinātnieku kongress (PLZK). Pēdējo gadu laikā sadarbība ar diasporu kopumā ir kļuvusi daudz

intensīvāka, saturīgāka un daudzveidīgāka nekā iepriekš, taču viens no izaicinājumiem ir tas, ka nepieciešami *follow-up* mehānismi, kas nodrošinātu, ka pasākumos ģenerētās idejas kļūst par taustāmām un reālām iniciatīvām (Mieriņa et al. 2017a).

Latvijas diasporas vēsturi un tās pienesumu apzina un aktīvi popularizē diasporas pētnieki, aktīvisti un organizācijas. Trimdas vēsturi pēta Pasaules latviešu zinātnieku kongress, AABS (*Association for the Advancement of Baltic Studies*), muzejs LaPa (“Latvieši Pasaulē”) un citi. Gan Latvijā, gan ārvalstīs darbojas muzeji ārzemju latviešu kultūrvēsturiskā un mākslas mantojuma popularizēšanai, piemēram, Diasporas mākslas centrs Cēsīs. Šādas iniciatīvas var dot labumu gan pašvaldībām, gan valstij kopumā, piemēram, veicinot diasporas tūrismu (Mieriņa et al., 2017a). Diemžēl finansiālais atbalsts tām līdz šim bijis nepietiekams.

DIASPORAS IEGULDĪJUMA NOVĒRTĒŠANAS PRAKSE

Neraugoties uz visai plašo literatūru par diasporas iesaisti savas izcelsmes valsts attīstībā, **diasporas ieguldījuma novērtējumam uzmanība pievērsta salīdzinoši nelielā skaitā akadēmisku un lietišķu pētījumu**. Piemēram, prestižajā *Web of Science* datubāzē atrodami septiņi raksti par diasporas ieguldījumu (atslēgvārdi *diaspora contribution*), no tiem pieci ir balstīti uz specifisku gadījumu izpēti un tikai divi izmantojami šajā pētījumā (Brinkerhoff, 2012; Gudelis & Klimaviciute, 2016). Plašu skatījumu uz diasporas iesaisti izcelsmes valstu attīstībā sniedz divi Migrācijas politikas institūta (MPI) izdevumi – pētnieka Jevgēņija Kuzņecova (2013) veidotā grāmata “Kā talanti ārvalstīs var sekmēt attīstību mājās? Pretī pragmatiskai diasporas dienaskārtībai” (*How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards a Pragmatic Diaspora Agenda*) un pētnieku Dovelina Agunias (*Dovelyn Agunias*) un Ketlīnas Ņūlandes (*Kathleen Newland*) (2012) veidotā rokasgrāmata “Ceļa karte diasporu iesaistīšanai attīstībā” (*Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development*). Kopumā par diasporas iesaisti ir atrodams plašs zinātniskās literatūras klāsts, pamatā vienā rakstā pievērsta uzmanība tikai vienai diasporas ieguldījuma jomai. Atrodams neliels skaits migrācijas politikas ietekmes novērtējuma pētījumu vai atsevišķu migrācijas programmu vai projektu novērtējuma pētījumu (Chappell & Laczko, 2011). Ietekmes novērtējuma pētījumu trūkumu pētnieki skaidro ar valdību bažām, ka programmu vai rīcībpolitikas ietekme nav tik liela, kā plānots. Tomēr vismaz tikpat būtisks ir iemesls, ka **rūpīgam diasporas ieguldījuma novērtējumam**

nepieciešama sarežģīta metodoloģija, tam ir augstas izmaksas un ilgs īstenošanas laiks. Metodoloģiski precīzs ietekmes novērtējuma pētījums var maksāt no vairākiem tūkstošiem līdz pat miljonam dolāru un ilgt pat trīs četrus gadus. Tā vietā valdības biežāk dod priekšroku neliela mēroga ātriem ietekmes novērtējumiem, kuru rezultāti tomēr ir mazāk uzticami (Chappell & Laczko, 2011). Cits iemesls novērtējuma pētījumu trūkumam saistībā ar migrācijas politikas vai programmu ietekmi ir saistīts ar ierobežojumiem ekspertīzes pieejamībā un datu pieejamībā. Visām valstīm un to pētniekiem nozīmīga problēma ir tā, ka trūkst precīzu datu par migrācijas procesiem un apjomiem.

Arī Latvijā līdz šim diasporas ieguldījuma novērtējumam pievērsta salīdzinoši maza uzmanība. Kā norāda Pasaules Brīvo latviešu apvienības (PBLA) un Eiropas Latviešu apvienības (ELA) pārstāves, jautājums pirmo reizi tika aktualizēts salīdzinoši nesen, kad diskusijās par diasporas politikas un diasporas likuma nepieciešamību tika skats jautājums par valsts ieguldījuma un diasporas atdeves samērojāmību. PBLA un ELA skatījumā ir ļoti būtiski skaidri formulēt, kā valsts redz diasporas ieguldījumu un ko ar to saprot, ņemot vērā, ka diasporas ieguldījums var ietvert ļoti plašu jomu spektru, turklāt var tikt skatīts arī plašā laika skalā. Intervijā ELA prezidija priekšsēdētāja vietniece Elīna Pinto akcentēja diasporas ieguldījuma apzināšanas nepieciešamības sākotnējo domu – aplēst diasporas ieguldījumu Latvijā, lai to varētu samērot ar valsts ieguldījumu diasporā. Jebkura rīcībpolitikas lēmuma pamatošanai ir jānovērtē ietekme uz budžetu, turklāt spiedīga valsts budžeta apstākļos tas ir sevišķi svarīgi, tādēļ ir būtiski parādīt, kādu labumu dod sadarbība ar diasporu. Ņemot vērā diasporas ieguldījuma novērtējuma metodoloģijas sarežģītību un ierobežotās iespējas veikt precīzus aprēķinus, Elīna Pinto intervijā atzina, ka arī tikai ieguldījuma jomu uzskaitījums būtu vērtīgs.

Kopumā intervijās iezīmējās divas iespējamās diasporas ieguldījuma novērtējuma funkcijas: 1) novērtēt diasporas ieguldījuma ietekmi uz budžetu (šaurā diasporas rīcībpolitikas konteksts) un 2) novērtēt diasporas ieguldījumu Latvijas attīstībā (plašs konteksts, kas skar Latvijas un diasporas sasaisti). Kamēr pirmais varētu pievērst uzmanību tikai diasporas naudas plūsmām, otrais nekādā gadījumā nedrīkstētu būt šauri fokusēts tikai uz izmērāmām materiālā ieguldījuma jomām. Ja visu diasporas ieguldījumu reducē tikai uz naudas plūsmām no diasporas uz Latviju, pastāv zināms risks izraisīt diasporu atgrūdošu efektu – diaspora šādu sava ieguldījuma novērtējumu

var interpretēt kā zīmi, ka valsti diaspora interesē tikai kā naudas donors vai arī ka valsts ļoti rūpīgi kalkulē, ka tikai neiedotu vairāk, nekā saņem pretī. Tas var pastiprināt atsvešinātību. Tādēļ diasporas ieguldījuma novērtējuma veidošanas mērķi ir jāformulē un jākomunicē precīzi.

Kā nozīmīgākie līdz šim veiktie pētnieciskie darbi, kas pievēršas diasporas ieguldījumam Latvijā, jāmin Džinetas Dimantes disertācija “Trimdas latviešu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā” (2007) un Daļas Petkēvičienes pētījums “Diasporas iesaistes iespējas Latvijas biznesa attīstībā” 2016. gadā, kad eksperte kļuva par konsultanti Latvijas Investīciju un attīstības aģentūrā (LIAA) jautājumā par diasporas talantu piesaisti tirdzniecības un investīciju jautājumos.

Džineta Dimante promocijas darbā novērtējusi, kāds ir bijis diasporas ieguldījums laika posmā no 1991. līdz 2005. gadam. Pētījuma mērķis ir definēts šaurāk, nekā darba nosaukums vedina domāt, – apzināt un apkopot trimdas latviešu ieguldījumu Latvijas fiziskā un cilvēkkapitāla veidošanā un izanalizēt to ietekmi uz tautsaimniecības attīstību pēc neatkarības atgūšanas. Zinātniece pētījumā izmantojusi literatūras studijas, intervijas, novērojumus, praktisko pieredzi, dažādas kvantitatīvas metodes investīciju un ziedojumu datu iegūšanā un analizē.

Daļa Petkēvičiene pētījumā “Diasporas iesaistes iespējas Latvijas biznesa attīstībā” ir pētījusi diasporas iesaistes iespējas un potenciālu valsts attīstības procesos. Tā kā pastāv saistība starp iesaisti un ieguldījumu, tad šīs iesaistes jomas var tālāk attīstīt arī kā jomas ieguldījuma novērtējumam. Šī pētījuma kontekstā nozīmīga ir nodaļa par diasporas ieguldījuma potenciālu Latvijas ekonomiskajā attīstībā. Sniegts arī plašs ieskats dažādos piemēros un gadījumu izpētē, kā dažādas valstis iesaista savas diasporas finanšu, kultūras un sociālajā jomā.

Pētījumu specifisko mērķu dēļ ne viens, ne otrs no tiem nesniedz vispusīgu ieskatu diasporas ieguldījuma daudzveidībā. Turpinājumā detalizētāk raksturosim nozīmīgākās diasporas ieguldījuma un iesaistes jomas.

Diasporas ieguldījuma jomas

Kā jau minēts, diasporas kapitāla potenciālu veido trīs resursu plūsmas – cilvēki, finanses un zināšanas (Kingsley, 2018). Detalizētākai analīzei akadēmiskos pētījumos izšķir **piecas diasporas kapitāla dimensijas**:

- 1) finanšu,
- 2) intelekta,
- 3) politisko,
- 4) kultūras un
- 5) sociālo kapitālu (Faist, 2000; Kivisto, 2001; Kingsley, 2018; Wolf, Opoku-Owusu & Bloe, 2016).

Līdz šim veiktajos pētījumos, kuri ir ietvēruši diasporas ieguldījuma novērtējumu, “diasporas kapitāla” vai diasporas kā “nacionālās vērtības” analīzi, atzīmētas šādas **diasporas ieguldījuma vai tās potenciālā ieguldījuma jomas**:

- 1) naudas pārvedumi (*remittances*),
- 2) investīcijas,
- 3) diasporas filantropija (ziedojumi),
- 4) dažāda veida ieguldījums tirdzniecības, uzņēmējdarbības, tūrisma, kultūras, politikas un pārvaldības, izglītības un zinātnes jomā,
- 5) diasporas pienesums pieredzes, zināšanu, kontaktu, ideju un prakšu pārnēsē (Agunias & Newland, 2012; Newland & Plaza, 2013; Kuznetsov, 2013).

Īrijas Nacionālās universitātes pētnieki Marks Boils un Robs Kičins (Boyle & Kitchin, 2013) piedāvā savu skatījumu uz diasporas iesaistes kartējumu, izdalot desmit diasporas iesaistes un potenciālā ieguldījuma dimensijas, kas var noderēt kā sākuma punkts, tomēr arī nepiedāvā visaptverošu skatījumu (1. tabula).

1. tabula. Diasporas piensums attīstībai: jomas un piemēri

Diasporas diplomātija un interešu aizstāvība	Diasporas aktīvisti, aģitatori, aizstāvji un vēstnieki diasporas kopienās var izmantot savas zināšanas, valodas prasmes un kultūras izpratni, lai sekmētu mieru un drošību savās izcelsmes valstīs. Viņi var arī sekmēt stratēģiskus, diplomātiskus starptautiskās politikas mērķus izcelsmes valstīs. Piemēri: <i>Canada Global Citizens Project</i>
Diasporas kapitāla tirgi	Diaspora var sekmēt kapitāla tirgu (portfeļieguldījumi jeb netiešās investīcijas) attīstību ar depozītnoguldījumiem, transnacionāliem aizņēmumiem, diasporas obligācijām, fondiem, akcijām un citiem vērtspapīriem. Piemērs: <i>State of Israel Bonds</i>
Diasporas tiešās investīcijas	Diasporas dalībnieki, kuri ir lielu korporāciju vadībā, var novirzīt investīcijas savām izcelsmes valstīm, kā arī slēgt līgumus ar maziem un vidējiem uzņēmumiem savās izcelsmes valstīs. Piemērs: <i>Irish Technology Leadership Group</i>
Diasporas zināšanu tīkli	Palīdzēt kompānijām savās izcelsmes valstīs, daloties ar zināšanām un kontaktiem, piedaloties mentoringa programmās, mācot talantīgus kolēģus, piedaloties domnīcās, konsultāciju padomēs un darba grupās. Piemērs: <i>The Indus Entrepreneurs (TiE)</i>
Diasporas naudas pārvedumi	Privāti naudas pārvedumi ģimenēm vai kopienas organizācijām, ko veic emigranti saņēmējiem savā izcelsmes valstī. Piemērs: <i>The Hometown Association (HTA)</i> , Meksika
Diasporas filantropija	Diaspora var sniegt ziedojumus labdarības un sabiedriskā labuma organizācijām, reliģiskām organizācijām, kā arī augstskolām un koledžām, kā arī iesaistīties brīvprātīgā darbā. Piemēri: <i>The Ireland Funds, the International Fund for Ireland</i>
Diasporas remigrācija	Diaspora var ierobežot darba meklētāju piesaisti, sekmēt darba devēju un darbā iekārtošanas speciālistu atbildīgu attieksmi, kā arī sekmēt remigrāciju. Piemērs: <i>Talent Scotland</i>
Diasporas brīvprātīgais darbs	Diaspora var attīstīt brīvprātīgā darba iespējas, lai sekmētu īslaicīgus apmaiņas braucienus uz izcelsmes valstīm, lai atbalstītu ievainojamas sociālas grupas, palīdzētu pārvaldībā un risinātu speciālistu trūkuma problēmas, sevišķi dabas vai cilvēka izraisītu katastrofu skartās zonās. Piemērs: <i>The Taglit-Birthright Israel</i>
Diasporas tūrisms	Diasporas ceļojumi uz izcelsmes zemi daudzām valstīm ir būtisks valūtas avots. Ceļojumi var ietvert medicīnas tūrismu, darījumu braucienus, sakņu tūrismu, izglītības tūrismu, VIP tūrismu un dziļas emocionālas pieredzes tūrismu. Piemēri: <i>Scotland's Homecoming 2009; Ireland's Gathering 2013</i>
Diasporas cilvēkkapitāla efekti	Izredzes pievienoties augstākas labklājības diasporai var sekmēt potenciālo emigrantu kvalifikācijas paaugstināšanu, gatavojoties izceļošanai uz attīstītāku darba tirgu

Avots: veidots pēc Mark Boyle & Rob Kitchin (2013)

Latvijā savu skatījumu uz diasporas ieguldījuma dimensijām sniegušas Dž Dimante (2017) un Daļa Petkēvičiene (2016).

Dž. Dimantes darbā uzmanība pievērsta trim nozīmīgākajām ieguldījumu jomām:

- 1) investīcijām (ieguldījums kā tiešās ārvalstu investīcijas uzņēmumu pamatkapitālos),
- 2) ziedojumiem (organizāciju un privātpersonu ziedojumi un palīdzība individuāliem cilvēkiem, sabiedriskām organizācijām, fondiem, konkrētiem pasākumiem),
- 3) intelektuālā kapitāla ieguldījumam.

Viņa uzsver, ka tieši cilvēkkapitāls mūsdienu zināšanu ekonomikas laikmetā ir viens no galvenajiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem. Autore uzsver trimdas ieguldījuma nozīmi politikā un ekonomikā un pievērš uzmanību ieguldījumiem, kas veicinājuši aktuālos ekonomiskos procesus pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

D. Petkēvičiene diasporas iesaistes potenciālu biznesa attīstībā aplūko, raksturojot piecas attīstības atslēgas jomas:

- 1) tirdzniecība,
- 2) investīcijas,
- 3) uzņēmējdarbība un inovācijas,
- 4) zināšanu un prasmju pārnese,
- 5) valsts mārketingu un tūrisms.

Diasporas ieguldījums uzņēmējdarbībā un biznesā tiek aplūkots piecos līmeņos: tīklošanās, mentorings, apmācības, ieguldījumi un partnerības, kā arī riska kapitāls (Newland, 2010, skatīts Petkevičienē, 2016). Diasporas tiešie ieguldījumi tiek skatīti četros segmentos – kapitāla tirgus, noguldījumi, fondi (*Capital Markets, Savings, Funds*); pārvedumi; nekustamais īpašums un citas fiksētās vērtības; mazie un vidējie jaunuzņēmumi.

Viedokli par diasporas ieguldījuma daudzveidīgajām dimensijām pētījuma ietvaros jautājām arī PBLA priekšsēdei Kristīnei Saulītei un ELA prezidija priekšsēdētāja vietniecei Elīnai Pinto. Intervijā ar Kristīni Saulīti tika minētas jomas, kurās strādā gan PLBA, gan PBLA veidojošās organizācijas: ieguldījums drošības jautājumos, Latvijas vārda nešana pasaulē, ieguldījums ekonomikas attīstībā, kultūrā, izglītībā, tūrismā, kā arī diasporas filantropija, pieskaroties arī daudzu diasporas latviešu privāti īstenotām dažādām atbalsta formām. Intervijā ar Elīnu Pinto arī tika aplūkotas iepriekš minētās jomas, bet vairāk tika uzsvērtas tās diasporas ieguldījuma jomas, kas saistītas ar

ieguldījumu tautsaimniecībā (naudas pārvedumi, investīcijas, ieguldījumi uzņēmējdarbībā, dažādi sadarbības pasākumi, kas vērsti uz ekonomiskās attīstības veicināšanu u. c. Jāuzsver, ka abās intervijās priekšplānā tomēr izvirzījās plašs skatījums uz diasporas ieguldījumu Latvijas attīstībā, pievēršoties kā izmērāmām, tā neizmērāmām diasporas ieguldījuma jomām un piemēriem. Šī informācija plašāk lietota, definējot konkrētās diasporas ieguldījuma dimensijas.

Turpinājumā sniegsim izvērstāku apskatu par diasporas pienesumu iepriekš minētajās galvenajās diasporas ieguldījuma jomās.

DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMU APSKATS

Naudas pārvedumi

Nozīmīgākais kvantificējamais diasporas ieguldījums, kuram plaši pievērsta arī starptautisku organizāciju un ārvalstu pētnieku uzmanība, ir naudas pārvedumi. Par naudas pārvedumiem (*remittances*) maksājumu bilancēs tiek definētas transakcijas, kas saistītas ar emigrantiem, īsu laiku ārvalstīs nodarbinātajiem un nosūtītajiem darbiniekiem (IMF, 2009). Mūsdienās, pieaugot globālajai darbaspēka mobilitātei, strauji pieaug arī globālās naudas plūsmas un pārvedumi mājsaimniecību līmenī. Pēc Pasaules Bankas ekspertu aplēsēm, 2015. gadā migrantu naudas pārvedumi (*remittances*) pasaules mērogā pārsniedza 601 miljardu dolāru, turklāt 25 pasaules valstīs diasporas naudas pārvedumu īpatsvars ekonomikā veidoja 10% no IKP (KNOMAD, 2016). Tāpēc valstis pievērš lielu uzmanību naudas pārvedumiem, to ietekmei uz tautsaimniecību un drošību. Pārvedumi tiek raksturoti kā stabili, visbiežāk relatīvi nelieli maksājumi, mērķēti uz mājsaimniecībām, tādējādi būtiski palielinot iedzīvotāju pirktspēju un mazinot nabadzību (IMF Country Report 2015, citēts no Petkevičienē, 2016).

Investīcijas

Diasporas investīcijas un investīciju piesaiste ir nākamā lielā ieguldījumu kategorija, kuru ir iespējams apzināt empīriski vai aplēst matemātiski. Starptautiskie eksperti arī norāda, ka pārvedumi mājsaimniecībām dod mazāku atdevi valsts ekonomiskajai attīstībai nekā investīcijas, tādēļ būtu jāsekmē vai vismaz jānovērš šķēršļi, motivējot diasporu ieguldīt investīcijās (MPI, 2013; Clemens, Özden, Rapoport, 2014). Diaspora var veikt tiešās un netiešās investīcijas savā izcelsmes valstī, kā arī sekmēt ārvalstu

investoru piesaisti, pārliecinot viņus investēt tieši šajā valstī. Diasporas pārstāvji starptautisku korporāciju vai lielu uzņēmumu valdēs var sniegt būtisku ieguldījumu, lai uzņēmums izvēlētos investēt tieši viņu izcelsmes valstī. Diasporas zināšanas par apstākļiem, tirgus situāciju, kontakti, izpratne par procesu vadību un kultūrspecifiskām niansēm potenciālajam investoram var nozīmīgi atvieglot izvēli un palīdzēt uzsākt reālu sadarbību, samazinot transakciju un informācijas izmaksas. Diasporai var būt būtiska loma, raisot investora uzticēšanos un mazinot bažas par biznesa klimatu, darbaspēka kvalitāti un citiem investīcijām būtiskiem jautājumiem. Pētījumi arī rāda, ka mazs īpatsvars diasporas pārstāvju paši veiks investīcijas, toties daudz vairāk ir tādu, kuri būtu ar mieru investēt daļu savu iekrājumu drošos finanšu instrumentos, iegādājoties akcijas, obligācijas, veicot depozītnoguldījumu izcelsmes valsts bankās (Newland & Plaza, 2013). Piemēram, Ķīna ir nozīmīgākais globālais investīciju piesaistītājs un pētnieki uzskata, ka apmēram puse visu investīciju ir saistītas ar ķīniešu diasporu. Savukārt Senegāla ir izveidojusi investīciju fondu senegāliešiem ārvalstīs, ar kura palīdzību Senegālā ir īstenoti vairāk nekā 800 attīstības projektu ar kopējo vērtību virs 46 miljoniem ASV dolāru. Indijā diasporai domātās obligāciju emisijās tika iegūti 11 miljardi ASV dolāru, palīdzot atrisināt nozīmīgas finanšu grūtības (Newland & Plaza, 2013). Pētnieki arī atzīmē, ka investīcijām parasti nāk līdzī zināšanu pārnese un procesu inovācijas (Kasjanovs, 2011). Diasporas tiešās investīcijas var rezultēties kvalificētu speciālistu remigrācijā, stabilākā investīciju piesaistē (investējot pašiem, kā arī pārliecinot investorus investēt tieši šajā valstī), tehnoloģiju pārnēsē, diplomātiskajā efektā, kad diaspora stiprina tirdzniecības sakarus starp izcelsmes un mītnes zemēm (Petkevičiene, 2016).

Diasporas filantropija

Ziedojumi un labdarība, kas zinātniskajā literatūrā bieži apzīmēta kā diasporas filantropija, veido nozīmīgu diasporas ieguldījumu. Diasporas filantropija ietver šādas formas: naudu, materiālās vērtības, brīvprātīgo darbu, zināšanas un prasmes, kā arī citas vērtības, kas tiek ziedotas plašākai kopienai, nekā tikai ģimene, ziedotāja izcelsmes valstī vai reģionā (Flanigan, 2017).

Pētnieki arvien biežāk pievērš uzmanību emigrantu rīcībai diasporas filantropijas jomā, kā arī izcelsmes valstu rīcībpolitikai, kas skar diasporas ziedojumus. Visbiežāk diasporas filantropija tiek aplūkota attīstības sadarbības ietvaros – aplūkojot veidus, kādos ziedojumi tiek saistīti ar attīstības transformāciju (Koff, 2016). Kā iesaka

Luksemburgas Universitātes profesors Harlans Kofs, iespējams attīstīt mērķtiecīgāku sadarbību un inovatīvas partnerības starp diasporas NVO un organizācijām izcelsmes valstī, stiprinot diasporas iesaisti attīstības procesos un uzsverot ilgtspējīgas attīstības mērķus – mazināt attīstības atšķirības starp valstīm, mazināt nabadzību un veidot vienlīdzīgāku sabiedrību (2016). Vienlaicīgi arī tiek uzsvērts, ka diasporas filantropija nevar atrisināt pārvaldības un ekonomikas dzīvotspējas problēmas, tās ir jārisina valdībām pašām (Brinkerhoff, 2011, citēts no Flanigan, 2017). Migrācijas un attīstības globālā foruma mājaslapā var atrast diasporas iesaistes rīcībpolitikas piemērus, kas skar arī ziedojumu piesaistes un izlietojuma jautājumus. Visvairāk pārstāvēti Āfrikas valstu piemēri. Eiropas reģionā labās prakses rīcībpolitikas piemērus pārstāv Moldova, Bosnija un Hercegovina, Gruzija un Francijas sadarbība ar Centrālāfrikas republiku (GFMD, 2017).

Pētnieki norāda, ka ziedotāji var būt ļoti bagāti cilvēki (piem., armēņu diasporas pārstāvis Kirks Kerkorians, *Lincy Foundation* dibinātājs Nevadas Universitātē, ASV), tomēr lielākoties ziedojumi ir nelieli, toties daudzskaitlīgi. Piemēram, filipīniešu diasporas ziedojumi, kas fiksēti tikai caur banku sistēmu 2003. gadā, bija 218 miljonu dolāru apmērā (neskaitot naudas pārvedumus māsaimniecībām) (Brinkerhoff, 2009). Diasporas ebreju filantropiskās organizācijas ik gadu savāc ziedojumus viena miljarda ASV dolāru apmērā (Agunias & Newland, 2012). Kā norāda pētniece Šauna Terēze Flenigana (Flanigan, 2017), ziedojumi var būt lieli un mazi, individuāli un kolektīvi, un to veikšanai tiek izmantoti visdažādākie – formāli un neformāli – kanāli (2. tabula). Arvien pieaugoša nozīme diasporās ir kolektīvām platformām puļā ziedojumu vākšanai (Flanigan, 2017).

2. tabula. Diasporas filantropijas dalībnieku konceptuāls attēls

		Ziedotāju grupas	
		Individuāli ziedotāji	Kolektīvi ziedotāji
Ziedojuma lielums	Mazs	Pārvedumi, individuāli ziedojumi	NVO, asociācijas (saistītas ar izcelsmes apkaime, reģionu, etnisko grupu), nelieli fondi
	Liels	Tieši ziedojumi no veiksmīgiem uzņēmējiem, slavenībām, sporta zvaigznēm un viņu veidotiem fondiem	Profesionālas asociācijas, labdarības fondi, reliģiskas organizācijas

Avots: adaptēts no Neuland et al. (2010) un Flaningan (2017)

Diasporas ieguldījums uzņēmējdarbībā, tirdzniecībā, tūrismā, zinātnē, politikā un kultūrā

Daudzās valstīs ar lielu diasporu ir konstatēta nozīmīga saistība starp diasporu un ārējo tirdzniecību. Diasporas dalībnieki ir kā tilts starp ražotājiem un patērētājiem izcelsmes valstī un mītnes valstī. Tiek sekmēts ne tikai imports, bet arī eksports – diaspora labprāt patērē izcelsmes valsts produktus, kā arī iepazīstina ar tiem citus savā mītnes valstī. Diaspora var sekmēt nepieciešamo zināšanu apmaiņu, profesionālo prasmju pilnveidi, inovācijas un tehnoloģiju pārnesi, kontaktus ar globālām piegādes ķēdēm un biznesa kontaktus kopumā (Newland & Plaza, 2013). Tieši izcelsmes valsts vietējo uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšana caur sadarbību un tīklošanos starp uzņēmējiem, praktiķiem, zinātniekiem, izgudrotājiem diasporā un izcelsmes valstī tiek uzlūkota kā viens no būtiskākajiem ieguldījumiem uzņēmējdarbībā (Angunias & Newland, 2012).

Tūrisms ir nozīmīgs ienākumu avots daudzām valstīm, jo sekmē lokālo ekonomiku un jaunu darba vietu rašanos. Diasporas tūristi vietējās ekonomikas veicināšanai ir sevišķi būtiski, jo, pateicoties zināšanām un saitēm savās izcelsmes valstīs, viņi apmeklē ne tikai tūristu ceļvežos reklamētas vietas (Agunias & Newland, 2012). Vislielākā nozīme ir medicīnas tūrismam, darījumu tūrismam un sakņu jeb kultūras mantojuma tūrismam. Turklāt darījumu tūrisms var tikt izvērsts, stimulējot diasporas biznesa uzņēmumus rīkot konferences, apmācības, partneru tikšanās savās izcelsmes valstīs. Kā liecina, Apvienoto Nāciju Organizācijas Pasaules Tūrisma organizācijas (ANPTO) nākotnes prognozes, draugu un radnieku apmeklējums kā ceļojuma motivācija kļūs arvien svarīgāka, tāvad diasporas tūrisma loma pieaugs. Nozīmīgas kultūrvēsturiskas vietas ir populāri tūrisma galamērķi. Diasporas kultūras mantojuma tūrisma gadījumā būtiskas var kļūt jebkuras vietas, kas ir saistītas ar senču izcelsmi. Tomēr salīdzinoši maz valstu piedāvā iespēju izpētīt savas saknes un plānot savu senču izcelsmes vietu apmeklējumu. Nacionālā tūrisma attīstības aģentūra Īrijā ir domājusi par iespējām sameklēt savu senču izcelsmes vietu (*Tracing your Ancestors*), kā arī Skotijas tūrisma aģentūra ir izveidojusi iespēju tiešsaistē meklēt savas dzimtas saknes (*Ancestral Scotland* pakalpojums *Reserach Your Roots*) (Aguinas & Newland, 2012).

Ārkārtīgi vērtīga valstij var būt sadarbība ar zinātnes diasporu, veicinot zināšanu pārnesi, zinātnes internacionalizāciju un izcilību (Petkevičiene, 2016). Nacionālā piederība var būt nozīmīgs sadarbības veidošanas pamudinātājs. Zinātnes diasporai var būt dažādas nozīmes. Aizbraukušie zinātnieki var būt zināšanu brokeri, veidojot sadarbības tīklus

starp savām izcelsmes un rezidences valstīm. Viņi ar savu ekspertīzi var veicināt reformas un kapacitāšu stiprināšanu savās izcelsmes valstīs. Viņi var arī organizēt diasporas tīklus, lai sekmētu informācijas apmaiņu starp ārvalstīs un dzimtenē dzīvojošajiem zinātniekiem. Zinātnes diasporu iespējams ne tikai iesaistīt sadarbībā ar attiecīgās valsts zinātniekiem, bet arī izmantot viņu pieredzi un ekspertīzi zinātnes un arī citu jomu pārvaldes jautājumu risināšanā (Tejada et al., 2013). Galvenās jomas, kurās var būt noderīga zinātnieku pārrobežu sadarbība:

- 1) sadarbības tīklu, partnerību veidošana konkurētspējīgu projektu un ideju realizācijai, sagatavojot starptautiskus grantu pieteikumus ar dažādu valstu zinātnieku un prestižu zinātnisko institūciju līdzdalību;
- 2) zināšanu pārneses veicināšana, rosinot sadarbību starp universitātēm un veicinot dalību zinātniskā personāla un studentu mobilitātes programmās;
- 3) iespēju un sistēmas radīšana un attīstīšana jaunu, ārzemēs studējošu vai grādu ieguvušu zinātnieku iekļaušanai Latvijas augstākās izglītības sistēmā, piemēram, uzaicinot pētniekus un vieslektoros vai ekspertus projektu izvērtējumam, disertāciju un grāmatu recenzēšanai (Mieriņa et al., 2017b).

Tādēļ pasaulē pastāv dažādi piedāvājumi un grantu shēmas, kas orientētas tieši uz savas valsts zinātnieku piesaisti, – lai veidotu sadarbību un veicinātu atgriešanos (Mieriņa et al., 2017b). Piemēram, Ķīna un Indija pievērš uzmanību gan diasporas filantropijai, lai nodrošinātu universitāšu attīstību un studentu atbalstu, gan diasporas talantu piesaistei, lai sekmētu attīstību izcelsmes valstī. Zinātnes diasporas sadarbības tīklu ietvaros tiek organizēti pasākumi, interneta platformas un apmaiņas vizītes, bet tematiskais fokuss ir vērsts uz izcelsmes valsts aktualitātēm (Mieriņa et al., 2017b).

Politikas jomā diasporas iesaiste var tikt īstenota, piedaloties ne tikai vēlēšanās, bet arī dažādās pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs, kā diasporas organizāciju līdzdalība lēmumu pieņemšanā, vērtību aizstāvībā, valsts tēla stiprināšanā, valsts interešu aizstāvēšanā. Daudzos vēsturiskos laika posmos un dažādās pasaules vietās diaspora ir sevi pierādījusi kā nozīmīgu politisku spēku, radot spiedienu uz situācijas attīstību savā izcelsmes valstī (piem., Āzijas un Āfrikas studentu kustība 60. gados Vācijā; Turcijas kurdī Eiropā) (Pojman, 2008). Šāda prakse nav sveša arī Latvijas diasporai: Padomju Savienības gados trimdas latvieši aktīvi iesaistījās dažādās kolektīvās demonstrācijās un individuālās aktivitātēs, lai atgādinātu par viņu dzimtenes okupāciju (Garoza, 2017;

Auliciema et al., 2018). Bijušie diasporas pārstāvji sastopami arī politiķu vidū, un pēc atgriešanās savā izcelsmes valstī viņi cenšas panākt tajā pozitīvas pārmaiņas.

Produktīva un abpusēji bagātinoša var būt sadarbība ar diasporu kultūras jomā. Tā var izpausties gan kā pasaules līmeņa diasporas mākslinieku viesošānās savā izcelsmes valstī (uzstāšanās, izstādes, meistarklases), gan kā izcelsmes valsts kultūras produktu patēriņš diasporā. Tāpat diaspora var sniegt pienesumu arī citās jomās, tādās kā sabiedrisko mediju darba stiprināšana, pārvaldības stiprināšana un publiskā diplomātija (Mieriņa et al., 2017a). Diaspora var nozīmīgi popularizēt valsts tēlu ārvalstīs, īpaši, ja tas tiek darīts koordinēti un pārdomāti (Petkevičiene, 2016). Katrs diasporas dalībnieks var būt valsts tēla vēstnieks, tomēr pagaidām tas ir maz izmantots resurss.

Sociālie pārvedumi: pieredzes, zināšanu, kontaktu, ideju un prakšu pārnese

Izglītība un talanti ir faktors, kas nosaka valsts attīstību un izaugsmi. Sabiedrības līmenī pētījumi parāda – jo attīstītāka ekonomika, jo lielāka nozīme ir iedzīvotāju kopējam izglītības līmenim, kas ietekmē izaugsmes stabilitāti (Dimante, 2007). Zinātniekiem attīstības procesos ir īpaša loma – augsti kvalificētu speciālistu migrācija tiek uzlūkota kā viens no izaugsmes un inovāciju atslēģelementiem. Notiek globāla sacensība par augsti kvalificētu migrantu piesaisti, ņemot vērā viņu lomu attīstīto ekonomiku izaugsmē. Daudzām Eiropas valstīm ir raksturīga novecošana un depopulācija, tāpēc tiek veidotas programmas globālai talantu piesaistei (Baily & Mulder, 2017). Mūsdienās arī talantu piesaiste nenozīmē vienīgi talantu piesaisti uz pastāvīgu dzīvi konkrētā vietā – diasporas kontekstā pētnieki pievērš uzmanību talantu piesaistei un ieguldījumam izcelsmes zemēs caur tīklošanos, talantu mijiedarbībai ar izcelsmes valsts institūcijām (Kuznetcov, 2006).

Latvijā un citās valstīs veiktos pētījumos secināts, ka intelektuālā kapitāla ieguldījums var izpausties kā jaunu produktu un tehnoloģiju ieviešana uzņēmumos, jaunas darba kultūras un darba organizācijas ieviešana, pieredzes apmaiņa, pilsoniskās sabiedrības un demokrātijas attīstīšana, likumdošanas iniciatīvas un starptautiskās sadarbības sekmēšana dažādās jomās un jautājumos (Dimante, 2007; Brinkerhoff, 2009). Arī Pasaules Bankas institūta eksperti atzīst, ka diaspora var būt nozīmīgs tilts starp valstīm, kas palīdz iepazīties ar jaunāko pieredzi tehnoloģijās, vadībā un politikas veidošanā (Kuznetsov, 2006). Attiecību veidošana un tīklošanās ir svarīgs priekšnoteikums citiem ieguldījumiem (Petkevičiene, 2016).

Novērtējot diasporas iesaisti un ieguldījumu, D. Petkēvičiene iesaka pievērsties arī individuāliem gadījumiem, cilvēkiem ar pasaules līmeņa sasniegumiem, pārmaiņu rosinātājiem, karjeras remigrantiem, cilvēkiem, kuri pirmie sper soļus kādā virzienā (*first movers*), un tiem, kuri ir aktīvi un ietekmē procesus, bet vēl nav sasnieguši atslēgpersonas statusu (*tipping agents*). Kopumā eksperte pievēršas sešiem individuālu gadījumu tipiem: *World Class Achievers; Change Agents; First Movers; Tipping Agents; Career Returnees*. Cilvēki ar pasaules līmeņa sasniegumiem var iedvesmot, motivēt, ar zināšanām un kontaktiem sekmēt talantīgu cilvēku vai uzņēmumu globālu attīstību. Šādi līderi var būt iedvesmojoši mentori vai kā atslēgrunātāji pasākumos, var radīt sniega bumbas efektu, motivējot citus iesaistīties diasporas tīklos, būt valsts tēla veidotāji (vai tēla vēstnieki). Nozīmīgi ideju apmaiņai un kontaktu veidošanai ir arī diasporas formālie un neformālie tīkli, organizācijas un pasākumi. Kā piemērs tiek minēts Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forums, kas pirmo reizi tika rīkots 2013. gadā (pēc tam 2015 un 2018). Diasporas starptautiskā pieredze, zināšanas un saites ir vērtība pati par sevi.

DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMU KARTĒJUMS

Balstoties uz iepriekš aplūkoto informāciju, izveidots diasporas ieguldījuma dimensiju kartējums (skat. 1. attēlu un 3. tabulu).

1. attēls. Diasporas ieguldījuma potenciāla karte

MATERIĀLAIS IEGULDĪJUMS

NAUDAS PĀRVEDUMI

Daudzveidīgs finansiālais ieguldījums mājāsaimniecību līmenī

INVESTĪCIJAS

Ieguldījumi uzņēmumu kapitāldaļās, nekustamajā īpašumā, tehnoloģiskajās iekārtās, uzkrājumos, akcijās, obligācijās

IEGULDĪJUMS UZŅĒMĒJDARBĪBĀ

Uzņēmumu veidošana, sadarbības veicināšana, palīdzība eksporta tirgus attīstībā, mentorings, tehnoloģiju pārnese

TŪRISMS

Radu un draugu apciemojumi, sakņu tūrisms, kultūras mantojuma tūrisms, biznesa tūrisms, medicīnas tūrisms, valsts mārketinga

FILANTROPIJA

Ziedojumi izglītībai, kultūrai, sociāliem un attīstības projektiem, mecenātisms, brīvprātīgais darbs

NEMATERIĀLAIS IEGULDĪJUMS

SOCIĀLIE PĀRVEDUMI

Jaunas vērtības, idejas, identitātes un rīcība, kas veicina pārmaiņas sabiedrībā, t. sk. demokrātisko vērtību attīstību

PROFESIONĀLAIS INTELEKTUĀLAIS UN SOCIĀLAIS KAPITĀLS

Pieredzes apmaiņa par darba kultūru un organizāciju, profesionālā eksprīze, *know-how* pārnese, profesionālie tīkli

IEGULDĪJUMS IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ

Ideju apmaiņa, pieredzes apmaiņa, jauni kontakti, kopīgu projektu attīstīšana, publikāciju gatavošana

IEGULDĪJUMS PILSONISKAJĀ SABIEDRĪBĀ

Politisku interešu pārstāvība ārvalstīs, līdzdalība vēlēšanās un lēmumu pieņemšanā izcelsmes valstī, likumdošanas iniciatīvas, cita veida politiskā un sabiedriskā iesaiste

VALSTS TĒLA VEIDOŠANA UN POPULARIZĒŠANA

Publiskā diplomātija, neformāla mītnes zemes kolēģu, kaimiņu un draugu informēšana par kultūru, vēsturi, tradīcijām, sporta sasniegumiem, notikumiem

3. tabula. Diasporas ieguldījuma jomu kartējums

Dalībnieki	Resursi	Kanāli, veidi
NAUDAS PĀRVEDUMI		
Fiziskas personas	Naudas pārvedumi. Izdevumu segšana un pakalpojumu apmaksā	Formāli: pārvedumi, izmantojot bankas. Formāli: pārvedumi, izmantojot nebanku finanšu instrumentus. Neformāli: skaidras naudas pārvedumi. Rēķinu, preču, pakalpojumu apmaksā. Nekustamā īpašuma nodokļa apmaksā vai kredīta atmaksā
INVESTĪCIJAS		
Fiziskas personas. Uzņēmumi. Fondi. Starptautiskas korporācijas	Nekustamais īpašums. Uzkrājumi. Uzņēmumu kapitāldaļas. Ražošanas līdzekļi. Attīstības, ieguldījumu fondi. Akcijas un obligācijas	Individuālu personu investīcijas. Diasporai piederošu uzņēmumu investīcijas. Valsts veidoti ieguldījumu fondi u. c. Diasporas sekmētas investīcijas
UZŅĒMĒJDARBĪBA		
Fiziskas personas. Uzņēmumi. Fondi. Starptautiskas korporācijas	Eksporta un importa veicināšana. Jaunu uzņēmumu veidošana. Jaunu pakalpojumu attīstīšana. Tehnoloģiju un inovāciju pārnese	Diasporas veiktas uzņēmējdarbības aktivitātes. Diasporas sekmētas uzņēmējdarbības aktivitātes
TŪRISMS		
Fiziskas personas	Izdevumi par apmešanās vietu, uzturu, vietējo transportu, ekskursijām, pirkumiem un citi	Diasporas tūrisms. Diasporas sekmēts tūrisms
FILANTROPIJA		
Fiziskas personas. Organizācijas. Uzņēmumi. Fondi	Naudas ziedojumi. Materiālu vērtību ziedojumi. Brīvprātīgais darbs (stundas/naudas ekvivalentā)	Formālie kanāli: fizisku personu pārskaitījumi labdarības fondiem vai organizācijām. Neformālie kanāli: tieša palīdzības sniegšana bez labdarības fondu vai organizāciju iesaistes

Dalībnieki	Resursi	Kanāli, veidi
SOCIĀLIE PĀRVEDUMI		
Fiziskas personas. Uzņēmumi. Organizācijas	Vērtību, ideju pārnese. Jaunas identitātes. Prakšu pārnese	Socializācija ģimenē. Starppersonu mijiedarbība
PROFESIONĀLAIS INTELEKTUĀLAIS UN SOCIĀLAIS KAPITĀLS		
Fiziskas personas. Uzņēmumi. Organizācijas	Pieredzes apmaiņa. Zināšanu apmaiņa. Profesionālo sadarbības tīklu paplašināšana. <i>Know-how</i> pārnese. Mentoring	Individuālu profesionāļu iniciatīva. Diasporas organizāciju ierosinātas aktivitātes. Valsts atbalstītas aktivitātes
IEGULDĪJUMS IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ		
Nozares profesionāļi. Augstākās izglītības institūcijas. Uzņēmumi. Organizācijas	Pieredzes apmaiņa. Zināšanu apmaiņa. Zināšanu nodošana. Inovāciju pārnese. Tīklošanās atbalsts. Mobilitātes veicināšana. Kopīgas publikācijas. Kopīgi projekti	Dažādi sadarbības veidi: lekciju lasīšana, dalība konferencēs, studentu darbu un kolēģu rakstu recenzēšana, kolēģu darba popularizēšana u. c.
IEGULDĪJUMS PILSONISKAJĀ SABIEDRĪBĀ		
Fiziskas personas. Organizācijas. Politiskās partijas	Politisko interešu pārstāvība ārvalstīs. Dalība vēlēšanās un cita veida līdzdalība politiskajos procesos. Likumdošanas iniciatīvas izcelsmes valstī. Sabiedriskais aktīvisms	Individuālu personu iniciatīvas. Diasporas organizāciju ierosinātas aktivitātes. Politisko partiju ierosinātas aktivitātes. Valsts atbalstītas aktivitātes
VALSTS TĒLA VEIDOŠANA UN POPULARIZĒŠANA		
Fiziskas personas. Organizācijas	Publiskā diplomātija. Valsts tēla mārketing. Izcelsmes valsts kultūras (māksla, literatūra, mūzika), vēstures, tradīciju popularizēšana. Izcelsmes valsts sportistu sasniegumu, populārās kultūras, kulinārijas popularizēšana	Individuālu personu iniciatīva. Diasporas organizāciju ierosinātas aktivitātes

Avots: autoru veikts apkopojums, balstoties uz visiem izmantotajiem avotiem, kā arī papildināts ar informāciju no ekspertu intervijām

Diasporas ieguldījums Latvijā

Šajā sadaļā aplūkosim informāciju, kas jau šobrīd pieejama par diasporas ieguldījumu Latvijā, pievēršoties diasporas ieguldījuma jomām, kas identificētas iepriekš veiktajos pētījumos, integrējot informāciju no intervijām, sekundārās analīzes un citiem avotiem.

NAUDAS PĀRVEDUMI

Naudas pārvedumi ir tā diasporas ieguldījuma joma, uz kuru pētnieki, valdības un starptautiskās organizācijas atsaucas visbiežāk. Arī Latvijā tā faktiski ir vienīgā diasporas ieguldījuma joma, par kuru regulāri tiek veikti aprēķini. Latvijas Banka emigrantu naudas pārvedumu aplēsēs lieto starptautiski plaši pieņemtu pieeju – aprēķina īpatsvaru no ienākumiem, ko nopelna strādājošie ekonomikā, kurā viņi nav rezidenti, un potenciāli varētu pārskaitīt savai mājsaimniecībai Latvijā (piem., Latvijas pilsonis, kura deklarētā dzīvesvieta ir Latvijā un kurš strādā ārpus Latvijas ne ilgāk kā gadu, un kurš potenciāli var sniegt dažāda veida finansiālu ieguldījumu savā mājsaimniecībā Latvijā – pārsūtīt naudu, maksāt kredītmaksājumus, veidot uzkrājumus, segt zemes nodokli, apmaksāt pakalpojumus u. c.), un uzskaita pārvedumus no vienas ekonomikas rezidenta citas ekonomikas rezidentam (piem., Latvijas pilsonis, kurš dzīvo ārpus Latvijas ilgāk nekā gadu un pārsūta naudu savai ģimenei Latvijā).

Attiecīgi Latvijas Banka maksājumu bilances statistikas sagatavošanā lieto divas pozīcijas, kuras kopā veido to, ko zinātniskajā literatūrā migrācijas pētījumos apzīmē kā *remittances*, jeb naudas pārvedumiem uz savu izcelsmes zemi

- 1) veic matemātiskas aplēses par Latvijas rezidentu naudas pārvedumu apjomiem no ārvalstīm uz Latviju (publiski pieejamā maksājumu bilances statistikā postenis C 12160 “Atlīdzība nodarbinātajiem”, kurā tiek iekļauta arī atlīdzība jūrniekiem), pieņemot, ka viņi katru mēnesi noteiktu daļu (40%) no konkrētajā valstī esošās minimālās algas pārsūta savai mājsaimniecībai Latvijā;
- 2) vienlaikus no bankām apkopo datus par Latvijas fizisko personu saņemtajiem naudas pārvedumiem virs 10 000 eiro no ārvalstīm bez pārveduma nosūtītāja identificēšanas (publiski pieejamā maksājumu bilances statistikā iekļauj postenī C 14200 “Finanšu un nefinanšu sabiedrību, mājsaimniecību otrreizējie ienākumi”).

Atbilstoši Latvijas Bankas aplēsēm Latvijas diasporas pārvedumi 2017. gadā bija 818 miljoni eiro, no kuriem lielāko daļu (546 miljonus) veido Latvijas fizisko personu

kontos ienākušie pārvedumi no ārvalstīm. Šādu pārvedumu apjoms pēdējos gados saglabājas augsts, taču samazinājusies atlīdzība nodarbinātajiem ārvalstīs, tas varētu būt saistīts ar emigrācijas plūsmas mazināšanos.

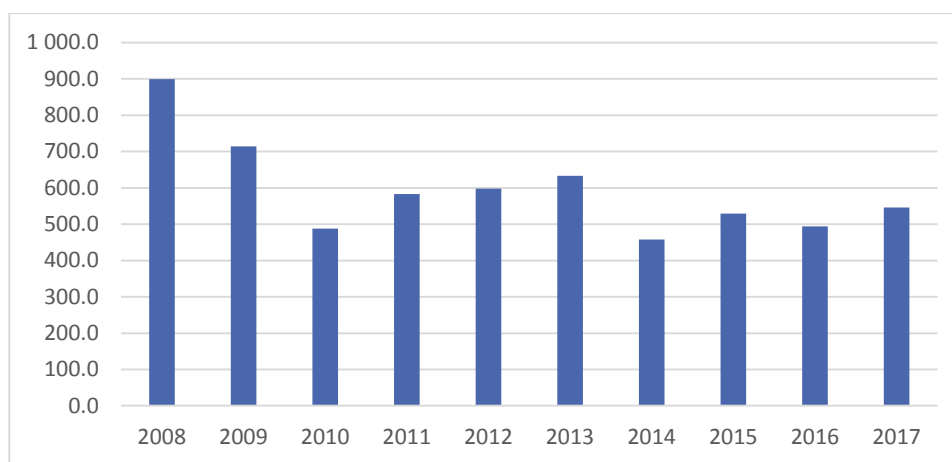
4. tabula. Aplēses par Latvijas diasporas pārvedumiem

Postenis	Milj. EUR				
	2013	2014	2015	2016	2017
Atlīdzība nodarbinātajiem ārvalstīs (bez atlīdzības jūrniekiem)	442	450	384	306	272
Latvijas fizisko personu kontos komercbankās ienākošie pārvedumi no ārvalstīm	633	459	529	494	546

Avots: Latvijas Banka (maksājumu bilances dati), pētījuma vajadzībām sagatavojis Aigars Kalniņš

Eurostat publicētie dati (2.attēls) parāda, ka Latvijas fizisko personu kontos komercbankās ienākošie pārvedumi no ārvalstīm vislielākie bija pirms ekonomiskās krīzes 2008.gadā, kad tie sasniedza gandrīz 900 miljonus eiro gadā. Pēc tam tie saruka un vēl līdz šim nav sasnieguši iepriekšējo līmeni.

2. attēls. Diasporas pārvedumi uz Latviju, milj. EUR

Avots: Eurostat (2017)

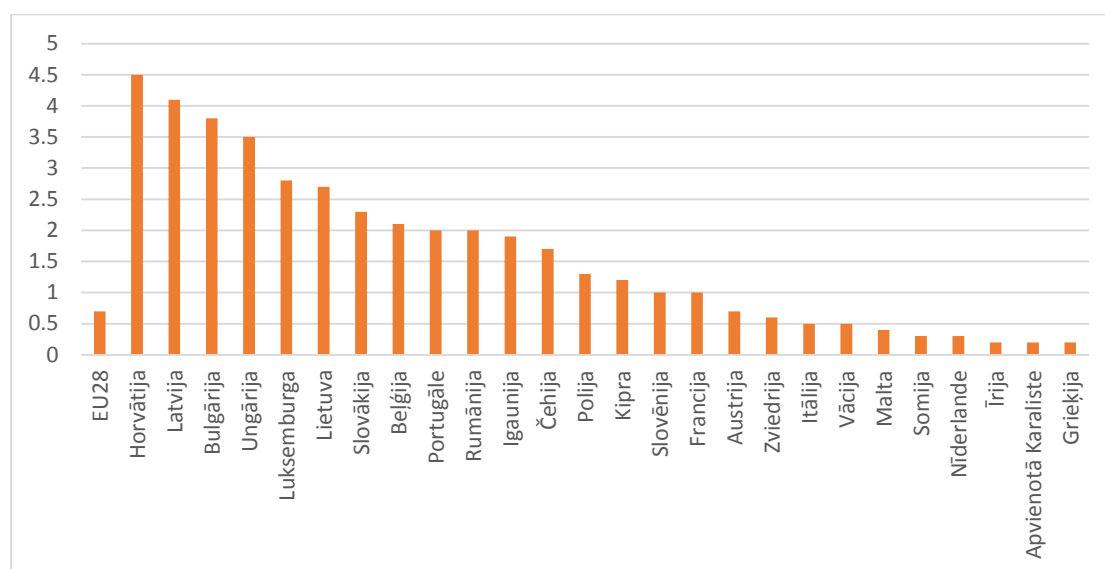
Tomēr jāreķinās, ka šī situācija varētu būt skaidrojama ar nodokļu politikas izmaiņām Latvijā krīzes gados. VID prasa, lai ienākumu deklarācijā tiktu uzrādīti šāda veida ienākumi, ja tie pārsniedz 4000 eiro gadā. Turklāt, ja naudas sūtītāju un saņēmēju nesaista radniecības saites un sūtījumu summa pārsniedz 1425 eiro gadā, par to jāmaksā ienākumu nodoklis. Ja summa ir virs 1425 eiro gadā, jāmaksā 23% ienākumu nodoklis (Kasparāns, 2017). Attiecīgi pēc ELA iniciatīvas portālā *ManaBalss.lv* 2017. gadā uzsāka parakstu vākšanas kampaņu, kuras mērķis ir panākt, lai ārvalstīs strādājošo

cilvēku tuvinieki Latvijā varētu saņemt atbalstu bez dubulta nodokļu sloga un administratīviem šķēršļiem (Kasparāns, 2017).

Šobrīd izmantotajai naudas pārvedumu metodikai diemžēl ir vērā ņemami trūkumi, kuru dēļ izvērtējumu var saukt tikai par aptuvenām aplēsēm. Lai iegūtu precīzākus datus, nepieciešams plašāks datu apkopojums un dažādu avotu triangulācija (skat. metodoloģijas sadaļu).

Pārvedumu ievērojamo lomu Latvijas ekonomikā ilustrē tas, ka Latvija ir otrajā vietā Eiropas Savienībā pēc tā, cik liela loma diasporas pārvedumiem ir iekšzemes kopproduktā (IKP) (3. attēls).

3. attēls. Diasporas pārvedumi % no IKP (2017.g.)

Avots: Eurostat (2018)

2017. gadā atbilstoši Eurostat datiem šie pārvedumi veidoja 4,1% no IKP – nedaudz mazāk nekā iepriekšējos gados (4,4% 2016. gadā). Kā norāda Eurostat (2018), personīgie naudas pārvedumi sniedz būtisku ieguldījumu valsts norēķinu konta deficīta samazināšanā vai pat veicina norēķinu konta pārpalikumu. Bez pārvedumiem 2017. gadā Latvijas norēķinu konta deficīts būtu sasniedzis 0,5 miljardus eiro, bet šie pārvedumi iztrūkumu pārvērta par 0,2 miljardu eiro pārpalikumu (Eurostat, 2018). Lielākā daļa maksājumu saņemts no citām Eiropas Savienības (ES) valstīm, tomēr ES valstu īpatsvars maksājumu bilanci pēdējos gados sāk mazināties (Ādamsone, 2018).

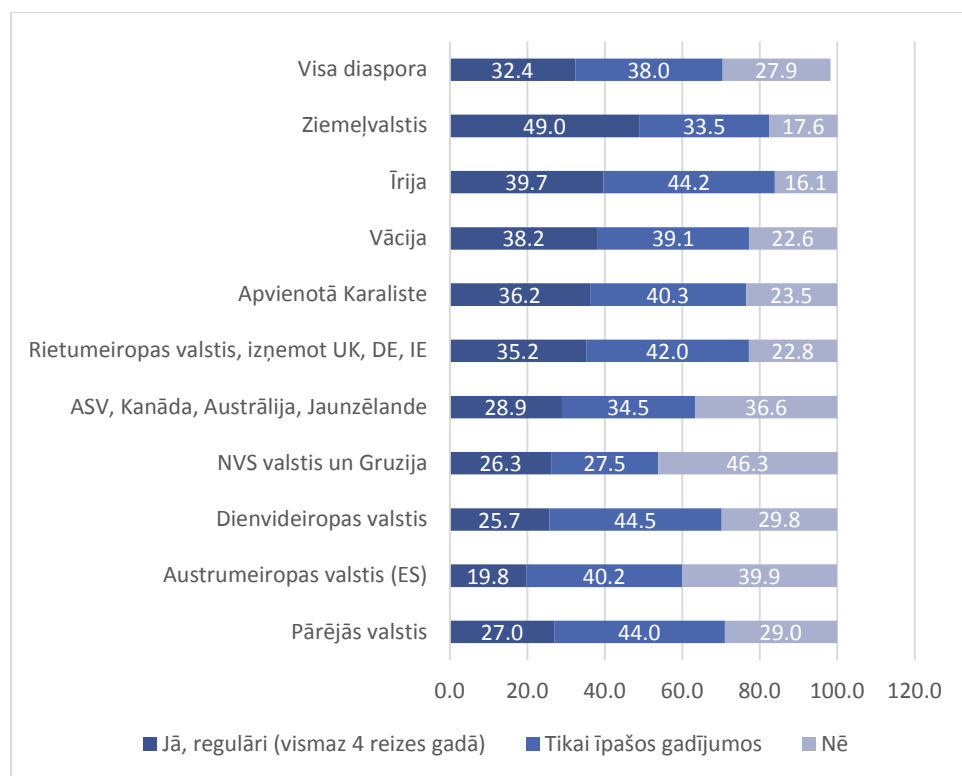
No diasporas ieguldījuma viedokļa svarīgs ne vien diasporas pārvedumu apjoms, bet arī tas, cik daudz mājāsaimniecību no tiem gūst labumu. 2014. gadā LU FSI veiktajā

pētījumā “Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika”, kurā piedalījās 14 068 diasporas pārstāvju 118 valstīs, noskaidrots, ka 34% regulāri (vismaz 4 reizes gadā) un 38% reizēm finansiāli atbalsta tuviniekus Latvijā (4. attēls). Visbiežāk šādu palīdzību tuviniekiem sniedz Ziemeļvalstīs dzīvojošie, bet salīdzinoši retāk – NVS valstīs, Gruzijā un Austrumeiropas valstīs dzīvojošie, kas atspoguļo diasporas finansiālo iespēju atšķirības dažādos reģionos.

Pieņemot, ka diasporas apjoms ir aptuveni 370 000 cilvēku, vismaz 125 000 indivīdu vai mājsaimniecību Latvijā saņem regulāru finansiālu atbalstu no tuviniekiem ārvalstīs, bet vēl 140 000 saņem palīdzību šad tad, īpašos gadījumos. Arī šajā pētījumā veiktajās padziļinātajās intervijās minētie daudzveidīgie piemēri par diasporas atbalstu saviem radniekiem Latvijā vedina domāt par atbalsta veidu lielo daudzveidību un atbalsta apjomu nozīmīgo ieguldījumu Latvijas mājsaimniecību ikdienā.

Līdzīgi kā citās valstīs, arī Latvijas dati ļauj secināt, ka īpaši bieži palīdzību tuviniekiem Latvijā sniedz tie diasporas pārstāvji, kuri izceļojuši salīdzinoši nesen, t. i., tie, kuriem Latvijā visdrīzāk (vēl) dzīvo tuvi ģimenes locekļi. Diasporas pārstāvjiem, dzīvojot ārpus Latvijas ilgāku laiku, mazinās piesaiste Latvijai, turklāt palielinās iespēja, ka uz ārvalstīm pārcelsies arī atbalstītie tuvinieki. Rezultātā varbūtība, ka tiks veikti naudas pārvedumi uz Latviju, mazinās. Turpinot mazināties emigrācijai no Latvijas un uzlabojoties emigrācijas saldo, prognozējams, ka arī naudas pārvedumu apjoms no diasporas turpinās mazināties. Kā intervijā norāda Elīna Pinto, “Tūkstošgades attīstības mērķu” ietvaros Latvija apņēmusies novērst administratīvos šķēršļus un darījumu izmaksas pārskatījumiem samazināt līdz ne vairāk kā 3% (Ādamsone, 2018). Administratīvo un finansiālo šķēršļu novēršana nākotnē var radīt labvēlīgāku vidi pārvedumu veikšanai no ārvalstīm uz Latviju, šiem līdzekļiem turpinot sniegt ievērojamu ieguldījumu Latvijas ekonomikā.

4. attēls. Finansiāla atbalsta sniegšana tuviniekiem Latvijā (%)

Avots: “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, Intas Mieriņas aprēķini. Dati ir statistiski svērti

Vienlaikus nereti tiek piemirsts, ka naudas līdzekļu plūsma dažkārt iet arī pretējā virzienā – no Latvijas uz ārvalstīm. Pētījumi parāda un arī intervijās tika minēts, ka vecāki atbalsta savus ārvalstīs studējošos bērnus, kā arī ne visi emigranti ir ekonomiski veiksmīgi (piem., Latvijas radi sedz biļeti atpakaļceļam). “Latvijas emigrantu kopienas” aptaujas dati liecina, ka pēdējo 12 mēnešu laikā 7,5% diasporas pārstāvju saņēmuši finansiālu atbalstu no radniekiem. Jāvērš uzmanība arī uz Latvijas Bankas eksperta teikto, ka Latvijas komercbanku privāto klientu kontos no ārvalstīm ienākošā nauda un uz ārvalstīm izejošā nauda ir visai līdzīgos apjomos. Šeit atkal jāatgādina: naudas plūsma pati par sevi neliecina, ka tā notiek tieši starp diasporu un Latvijas iedzīvotājiem.

Pie diasporas ieguldījumiem pieskaitāmi arī maksājumi par Latvijā palikušo dzīvokļu vai māju nekustamā īpašuma nodokli, ņemot vērā, ka 40% diasporas pārstāvju Latvijā ir zeme, bet 49% – dzīvoklis vai māja (“Latvijas emigrantu kopienas” dati), turklāt, dzīvojot ārvalstīs, viņi nekvalificējas nodokļu atlaidēm, kas daudzās pašvaldībās pieejami tiem, kuriem pašvaldībā ir reģistrētā dzīvesvieta. Šis diasporas ieguldījums šobrīd netiek uzskaitīts.

INVESTĪCIJAS

Nākamā diasporas ieguldījuma joma, uz kuru bieži atsaucas pētnieki, valdības un starptautiskās organizācijas, ir investīcijas. Tomēr, atšķirībā no naudas pārvedumiem, konkrēti dati par investīciju apjomiem tiek minēti reti, parasti tikai konkrētos diasporas investīciju piesaistes projektos. Problēmas rada arī visai plaši definējama investīciju jēdziens. No makroekonomiskās teorijas viedokļa par investīcijām ir uzskatāma līdzekļu plūsma, kas nav paredzēta patēriņam. Uzņēmējdarbībā jēdzienu lieto šaurāk – par investīcijām tiek uzskatīts kapitāla ieguldīšanas paņēmieni, kas nodrošina kapitāla vērtības saglabāšanu vai peļņu, izšķirot tiešās un netiešās investīcijas, finanšu un nefinanšu investīcijas (Kasjanovs, 2011). Diasporas gadījumā investīcijas var būt dažāda veida ieguldījumi, kas veikti Latvijā, – nekustamais īpašums, uzņēmumu kapitāldaļas, tehnoloģiskās iekārtas, uzkrājumi, uzņēmumu akcijas, potenciāli arī Latvijas valsts iekšējā aizņēmuma vērtspapīri – obligācijas un parādzīmes.

Latvijā ir pieejama statistiska par investīciju apjomu kopumā un par ārvalstu tiešajām investīcijām. Statistiku par tiešajām investīcijām un ārvalstu tiešajām investīcijām Latvijā publicē Latvijas Banka, statistika pieejama arī LURSOFT. Publicētie dati liecina, ka investīciju kopējiem apjomiem ir augoša tendence – no 13 miljardiem eiro 2015. gada pirmajos ceturkšņos līdz gandrīz 15 miljardiem eiro 2018. gada pirmajos ceturkšņos (Latvijas Banka, 2018). Arī ārvalstu tiešo investīciju plūsmas Latvijas ekonomikā 2017. gadā ir būtiski pieaugušas, sevišķi salīdzinot ar ļoti zemu investīciju līmeni 2016. gadā. Valstu dalījumā lielākās investīcijas 2017. gada deviņos mēnešos saņemtas no Zviedrijas, Krievijas un Nīderlandes, kam seko Kipra, Igaunija un Lietuva (turpat). Diemžēl, kāda ir šo investīciju saistība ar diasporu (diasporas veiktas investīcijas vai diasporas sekmētas investīcijas), informācijas nav.

Dž. Dimante (2007), analizējot LURSOFT datus par 1991.–2005. gadu (metodoloģiju skat. metodoloģijas sadaļā), secinājusi, ka diasporas “kopējais investīciju un ziedojumu apmērs, salīdzinājumā ar Latvijas iekšzemes kopproduktu ir ļoti neliels (0,15%), tāpēc nav varējis atstāt būtisku ietekmi uz tautsaimniecības attīstību kopumā” (Dimante, 2007: 159). Kopējās trimdas latviešu tiešās investīcijas uzņēmumu pamatkapitālos no 1991. līdz 2005. gadam bija apmēram 4,8 miljoni latu vidēji gadā. Trimdas latviešu tiešo investīciju apjoms vislielāko vērtību sasniedza 2003. gadā un veidoja gandrīz 7,6 miljonus latu. Interesants ir secinājums: jo bagātākā valstī dzīvo trimdas latvieši, jo

mazāk viņi investē Latvijas uzņēmumu pamatkapitālos. Autore uzskata, ka bagātāko valstu latviešiem trūkst motivācijas, lai uzņemtos risku ieguldīt līdzekļus Latvijas uzņēmumos.

LU DMPC pēc LIAA pasūtījuma veiktā pētījuma “Diasporas ekonomiskās iesaistes un zināšanu potenciāla izmantošanas iespējas” ietvaros intervētie latviešu izcelsmes uzņēmēji un profesionāļi, kas dzīvo ārzemēs vai arī ilgāku laiku dzīvojuši ārzemēs un atgriezušies Latvijā, bija skeptiski, vai diasporai ir investīcijām nepieciešamie līdzekļi. Viņuprāt, drīzāk jāattīsta sadarbība ar diasporu investīciju piesaistīšanā (*investment leads*), turklāt jāuzlabo uzņēmējdarbības vide Latvijā (Mieriņa, 2017).

Starptautiskos pētījumos pie investīcijām skaita arī diasporas uzkrājumus, kā arī ieguldījumus uzņēmumu akcijās, obligācijās un vērtspapīros, kas ir diasporas rīcībā. Par šiem diasporas ieguldījumiem Latvijā informācija nav pieejama.

Lai kāds investīciju uzskaites modelis tiktu izvēlēts, ir stratēģiski svarīgi apzināties diasporas investīciju potenciālu, ņemot vērā gan plašo tiešo investīciju spektru (investīcijas uzņēmumu kapitāldaļās, ieguldījumi nekustamajā īpašumā, tehnoloģiskajās iekārtās, uzkrājumi u. c.), gan netiešo (caur fondiem), un turpināt mērķtiecīgi strādāt diasporas investīciju piesaistes virzienā.

Šobrīd LIAA stratēģijā sadarbībai ar diasporu noteikts mērķis – informēt diasporu par ieguldījumu iespējām Latvijā un veicināt ārvalstu ieguldījumu piesaisti. To plānots paveikt, iesaistot diasporas investorus investīciju piesaistes aktivitātēs Latvijā:

- 1) publicitātes aktivitātes un atbalsta aktivitātes, lai rosinātu diasporu uzsākt vai paplašināt uzņēmējdarbību Latvijā (informēt diasporu par Latvijas investīciju projektiem, kuriem LIAA palīdz piesaistīt finansējumu vai apkalpot diasporas pārstāvju investīciju piedāvājumus Latvijā; diasporas investori kā biznesa eņģeļi Latvijas uzņēmumiem; diasporas investoru iesaiste akcelerācijas fondos Latvijā; diasporas investoru iesaiste jaunos un inovatīvos agrīnā attīstības stadijā esošos uzņēmumos ar augstu izaugsmes potenciālu);
- 2) investīciju piesaistes konsultantu izraudzīšana / vēstnešu kluba izveide (LIAA, 2017).

IEGULDĪJUMS UZŅĒMĒJDARBĪBĀ

Šobrīd nav pieejama informācija par diasporas ieguldījumu uzņēmējdarbībā un tirdzniecībā Latvijā. Tomēr līdz šim veikto aptauju dati sniedz labu ieskatu diasporas ieguldījuma potenciālā.

Atbilstoši aptaujas “Latvijas emigrantu kopienas” datiem 3% diasporas pārstāvju ir uzņēmēji vai darba devēji, bet 5% ir pašnodarbināti vai strādā ģimenes uzņēmumā (Mieriņa, 2016b). Tomēr diasporas ekonomiskās sadarbības un ieguldījuma potenciāls visvairāk atklājas nākotnes plānos. Sniegtās atbildes liecina, ka 24% diasporas pārstāvju plāno vai pieļauj iespēju nākotnē nodibināt uzņēmumu Latvijā, izveidot vai palīdzēt izveidot biznesa sadarbību ar Latvijas partneriem. Atvērt uzņēmumu Latvijā vai izveidot biznesa sadarbību ar Latviju visbiežāk (27–29%) plāno diasporas pārstāvji 1) Ziemeļvalstīs, 2) NVS, Gruzijā, Austrumeiropas valstīs un 3) ASV, Kanādā, Austrālijā, Jaunzēlandē, tomēr atšķirības starp reģioniem šajā ziņā nav lielas.

Runājot par konkrētām nozarēm, visbiežāk vēlmi atvērt uzņēmumu vai izveidot biznesa sadarbību ar Latviju pauduši diasporas pārstāvji, kuri strādā būvniecības nozarē un izglītības jomā (33%), taču ļoti atvērti sadarbībai ir arī tie, kas strādā IT pakalpojumu jomā (28%), kā arī finanšu, apdrošināšanas, zinātnisko, administratīvo pakalpojumu, operāciju ar nekustamo īpašumu jomā (25%) (5. attēls).

5. attēls. Diasporas pārstāvju vēlme vai plāni nākotnē nodibināt uzņēmumu Latvijā, izveidot vai palīdzēt izveidot biznesa sadarbību ar Latvijas partneriem (%)

Avots: “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, autoru aprēķini. Dati ir statistiski svērti

Ekonomiskās sadarbības ar diasporu potenciālu apliecina arī pētījums “Diasporas ekonomiskās iesaistes un zināšanu potenciāla izmantošanas iespējas”, kuru 2017. gadā pēc LIAA pasūtījuma veicis LU DMPC (Mieriņa, 2017). LU DMPC veiktajā aptaujā diasporas profesionāļi un uzņēmēji visbiežāk atzīmējuši šādus veidus, kā viņi vēlētos iesaistīties un palīdzēt Latvijas ekonomikas attīstībā:

- iesaistīties kādā uzņēmējus pārstāvošā organizācijā vai neformālā grupā;
- dalīties ar savām zināšanām, pieredzi un ieteikumiem ekonomikas forumos un citos pasākumos;
- konsultēt par biznesa un institucionālās vides specifiku valstī, kuru pārzina;
- palīdzēt Latvijas uzņēmējiem atrast sadarbības partnerus ārzemēs;
- iesaistīties uzņēmumu un augsta līmeņa amatpersonu vizīšu un misiju organizēšanā un norisē;

- popularizēt Latviju un Latvijas produktus ārpus Latvijas;
- palīdzēt identificēt eksporta iespējas Latvijas produktiem un pakalpojumiem ārzemēs.

Tātad puse vai vairāk respondentu minējuši aktivitātes, kas vērstas uz tīklošanos un eksporta attīstību. Nākamās jomas, ko minējusi vismaz trešdaļa respondentu, ir uzņēmējdarbības atbalsts, pieredzes apmaiņa, inovācijas (izvērst un aktivizēt savu uzņēmējdarbību ārzemēs; paplašināt savu uzņēmējdarbību Latvijā; atbalstīt un veicināt talantu attīstības programmas; mentorēt jaunus uzņēmējus, t. sk. *start-up* uzņēmumus Latvijā; konsultēt par inovatīvo produktu iziešanu tirgū; veicināt tūrisma uz Latviju; nodrošināt prakses vietas savā uzņēmumā; dalīties ar kontaktu tīklu; atbalstīt *start-up* vai biznesa inkubatoru idejas vai biznesa plānu konkursus) (Mieriņa, 2017).

Pētījumā tika veiktas arī 23 padziļinātās intervijas ar latviešu izcelsmes uzņēmējiem un profesionāļiem, kas dzīvo ārzemēs vai arī ilgāku laiku dzīvojuši ārzemēs un atgriezušies Latvijā. Intervētie uzņēmēji vispozitīvāk vērtēja diasporas pārstāvju iesaistīšanos starptautiskās sadarbības un eksporta veicināšanā (piem., izstādēs, kontaktu meklēšanā). Kopumā pozitīvi vērtētas arī dažāda veida programmas, kas vērstas uz inovācijām, piekrītot, ka diasporas pārstāvji tajās var tikt iesaistīti kā mentori vai eksperti. Visbeidzot, arī eksporta, investīciju un inovāciju mentoringa programmas tika vērtētas pozitīvi, norādot uz to potenciālu.

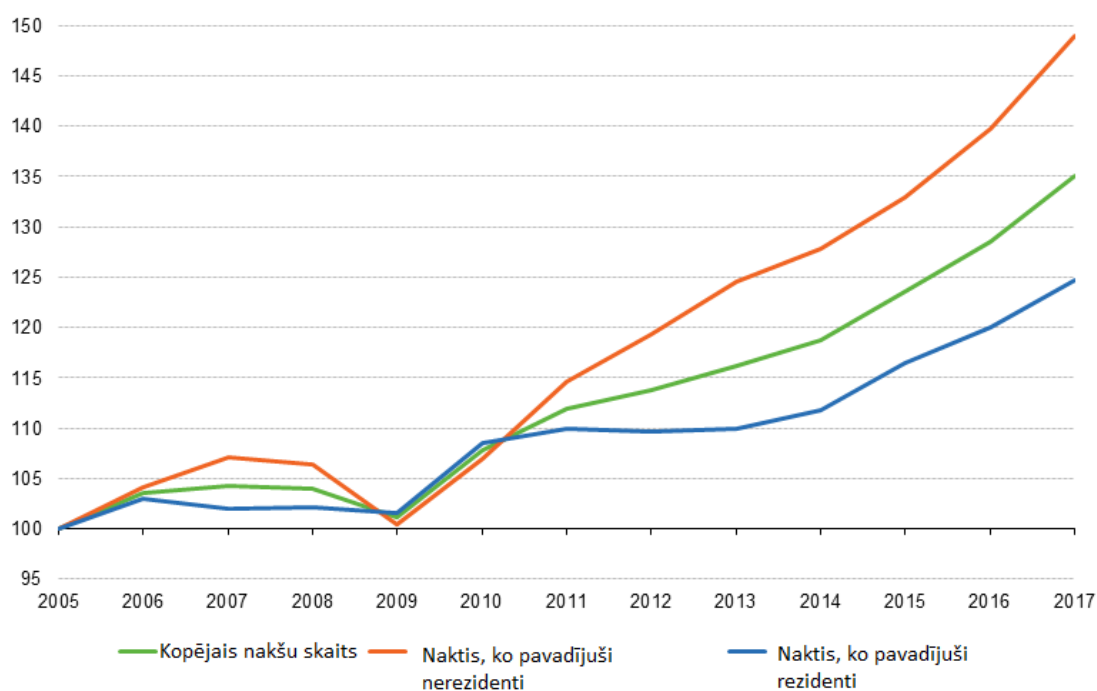
Jāuzsver, ka patlaban nav pieejami dati par diasporas dibinātu uzņēmumu skaitu, ietekmi uz eksporta veicināšanu, diasporas dalībnieku skaitu esošajās inovāciju vai mentoringa programmās vai citu ar diasporas ekonomisko ieguldījumu saistītu datu. Diasporas ieguldījuma apzināšanas pētījumā intervētie ekonomikas eksperti arī neuzskatīja, ka pašreiz diasporai būtu jūtama nozīme eksporta veicināšanā vai uzņēmējdarbībā kopumā. Tomēr intervijās ar diasporas organizāciju vadību tika minēti vairāki spilgti piemēri un arī daži liela mēroga pasākumi, kas liecina par nozīmīgu sadarbības potenciālu. Piemēram, Eiropas Latviešu apvienība ir iekustinājusi vairākus nozīmīgus tīklošanās pasākumus. 2017. gadā Londonā notika Latvijas Biznesa kluba un ELA kopīgi rosināts Eiropas latviešu uzņēmēju un profesionāļu forums, kurā piedalījās ap piecdesmit latviešu uzņēmēju un ekonomikas, investīciju un finanšu jomu profesionāļi no Lielbritānijas, Norvēģijas, Luksemburgas un Latvijas. 2017. gadā pirmo reizi ārpus Latvijas notika radošās darbības nedēļa “Radi!”, kas ir pasākums

radošo industriju profesionāļiem. Seminārs “Diasporas loma radošo industriju eksporta veicināšanā Beniluksa valstīs” notika Latvijas vēstniecībā Nīderlandē un pulcēja virkni radošo industriju pārstāvju, kuri par savām mājām sauca Nīderlandi, Beļģiju vai Luksemburgu. Piedalījās arī radošu industriju pārstāvji no Latvijas, lai radošo industriju nozarēs veidotu platformu sadarbībai ar Latvijas dizaina, modes, kultūras un arhitektūras zīmoliem, kā arī radošās nozares IT risinājumiem. PBLA uzsvēra Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju foruma (PLEIF) nozīmi. Pirmais Pasaules latviešu ekonomikas un inovāciju forums notika 2013. gadā Rīgā, XXV Vispārējo latviešu dziesmu un XV Deju svētku laikā. Arī otrais PLEIF norisinājās Rīgā, 2015. gadā, pēc tam forumu norises vieta bija Austrālijā un ASV, līdz 2018. gadā PLEIF notika Latvijā, Valmierā. 2019. gadā PLEIF notiks maijā Denverā un oktobrī Valmierā.

TŪRISMS

Diasporas tūrisms ir vēl viena nozīmīga diasporas ieguldījuma joma, kurai tiek pievērsta pieaugoša uzmanība. Tūrisma joma kopumā Eiropā pēdējo gadu laikā piedzīvojusi ievērojamu izaugsmi. Piemēram, pēdējo 10 gadu laikā nerezidentu viesnīcās pavadīto nakšu skaits pieaudzis teju 1,5 reizes (6. attēls). Atbilstoši *Eurostat* datiem, tūrisma ieņēmumi Latvijā 2016. gadā veidoja 783 miljonus eiro jeb 3,1% no iekšzemes kopprodukta – par 230 miljoniem vairāk nekā 2011. gadā. Šobrīd par to, kāda daļa no šīs summas varētu būt saistāma ar diasporas tūrismu, varam tika izteikt minējumus – precīzas statistikas datu par diasporas tūrismu nav. Atbilstoši tūristu uzskaiti Latvijas statistikā, ja cilvēks ilgāk par gadu dzīvojis ārzemēs, piemēram, Lielbritānijā vai Īrijā, tad viņš tiek skaitīts kā ceļotājs no Lielbritānijas vai Īrijas. Tomēr ir informācija, kas netieši liecina par to, cik liels varētu būt tieši diasporas tūrisma īpatsvars minētajā summā.

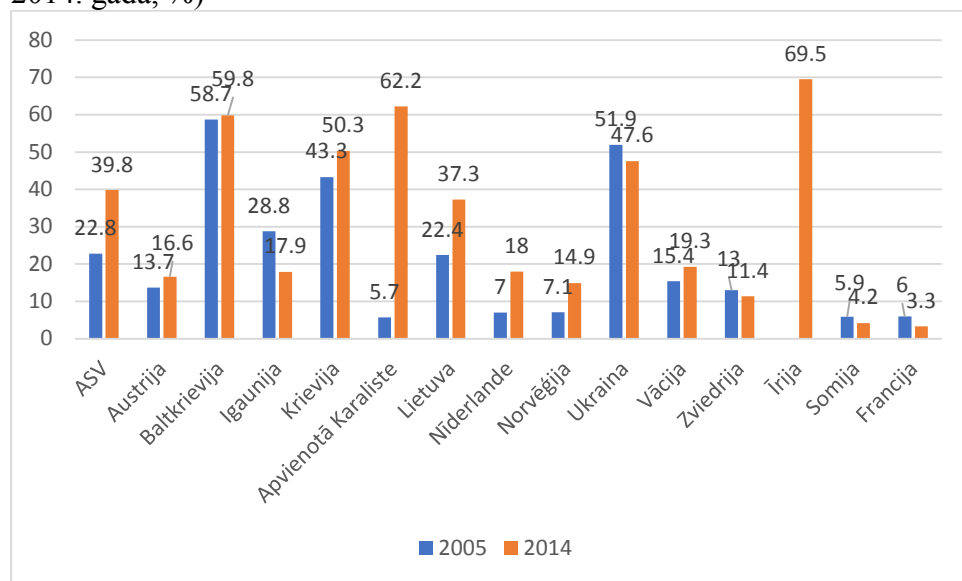
6. attēls. Viesnīcās pavadīto nakšu skaita izmaiņas EU 28, 2005–2016 (2005 = 100)

Avots: Eurostat

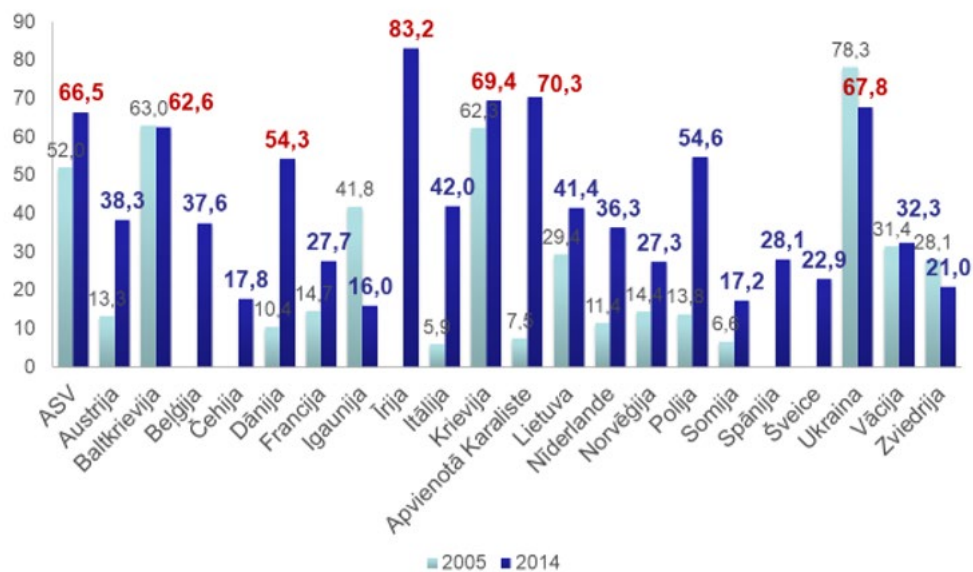
Latvijas tūrisma statistikā par tūristu skaitu un apmeklējuma motivāciju redzams, ka pēdējos piecos gados vidēji 27% jeb viena ceturtda daļa no visiem ārvalstu ceļotājiem kā galveno Latvijas apmeklējuma nolūku ir norādījuši draugu un radnieku apmeklējumu (CSP, 2017), turklāt šīs motivācijas īpatsvaram tūrismā ir tendence palielināties (2005. gadā – 20%). Lielo tūristu īpatsvaru, kas ierodas Latvijā apciemot radus un draugus (statistikā apzīmēts ar VFR), lielākoties var skaidrot ar diasporas tūrismu, un par to liecina kaut vai tas, ka, piemēram, 2017. gadā 45% ceļotāju no Lielbritānijas – valsts, kurai nav vēsturiskas saiknes ar Latviju, – atbrauca, lai apciemotu radus un draugus (CSP, 2018a).

7. attēls. VFR daļa kopējā ārvalstu tūristu skaitā sadalījumā pa valstīm (2005. un 2014. gadā, %)

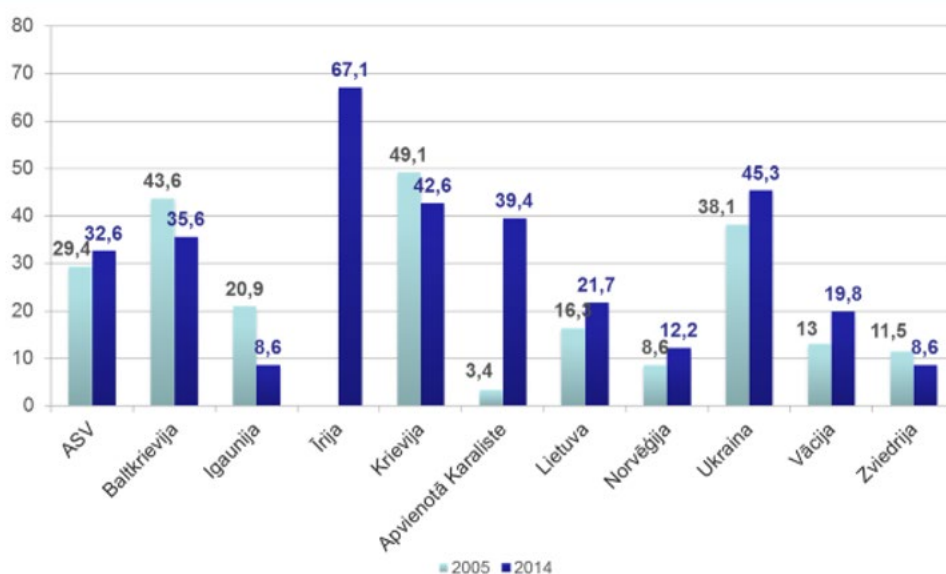
Avots: CSP (nepublicēti dati), 2016

8. attēls. VFR daļa kopējos ārvalsts nakšņojumos sadalījumā pa valstīm (2005. un 2014. gadā)

Avots: CSP (nepublicēti dati), 2016

9. attēls. VFR daļa kopējos ārvalsts ceļotāju izdevumos sadalījumā pa valstīm (2005. un 2014. gadā)

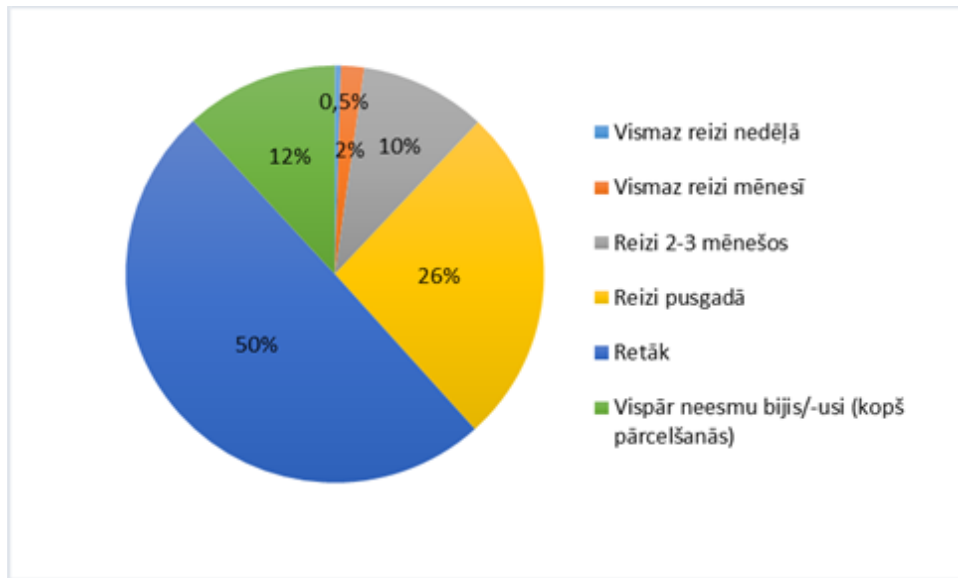

Avots: CSP (nepublicēti dati), 2016

Tomēr jāatzīmē, ka radu un draugu motīvi Latvijas apmeklējumam var būt arī citām tūristu grupām, piemēram, apmaiņas vai ārvalstu studentiem, ārvalstu uzņēmumu darbiniekiem un Latvijā dzīvojošo diasporu pārstāvju viesiem, tāpēc radu un draugu (VFR) rādītāja statistika ir tikai indikatīvs rādītājs par diasporas tūrismu. Tāpat ārvalstīs dzīvojošās diasporas ceļotāji var tikt ieskaitīti arī citās ceļotāju grupās atkarībā no viņu ceļošanas pamatmotivācijas, kā, piemēram, atpūtas, darījumu vai ar veselības uzlabošanu saistīti ceļojumi. Migrācija visbiežāk tiek saistīta tikai ar radu un draugu tūrismu, taču tai ir lielāka ietekme uz citām tūrisma formām (Dweyer et al., 2014).

Lielākajā emigrantu aptaujā, atbildot uz jautājumu “Vidēji cik bieži Jūs braucat uz Latviju?”, 2% diasporas pārstāvju norāda, ka to dara vismaz reizi mēnesī, 10% – reizi 2–3 mēnešos, bet 26% – reizi pusgadā (10. attēls). Ja pieņemam, ka diasporas apjoms ir 370 000, balstoties uz aptauju datiem, varam aplēst, ka pusgada laikā Latviju apciemo vismaz 140 000 diasporas pārstāvju, kopumā veicot vismaz 375 000 braucienus.

10. attēls. Latvijas apciemojuma biežums (%)

Avots: “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, Intas Mieriņas aprēķini. Dati ir statistiski svērti

Migrantu pārrobežu mobilitāte ietver ne tikai radu un draugu apciemošanas motīvu, tajā pašā laikā tas var tikt apvienots gan ar darījumu ceļojumu, vasarnīcas/īpašuma apmeklēšanu, sporta aktivitātēm vai ārstēšanos (Moscardo et al., 2000).

Šobrīd Latvijā trūkst informācijas par to, cik ilgi² cilvēki no mītnes zemēm apciemo Latvijas radus un draugus nedēļas nogalēs un atvaļinājumos. Nav zināms, vai jaunās māmiņas izvēlas pavadīt bērna kopšanas atvaļinājumu Latvijā un cik ilgi šeit uzturas (bet novērojumi lidostās liecina, ka tas varētu būt pietiekami izplatīts iemesls ilgākam Latvijas apciemojumam). Nav skaidrs, kāds ir diasporas biznesa tūrisms – cik daudz un cik bieži brauc uz Latviju biznesa darījumos, vai arī tas, cik izplatīts ir diasporas medicīnas vai skaistumkopšanas tūrisms un cik naudas tas ienes Latvijas ekonomikā. Ņemot vērā, ka daļa diasporas tūristu paliek savā nekustamajā īpašumā, pie saviem radiem un draugiem, viņu tērētās summas Latvijā varētu būt vidēji mazākas nekā citiem tūristiem (t. i., nevar pieņemt, ka diasporas ieguldījums ir gluži 27% no minētajiem 783 miljoniem), tomēr ir skaidrs, ka diasporas tūrisma apjoms mērāms vairākos desmitos miljonu eiro – tas sniedz ievērojamu atbalstu transporta, viesnīcu un restorānu

² Pētījumā “Latvijas emigrantu kopienas” tika noskaidrots, cik ilgu laiku parasti Latvijā pavada diasporas bērni – vidēji (mediāna) tās ir 10 dienas pēdējā gada laikā. Tomēr ir pamats domāt, ka ģimenes ar bērniem Latvijā uzturas vai nu īsāku, vai, tieši pretēji, ilgāku laiku nekā tie, kuri braukuši, piemēram, nokārtot biznesa darīšanas. Tādēļ precīzu priekšstatu par to, cik dienas vienā apciemojuma reizē Latvijā pavada diasporas pārstāvji, pašreiz pieejamie aptauju dati nesniedz.

nozarei, tūrisma piesaistes objektiem un Latvijas ekonomikai kopumā, kā arī ir ievērojams diasporas ekonomiskā ieguldījuma Latvijā avots. Šī ietekme Latvijas reģionos varētu būt vēl ievērojamāka nekā vidēji Latvijā. Šādā ziņā situācija kopš 2005. gada, kad savu pētījumu veica Dž. Dimante, ir mainījies.

Par diasporas tūrisma nozīmīgumu ir pārliecināta arī eksperte diasporas tūrisma jomā Aija van der Steina, kura norāda, ka pēdējos gados pieaug ne tikai Lielbritānijas, Īrijas, Nīderlandes, bet arī Austrālijas un ASV tūristu skaits (piem., 2017. gadā 33% tūristu no ASV mērķis bija radu un draugu apciemojums, 46% – atpūta (CSP, 2018)). Šādi rādītāji varētu būt saistīti ar latviešu kopienu AV, kas veidojās laikā pēc 2. pasaules kara, kā arī trešās un ceturtās paaudzes etnisko jeb dzimtas sakņu tūrisma, kad saikne jau ir zudusi un rodas vēlēšanās to atjaunot. Piederības sajūtai un saiknei ar Latviju ļoti būtiskas ir konkrētas saites – ar radiem, vecvecākiem, īpašumiem. Pētniece norāda, ka starptautiski pētījumi liecina: ja izcelsmes valstī pazūd piesaistes objekti – mājas, radi un draugi, tad cilvēki brauc retāk vai nebrauc vispār. Kā redzams Īrijas un citu valstu piemērā, valstis organizē arī dažādus liela mēroga pasākumus, lai noturētu saikni ar saviem tautiešiem ārvalstīs. Daudziem diasporas pārstāvjiem Latvijā ir vasarnīca vai māja laukos, tāpēc politikas veidotājiem jābūt ļoti uzmanīgiem, piemērojot īpašuma nodokļu likmes ārvalstīs dzīvojošajiem diasporas pārstāvjiem. Pārdodot īpašumus tāpēc, ka to uzturēšana kļūst pārāk dārga, saikne ar šiem cilvēkiem kļūst vājāka. Eksperte uzskata, ka reģionālais tūrisms ļoti iegūst no diasporas – cilvēki apceļo dzimto pusi (ne tikai vieni, bet ceļo kopā arī ar Latvijas radiem un ārvalstu draugiem), izvēlas Latvijā svinēt kāzas u. tml. Atsevišķām kāzu aģentūrām un viesu namiem klienti lielākoties ir no diasporas. Diaspora arī investē tūrisma pakalpojumu attīstībā (kā piemēri jāmin viesnīcas “Radi un draugi”, “Bergs”, līdz īpašnieku nomaīnai *Clarion Collection Hotel Valdemars* u. c.). Ņemot vērā, kā funkcionē tūrisma bizness, ir pamats domāt, ka ārvalstīs pastāv mazas tūrisma aģentūras, kas ved grupas vai individuālus klientus uz Latviju. Būtisks diasporas ieguldījums tūrisma attīstībā Latvijā ir arī savas valsts popularizēšana mītnes zemē, t. s. reklāma no mutes mutē, motivējot draugus, kaimiņus un kolēģus ceļojumam izvēlēties savu izcelsmes valsti. Tiesa, diaspora veicina arī izejošo tūrisma – radu un draugu viesošanos savās mītnes valstīs.

“Latvijas emigrantu kopienas” dati arī parāda, kurās valstīs dzīvojošie Latvijas diasporas pārstāvji visbiežāk apmeklē Latviju. Skatoties tuvinājumā pa valstu grupām, reizi mēnesī Latviju pārsvarā apmeklē Austrumeiropā (ES), NVS valstīs vai Gruzijā

dzīvojošie diasporas pārstāvji, bet kopumā vismaz reizi pusgadā Latviju pārsvarā apmeklē Ziemeļvalstīs dzīvojošie. Tas apliecina, ka tūrisma jomu ietekmē gan transporta savienojumu tīkls, gan ģeogrāfiskais attālums un diasporas finansiālās iespējas.

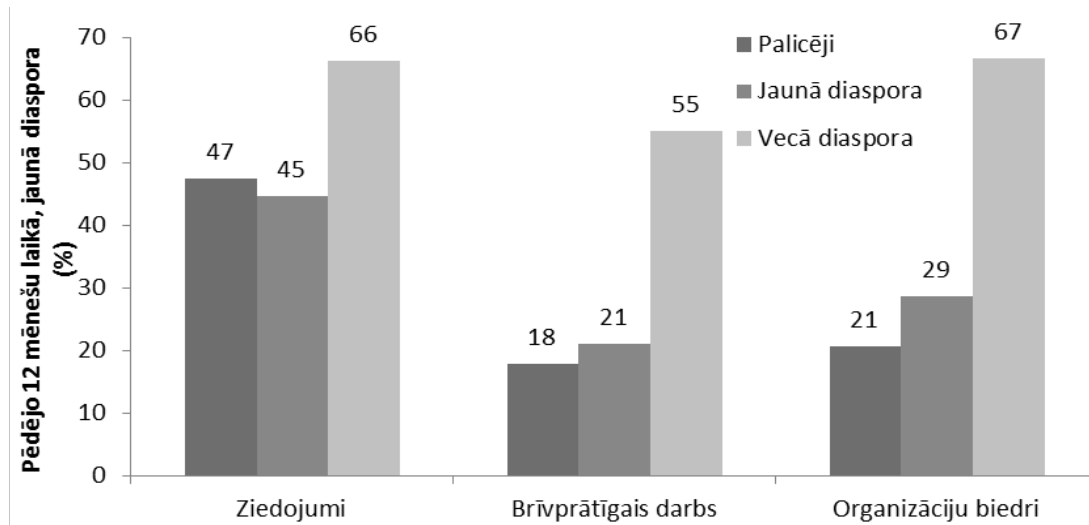
Visbeidzot, diasporas tūrisma potenciālu iezīmē tas, ka tikai 13% Latvijas iedzīvotāju nav tuvu radu un draugu ārvalstīs (Zepa & Kļave, 2011). Un no otras puses – tikai 20% Latvijas diasporas pārstāvju nav tuvu radu vai draugu Latvijā (pētījuma “Latvijas emigrantu kopienas” dati). Kā jau minēts, draugu un radu apmeklējums kā motivācija kļūst arvien izplatītāks, turklāt sagaidāms, ka tūrisma jomas izaugsme kopumā turpināsies, tāpēc arī diasporas tūrisma ekonomiskais piensums palielināsies.

FILANTROPIJA

Arī diasporas filantropija ir viena no nozīmīgākajām diasporas ieguldījuma jomām Latvijā. Kaut arī statistika par diasporas ziedojumiem un labdarību netiek vākta, aptauju dati un gadījumu analīze sniedz pietiekoši daudz piemēru, kas apliecina šo ieguldījumu nozīmīgumu. Diasporas ziedojumi ir īpaši būtiski, jo nodokļu politikas reformas rezultātā mazināsies uzņēmēju ekonomiskā motivācija ziedot un būs straujš ziedojumu apjoma kritums sabiedriskā labuma organizācijām 2018. gadā: prognozēts samazinājums līdz pat 75% (Sabiedriskā labuma organizāciju priekšlikumi, 2018). Papildus ziedojumiem jāatzīmē arī brīvprātīgais darbs kā viena no diasporas filantropijas formām.

“Latvijas emigrantu kopienas” aptaujas dati parāda nozīmīgu atšķirību gan naudas pārvedumu ziņā, gan labdarības kultūrā starp t. s. veco diasporu (trimdas latviešiem un to pēctečiem) un jauno diasporu (kas no Latvijas aizbrauca pēc 1991. gada). Kamēr jaunā diaspora biežāk atbalsta palicējus ar regulāriem naudas pārvedumiem, vecās diasporas pārstāvjiem raksturīgāk ir sniegt cita veida atbalstu – veicot ziedojumus (66% pēdējā gada laikā), brīvprātīgo darbu (55%) vai iesaistoties nevalstisko organizāciju darbā (67%). Arī Dž. Dimantes (2007) pētījumā secināts, ka bagātākās valstīs dzīvojošie Latvijas trimdinieki savu palīdzību pārsvarā sniedz ziedojumu veidā. Tomēr arī daudzi jaunās diasporas pārstāvji, dzīvojot ārvalstīs, ziedo (45%) un veic brīvprātīgo darbu (21%). Kopumā pēdējā gada laikā ziedojuši 46% diasporas pārstāvju, bet brīvprātīgo darbu veikuši 26%.

11. attēls. Diasporas pārstāvju sabiedriskā iesaiste (%)

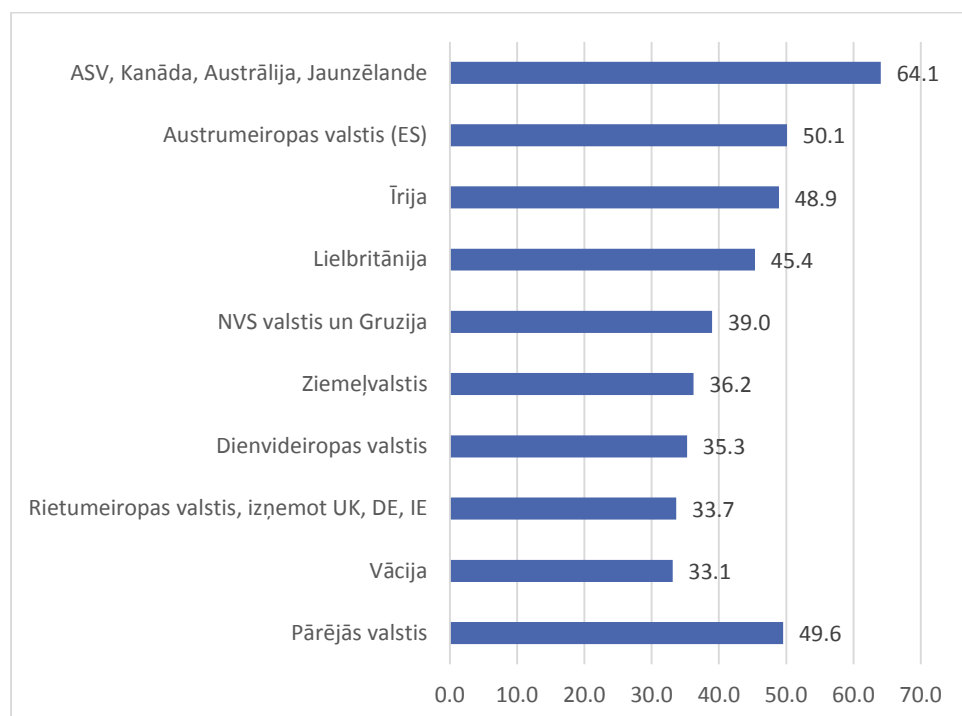
Avots: dati par diasporu – “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, dati par pālicējiem – ESS, EVS. Autoru aprēķini. Dati ir statistiski svērti

Pētījuma “Latvijas emigrantu kopienas” aptaujā diemžēl netika apkopota informācija par diasporas ziedošanas un brīvprātīgā darba apjomiem un mērķi. Precīzāka informācija iegūta Eiropas Latviešu apvienības pasūtītajā LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētījumā “Eiropā dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo pilsoniskā aktivitāte” (2017). Tajā konstatēts, ka līdzīgs skaits respondentu ziedojuši noteiktam mērķim vai līdzcilvēku vajadzībām Latvijā (32%) vai citās valstīs (31%), bet kopumā ziedojuši 52% Eiropā dzīvojošo respondentu. Balstoties uz šo informāciju un pieņemot, ka Eiropā dzīvojošās Latvijas diasporas ziedojumu sadalījums ir līdzīgs kā citās valstīs, var pieņemt, ka 62% diasporas ziedotāju ziedo mērķiem, kas saistīti ar Latviju. Tātad, balstoties uz “Latvijas emigrantu kopienas” aptaujā konstatēto kopējo ziedojušo skaitu, var secināt, ka ap 29% diasporas pārstāvju jeb ap 100 000 ārvalstīs dzīvojošo pēdējā gada laikā ir ziedojuši noteiktam mērķim vai līdzcilvēku vajadzībām Latvijā. Vidējā ziedojuma apmērs “Ziedot.lv”, kas ir populārākā Latvijas ziedojumu platforma, ir 10 eiro (TVNET, 2018). Ja pieņem, ka diasporas ziedojumu apmērs neatšķiras un katrs diasporas pārstāvis, kurš ziedo, dara to tikai vienu reizi gadā 10 eiro apmērā, var aprēķināt, ka diaspora noteiktam mērķim vai līdzcilvēku vajadzībām Latvijā gada laikā saziedo vismaz 1 000 000 eiro. Ņemot vērā, ka, visticamāk, viens ziedotājs ziedo biežāk nekā vienu reizi gadā un daudzi diasporas pārstāvji ir turīgāki nekā iedzīvotāji Latvijā un var atļauties lielākus ziedojumus, patiesais diasporas ziedojumu apmērs noteikti ir lielāks. Dž. Dimantes aprēķini liecina, ka Latvijā kā organizēti ziedojumi no trimdas

latviešiem 15 gadu laikā (no 1991. līdz 2005. gadam) ir saņemti gandrīz 15,7 miljoni latu (22,3 miljoni eiro). Var aprēķināt, ka gada laikā vidēji tikai vecās diasporas jeb trimdas latviešu ziedojumi bija aptuveni 1,5 miljoni eiro gadā.

Tieši tradicionālajās Latvijas trimdas pārstāvju un to pēcteču mītnes zemēs: ASV, Kanādā, Austrālijā un Jaunzēlandē (12. attēls) sastopami visaktīvākie ziedotāji. Šajās valstīs pēdējā gada laikā ziedojuši 64% Latvijas diasporas pārstāvju. Šajā periodā ziedojusi arī aptuveni puse (45–50%) Austrumeiropas valstīs (ES), Īrijā un Lielbritānijā dzīvojošo. Citās valstīs diasporas pārstāvji ziedojuši ievērojami mazāk.

12. attēls. Ziedojumu izplatība diasporas vidū dažādos pasaules reģionos pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

Avots: “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, autoru aprēķini. Dati ir statistiski svērti

Brīvprātīgajam darbam 52% Eiropā dzīvojošo diasporas pārstāvju velta pat vairāk nekā 40 stundas gada laikā, taču parasti šo darbu veic mītnes zemē, kurā diasporas pārstāvji dzīvo, un tas var būt saistīts ar diasporas vai vietējās kopienas vajadzībām un aktivitātēm. Tādēļ brīvprātīgo darbu šobrīd nevar uzskatīt par būtisku diasporas ieguldījumu Latvijas attīstībā. Tomēr arī tas var sniegt svarīgu piensumu, piemēram, diasporas pārstāvjiem popularizējot Latvijas vārdu vietējos daudz kultūru festivālos vai pārstāvēt Latvijas intereses, piedaloties kādās politiskās vai pilsoniskās aktivitātēs.

Arī gadījumu izpēte sniedz būtisku ieskatu diasporas filantropijā. Lai gan lielākā daļa ziedojumu ir nelieli pārvedumi, nedrīkst aizmirst arī par mecenātu ieguldījumu, piemēram, ziedojot izglītībai un kultūrai Latvijā – Vītoli fonds, diasporas ziedojumi Okupācijas muzeja fondā, ziedojumi no ārvalstu latviešu organizācijām Brīvības pieminekļa un Brāļu kapu atjaunošanā, Nacionālās bibliotēkas celtniecībā, Likteņdārza veidošanā, kā arī neskaitāmi ziedojumi mazām organizācijām (kā, piem., NVO “Latvieši pasaulē: muzejs un pētniecības centrs”) un lokālām aktivitātēm. ASV latvieši ir izveidojuši vairākas organizācijas mērķa ziedojumu vākšanai Latvijā strādājošu organizāciju atbalstam – šāda pieeja ļauj iegūt nodokļu atvieglojumus un sniedz papildu motivāciju ziedotājiem. Okupācijas muzeju ASV pārstāv Okupācijas muzeja atbalsta grupa OMFA (pilnais nosaukums – *Latvian 50 Year Occupation Museum Fund Support Group*). NVO “Latvieši pasaulē: muzejs un pētniecības centrs” atbalstam ir izveidots fonds LDMF (*Latvian Diaspora Museum Fund*). Piemēram, LDMF piesaistītais atbalsts muzeja darbības nodrošināšanai mēdz būt no dažiem tūkstošiem dolāru gadā līdz 20 000 ASV dolāru gadā, ziedojumu summas var būt no dažiem desmitiem līdz pat 5000 ASV dolāru.

Izglītības un zinātnes jomā Latvijā visnopietnāk ar diasporas ziedojumu piesaisti strādā Latvijas Universitātes fonds (dibināts 2004. gadā). Fonds saņem individuālus, uzņēmumu un organizāciju ziedojumus no atbalstītājiem kā Latvijā, tā daudzās citās valstīs. Piemēram, 2017. gadā 613 mecenāti kopā ir ziedojuši 1 534 160 eiro (informācija pieejama LU fonda mājaslapā un gada pārskatos), tomēr citos gados ziedojumu apmērs ir bijis arī daudz zemāks. Kā intervijā norāda LU fonda valdes locekle un izpilddirektore Laila Kundziņa-Zvejniece, ziedojumu apmērs no gada uz gadu ir ļoti atšķirīgs. Diasporas ziedojumi atsevišķi netiek uzskaitīti, tomēr ieskatu ziedojumu apjomos var gūt nozīmīgāko mecenātu aprakstos, kā arī zināmu ieskatu diasporas ziedojumos var gūt ASV izveidotā labdarības organizācijas FUL (*Friends of the University of Latvia*) mājaslapā. FUL ir dibināta 2012. gadā pēc LU Zelta mecenāta Džona J. Medvecka iniciatīvas. Pats Dž. J. Medveckis 2014. gadā ir ziedojis LU fondam 100 000 ASV dolāru, lai tiktu izveidots LU studentu Biznesa inkubators, un ierosinājis izveidot arī Baltijā studentu grantu fondu. Cits ASV latvietis – Zelta mecenāts Alfrēds Raisters – testamentā novēlējis Latvijas Universitātei 223 000 ASV dolāru stipendijas izveidei eksaktajās zinātnēs, un 2016. gadā stipendijas saņēmuši pirmie 10 studenti (identisku summu mecenāts novēlējis arī RTU). Kaut arī ne visi

diasporas ziedojumi bijuši tik dāsni, to regularitāte un kopējais apjoms ir ievērojams atbalsts jauniešiem, pētniecības infrastruktūrai un citiem attīstības projektiem. Arī citas Latvijas augstskolas saņem mecenātu ziedojumus, tomēr ievērojami mazākos apjomos. Piemēram, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Attīstības fonda kopējie ziedojumi 2018. gadā bija 5488,48 eiro, pamatā privātpersonu ieguldījums. 2018. gadā bija aktīvas 13 stipendiju programmas, no kurām septiņas stipendiju programmas darbojas, pateicoties diasporas privātpersonu ziedojumiem, un sešas – Latvijas privātpersonu ziedojumiem.

Kā norāda LU fonda valdes locekle un izpilddirektore Laila Kundziņa-Zvejniece, ziedojumu piesaistē liela loma gan starpkaru Latvijā, gan mūsdienās ir personiskām attiecībām un draudzībai. Diasporā svarīga nozīme ir Latvijas goda konsuliem un Latvijas vēstniecībām. Vairāki Latvijas goda konsuli ir arī LU mecenāti. Pateicoties viņu un arī Latvijas vēstniecību ieteikumiem, attīstās saites ar citiem mecenātiem. Liela loma ir Latvijas Universitātes simboliskajai nozīmei – LU tiek identificēta ar Latvijas valsti un valsts nākotni, kas neapšaubāmi rosina patriotisko motivāciju ziedot.

Papildus stipendijām, kuras administrē augstskolu fondi, jāmin arī atsevišķas diasporas latviešu-mecenātu stipendijas studijām ārvalstīs, piemēram, Mudītes Zīlītes Saltups stipendija un Jura Padega stipendija studijām Jeila Universitātē. Dž. Dimantes pētījumā konstatēts, ka no 1991. līdz 2005. gadam ziedojumu apmērs stipendijām pieauga (Dimante, 2007: 158).

Līdzās diasporas filantropijai izglītībā un kultūrā jāatzīmē arī atbalsts grūtībās nonākušiem cilvēkiem Latvijā. Šāds atbalsts ir ļoti dažāds – to sniedz gan organizācijas (piem., ALA stipendijas “Drošais tilts” Latvijas ģimenēm un studentiem), gan draudzes un arī privātpersonas. Ziedots tiek kā formālā, tā neformālā veidā. Interesants, kaut maz zināms piemērs ir arī platformas “Ziedot.lv” draugi un partneri Lielbritānijā – labdarības organizācija *Giving for Latvia*. Organizāciju dibināja 2009. gadā Lielbritānijā dzīvojoši jauni latviešu profesionāļi, un organizācijas palīdzības mērķgrupa ir krīžu centri, kas sniedz palīdzību Latvijas bērniem un vecākiem, kuri ir cietuši no vardarbības ģimenē. Tiek atbalstīti arī SOS bērnu ciemati, daži bērnu nami un skolas bērniem ar īpašajām vajadzībām. Organizācija vāc ziedojumus naudā un graudā ļoti dažādos veidos, kā arī rīko labdarības balles ar izsolēm līdzekļu piesaistei. 2018. gadā vairumu izsolīto priekšmetu ir ziedojušas Latvijas slavenības (sportisti, mākslinieki). Kopējais piesaistīto ziedojumu apjoms gadā ir virs 7000 britu mārciņu.

Tiek piesaistīti arī brīvprātīgi palīgi – gan organizācijas darba nodrošināšanai un ziedojumu administrēšanai, gan arī kā tulki, kas palīdz organizācijām Latvijā rakstīt pieteikumus angļu valodā Eiropas finansējuma piesaistei. Plašāka informācija ir pieejama organizācijas mājaslapā <http://www.givingforlatvia.com>.

Fonda “Ziedot.lv”, kas ir nozīmīgākā organizācija labdarības jomā Latvijā, komunikāciju vadītāja Ilze Ošāne apliecina tendenci, ka diasporā dzīvojošie ar saviem ziedojumiem aktīvi iesaistās lielu Latvijas mēroga problēmu risināšanā. Piemēram, pēc Zolitūdes traģēdijas tika masveidā saņemti ziedojumi no izbraukušajiem iedzīvotājiem: gan no ASV, Austrālijā, Kanādā dzīvojošajiem latviešiem, gan no latviešiem, kas izbraukuši uz Angliju, Īriju darba gaitās. Atsevišķos gadījumos izteikta ziedojumu palielināšanās no diasporā dzīvojošajiem vērojama arī individuālos palīdzības lūgumos – ja cilvēks pats ir no diasporas vai tam ir liels paziņu loks starp diasporā dzīvojošajiem.

Noslēgumā jāsecina, ka uz Latvijas IKP fona diasporas ziedojumu apjoms nav liels, tomēr tas var sniegt nozīmīgu atbalstu mērķiem un cilvēkiem Latvijā, kam palīdzība nepieciešama visvairāk, situācijās, kad valsts atbalsts vai privātie līdzekļi ir nepietiekami.

SOCIĀLIE PĀRVEDUMI

Sociālie pārvedumi ir nozīmīgākā nemateriālo ieguldījumu joma. To veido zināšanu, prasmju, vērtību, ideju, attieksmju pārnese un apmaiņa, kas kopumā veicina pārmaiņas sabiedrībā un demokrātisko vērtību attīstību un nostiprināšanos.

Dzīve ārvalstīs ietekmē diasporas pārstāvju vērtības un attieksmes. Ir daudz pētījumu, kas runā par politisko socializāciju mītnes zemes kultūrā (piem., Pérez-Armendáriz & Crow, 2010), turklāt pētījumi par Latvijas diasporas līdzdalību liecina, ka šādi procesi notiek arī Latvijas diasporā (Mieriņa et al., 2016), veicinot demokrātijas funkcionēšanai būtiskas attieksmes un rīcību.

Vērojot politiskos un ekonomiskos procesus ārvalstīs, diasporas pārstāvji un remigranti daudz kritiskāk vērtē Latvijas valdību, darba devēju attieksmi, kā arī algu līmeni Latvijā (Mieriņa, 2015b; Mieriņa et al., 2017c). Augstāks prasīgums spiež veidot labāku pārvaldību, kvalitatīvāku komunikāciju ar sabiedrību, kā arī kvalitatīvākas un labāk apmaksātas darba vietas Latvijā.

Dzīve ārvalstīs ietekmē diasporas vērtības. Piemēram, diasporas pārstāvji ir ievērojami mazāk kritiski noskaņoti pret imigrāciju nekā Latvijas sabiedrība kopumā (Mieriņa, 2019b). Tieši ar vērtību maiņu skaidrojams, kādēļ katrs ceturtais diasporas pārstāvis, atgriežoties Latvijā, sastapās ar grūtībām iekļauties sabiedrībā ar citu mentalitāti (Hazans, 2016b). Tie, kuri, saskaroties ar reintegrācijas problēmām, no Latvijas neaizbrauks, ar savām jauniegūtajām attieksmēm un vērtībām mainīs sabiedrību kopumā – kontaktējoties ar citiem cilvēkiem un nododot vērtības saviem bērniem.

PROFESIONĀLAIS INTELEKTUĀLAIS UN SOCIĀLAIS KAPITĀLS

Vissarežģītāk ir novērtēt diasporas ieguldījumu un potenciālo pienesumu, kurš nav kvantificējams, bet kura nozīmi virkne autoru uzlūko kā īpaši svarīgu – to veido intelektuālais un sociālais kapitāls: sociālo saišu plašums, pieredzes, zināšanu, ideju un prakšu apmaiņa un pārnese (Dimante, 2007; Petkevičienē, 2016; Baily & Mulder, 2016). Arī PLBLA valdes priekšsēdētāja Kristīne Saulīte intervijā laikrakstam “Diena” uzsver, ka dzīves un darba pieredze ārpus Latvijas palīdz pilnveidoties, sniedz jaunu dzīves un profesionālo pieredzi, kuru ir svarīgi nodot atpakaļ Latvijai (2018). Arī pētījumā “Latvijas emigrantu kopienas” secināts, ka daudzi, dzīvojot ārzemēs, ir ieguvuši lielāku pašpārliecību, attīstījuši spējas uzņemties atbildību par savu dzīvi un labklājību. Tas viņiem daudzus gadījumos ne vien ļāvis atrisināt savas finansiālās grūtības, bet arī novedis pie savu vērtību pārvērtēšanas (Mieriņa, 2016a).

Precīzas informācijas par diasporas pārstāvju zināšanu, kontaktu un ideju pienesumu Latvijas ekonomikai nav, taču priekšstatu par to vērtību Latvijai un jomām, kurās tās var dot lielāko ieguldījumu, sniedz remigrantu aptauja “Atgriešanās Latvijā” (Hazans, 2016b). Šajā aptaujā respondenti norādīja, ka ārvalstīs gūtā pieredze palīdzēja viņiem ne vien iegūt lielāku pašpārliecību, bet arī labāk tikt galā ar uzdevumiem (28%) un strādāt produktīvāk (23%), izveidot kontaktus ārzemēs (17%) un iegūt idejas sava biznesa attīstībai (14%). Tikai 29% remigrantu un transnacionāļu uzskata, ka ārzemēs gūtā pieredze nekā nepalīdzēja.

Vidēji ap 40% strādājošo remigrantu un transnacionāļu ļoti lielā vai lielā mērā pielieto darbā ārvalstīs iegūtās zināšanas – visvairāk augsti kvalificēto speciālistu pakalpojumu nozarēs (59%), bet vismazāk – valsts pārvalde (30%). Vidēji 19% aptaujas “Atgriešanās Latvijā” respondentu uzskata, ka viņu nozares darba devēji lielā mērā novērtē ārzemēs gūto pieredzi, un vēl 18% uzskata, ka darba devēji šādu pieredzi

novērtē zināmā mērā. Visvairāk ārzemēs gūtā pieredze un zināšanas tiek novērtētas šādās augsti kvalificēto speciālistu pakalpojumu nozarēs:

- Finanšu un apdrošināšanas darbības.
- Operācijas ar nekustamo īpašumu.
- Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi.
- Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība.
- Informācijas un komunikācijas pakalpojumi.
- Sabiedrisko organizāciju darbība (Hazans, 2016b).

Par uzkrātajām idejām liecina arī tas, ka daudzi (24%) diasporas pārstāvji plāno vai pieļauj iespēju nākotnē nodibināt uzņēmumu Latvijā, izveidot vai palīdzēt izveidot biznesa sadarbību ar Latvijas partneriem, tostarp 44% no tiem ārzemēs dzīvojošajiem, kuri šobrīd ir uzņēmēji vai pašnodarbinātie (Mieriņa, 2017).

No remigrantiem 18% vīriešu un 9% sieviešu ir pašnodarbināti vai uzņēmēji (salīdzinājumā ar attiecīgi 11% un 6% iedzīvotāju vidū kopumā), turklāt transnacionālu vidū uzņēmējdarbība/pašnodarbinātība ir vēl izplatītāka (26% un 15%). Vēl 20% respondentu plāno vai apsver iespēju tuvāko sešu mēnešu laikā nodibināt savu uzņēmumu, turklāt 19% tas būtu uzņēmums ārvalstīs, bet 17% – kopuzņēmums vai sadarbība ar ārvalstu partneriem. Atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai ir viena no visvairāk sagaidītajām atbalsta formām remigrantu vidū (Hazans, 2016b).

Naudas izteiksmē nav pārvēršamas arī diasporas un remigrantu zināšanas, prasmes, kompetences, kontakti, inovatīvas pieejas ražošanā vai procesu organizēšanā, kuras ir pārnestas no ārvalstīm un investētas Latvijas uzņēmumos, kamēr sākumkapitāls var būt arī piesaistīts Latvijā (piem., caur finanšu institūtu ALTUM vai citiem finanšu instrumentiem jaunuzņēmumiem). Arī “Latvijas vērtību forumā” remigrantu veidotie uzņēmumi Latvijā tika uzlūkoti kā diasporas ieguldījums arī tad, ja tie balstījās pamatā tikai uz *know how* pārnesi vai savā darbībā izmantoja ārvalstīs gūtos kontaktus.

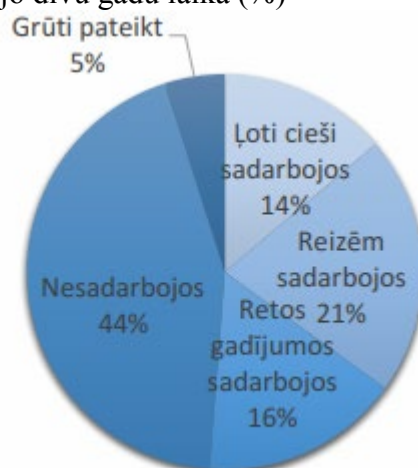
IEGULDĪJUMS IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ

2018. gadā Latvijā bija 8045 zinātņu doktori, no tiem puse ir vecāki par 50 gadiem. 2016. gadā zinātnes finansējums bija zemākais kopš 2010. gada un veidoja tikai 0,44%

no IKP, ierindojoties pēdējā vietā Eiropas Savienībā (CSP, 2018; Eurostat, 2018). Nelabvēlīgie apstākļi zinātniskai darbībai veido labvēlīgu augsni emigrācijai. Precīzs Latvijas zinātnes diasporas lielums nav zināms. Pētījumā par Latvijas zinātnes diasporu dažādos publiski pieejamos avotos tika identificēti aptuveni 600 zinātnē un pētniecībā strādājoši diasporas cilvēki (Beta et al., 2018), bet to kopējais skaits varētu būt lielāks.

Kaut arī Latvijas zinātnes diaspora nav daudzskaitlīga, tomēr tā var būt nozīmīgs resurss starptautiskās sadarbības attīstīšanai Latvijā, ko pie pašreiz ārkārtīgi zemā zinātnes budžeta būtu arī grūti attīstīt citādi. Ņemot vērā, ka Eiropas inovāciju snieguma mērījumos Latvija jau ilgstoši uzrāda vienus no zemākajiem rezultātiem, bet zināšanu aprites veicināšana ir ļoti svarīga inovācijām, diasporas zinātniekiem var būt būtiska nozīme. Potenciāli liela nozīme var būt arī diasporas zinātnieku iesaistei augstākajā izglītībā – kā augsta līmeņa vieslektoriem, attīstot jaunus lekciju kursus vai programmas, tai skaitā kopīgā grāda programmas, kā arī sekmējot studentu apmaiņu. Priekšnoteikumi sadarbības veicināšanai ir labi – 2017. gadā veiktajā pētījumā tika konstatēts, ka 82% ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu vai Latvijas izcelsmes zinātnieku saskata sadarbības iespējas ar zinātniekiem Latvijā. Diemžēl šobrīd tikai 51% aptaujāto diasporas zinātnieku šādu sadarbību ar zinātniekiem Latvijā veido, turklāt ciešu sadarbību organizē tikai 14% diasporas zinātnieku (Mieriņa et al., 2017b; 13. attēls). Pētījumā secināts, ka sadarbības potenciāls ir, bet šobrīd netiek pietiekoši izmantots. Salīdzinoši bieži sadarbība izveidojusies starp Latvijas un diasporas zinātniekiem humanitāro zinātņu jomā, kā arī sociālajās zinātnēs.

13. attēls. Piedalīšanās ar Latviju saistītās zinātniskās aktivitātēs un sadarbība ar Latvijas zinātniekiem pēdējo divu gadu laikā (%)

Avots: Mieriņa et al., 2017b

Runājot par konkrētu diasporas zinātnieku ieguldījumu, šobrīd visbiežāk Latvijas zinātnes diasporas ieguldījums Latvijas zinātnē izpaužas kā uzstāšanās konferencēs Latvijā (to pēdējo divu gadu laikā darījuši 38%, no tiem 51% respondentu, kas vispār sadarbojas ar Latvijas zinātniekiem), vieslekciju vai kursu lasīšana (37%), individuāla iesaiste Latvijas zinātnieku realizētos projektos (34%), kopīgu publikāciju sagatavošana ar Latvijas zinātniekiem (34%) un Latvijas zinātnieku veikuma popularizēšana, iepazīstinot ar to ārvalstu kolēģus (30%). 20–24% palīdzējuši arī, iepazīstinot Latvijas zinātniekus ar ārvalstu zinātniekiem, grantu pārvaldītājiem vai uzņēmumiem, palīdzot īstenot studentu un zinātniskā personāla mobilitāti, sadarbojoties ar Latvijas institūcijām kopīgos grantu pieteikumus, kā arī vadot un recenzējot Latvijas studentu zinātniskos darbus. 15% ir palīdzējuši nodibināt sadarbību starp Latvijas un ārvalstu zinātniskajām institūcijām. Precīzu aprēķinu par zinātnes diasporas ieguldījumu Latvijā nav, jo sadarbības rezultāti, kā redzams, ir ļoti daudzveidīgi un grūti kvantificējami.

Pētījumi arī liecina, ka sadarbību starp Latvijā dzīvojošiem zinātniekiem un diasporas zinātniekiem iespējams vēl ievērojami stiprināt. Kopumā tikai 5% zinātnes diasporas pārstāvju norādījuši, ka viņus sadarbība ar Latvijā dzīvojošajiem zinātniekiem neinteresē, bet lielākā daļa būtu gatavi iesaistīties daudz vairāk, nekā viņi to dara šobrīd (Mieriņa et al., 2017b).

Nedaudz mazāk pozitīvi vērtētas pētniecības un attīstības (R&D) sadarbības iespēju starp konkrētās jomas diasporas zinātniekiem un Latvijas uzņēmumiem. Tomēr arī šajā

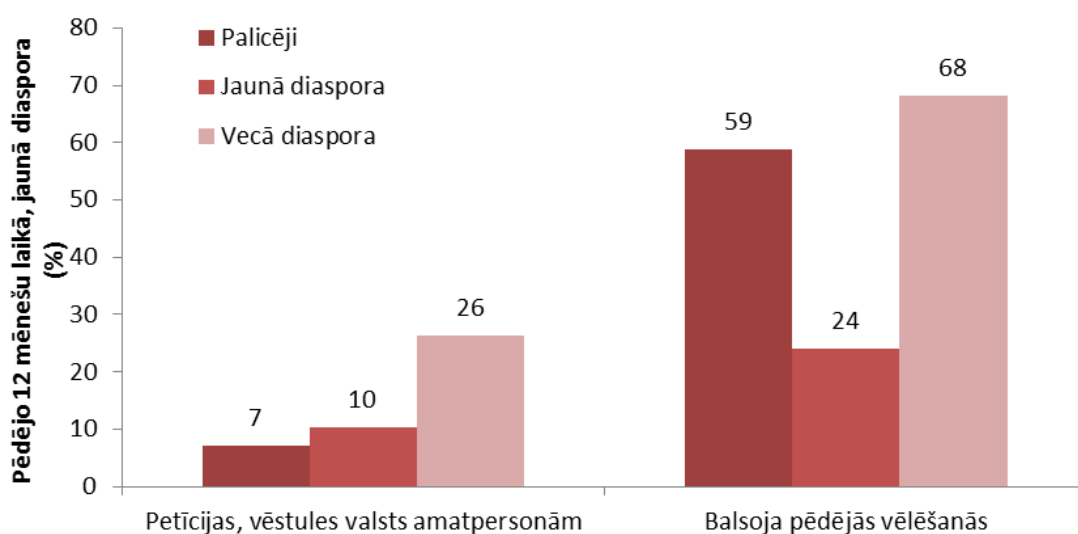
gadījumā vismaz puse uzskata, ka vismaz nelielas iespējas sadarbībai ir. 26% norādījuši, ka nezina Latvijas uzņēmumu vajadzības, bet 12% uzskata, ka uz viņu jomu šāda sadarbība neattiecas. Būtiski, ka R&D sadarbības iespējas saskata ne vien inženierzinātni, bet arī citu zinātnes jomu speciālisti.

Optimistiskāk sociālo un humanitāro zinātņu pārstāvju vidū tiek vērtētas sadarbības iespējas ar politikas veidotājiem un nevalstiskajām organizācijām Latvijā: 12% saskata plašas iespējas sadarbībai un 30% - zināmas iespējas sadarbībai (Mieriņa et.al 2017b).

IEGULDĪJUMS PILSONISKAJĀ SABIEDRĪBĀ

Salīdzinājumā ar palicējiem Latvijā diasporas pārstāvji nozīmīgi biežāk raksta petīcijas un vēstules valsts amatpersonām (kopumā 12%) un biežāk iesaistās arī nevalstisko organizāciju darbā. Politiskās un sabiedriskās aktivitātes pieaugums (izņemot balsošanas ziņā) visticamāk liecina par zināmu socializācijas procesu mītnes zemes politiskajā kultūrā.

14. attēls. Diasporas pārstāvju politiskā iesaiste (%)

Avots: “Latvijas emigrantu kopienas” aptauja, autoru aprēķini. Dati ir statistiski svērti. Balsošanas dati par palicējiem no CVK

Runājot par institucionālo iesaisti, Eiropas latvieši parasti iesaistās organizācijās savā pašreizējā mītnes zemē, jo organizācijas Latvijā sniedz maz iespēju attālinātai līdzdalībai. Līdz ar to iespējas diasporai sniegt savu ieguldījumu to darbībā ir

ierobežotas (Mieriņa et al., 2016). Dažādās organizācijās Latvijā diasporas pārstāvji, kas dzīvo citās Eiropas valstīs, ir iesaistījušies minimāli (līdz 1%). Līdzīgi arī vairums citu politisko un sabiedrisko aktivitāšu, kurās piedalījušies diasporas pārstāvji, notikušas viņu mītnes zemē, nevis Latvijā (5. tabula).

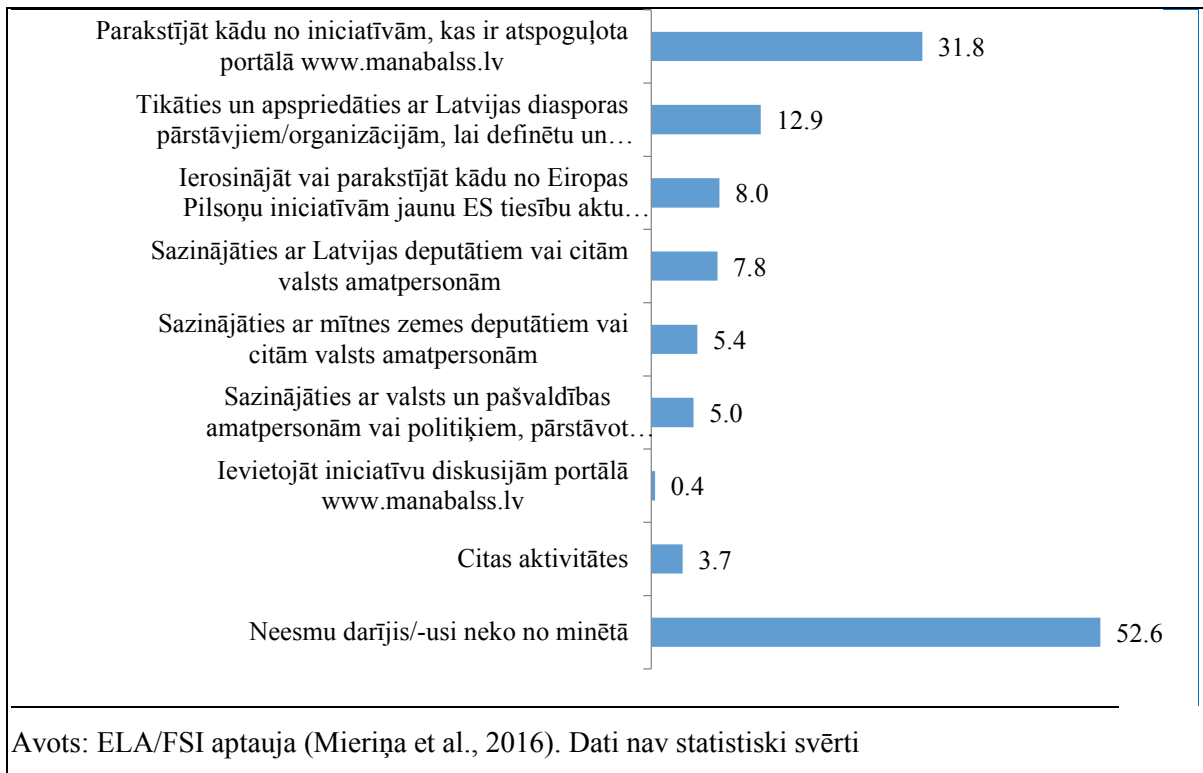
5. tabula. Eiropā dzīvojošo diasporas pārstāvju pilsoniskās aktivitātes pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

Ziedoņāt noteiktam mērķim vai līdzcilvēku vajadzībām Latvijā	32,4		
Ziedoņāt noteiktam mērķim vai līdzcilvēku vajadzībām mītnes zemē vai citās valstīs ārpus Latvijas	31,3		
Parakstījāt petīciju	23,0		
Veicāt brīvprātīgo darbu	21,4	19,5	3,3
Piedalījāties vides sakopšanas talkā, kopienas aktivitātēs	10,7	8,4	2,8
Piedalījāties kādas problēmas sabiedriskā apspriešanā, piemēram, pašvaldībā	6,9	5,6	1,8
Piedalījāties protesta gājienā, demonstrācijā vai streikā	4,7	3,7	0,8
Sūtījāt ierosinājumus kādam likumprojektam vai politikas dokumentam (piem., likumprojekta apspriešanas laikā)	2,5	1,2	1,4
Cits	1,7		
Neesmu iesaistījies/-usies nevienā aktivitātē	30,9		

Avots: ELA/FSI aptauja (Mieriņa et al., 2016). Dati nav statistiski svērti

Papildus jau minētajām aktivitātēm viena no izplatītākajām politiskās līdzdalības formām diasporas vidū, īpaši starp tiem, kuri aizbraukuši nesen, ir likumdošanas iniciatīvu parakstīšana vietnē “ManaBalss.lv”, tādējādi ietekmējot sabiedriskos un politiskos procesus Latvijā (15. attēls).

15. attēls. Aktivitātes, lai ietekmētu sabiedriskos un politiskos procesus (%)

ELA/FSI aptauja atklāj arī, ka kopumā visaktīvākie Latvijas politiskajā un sabiedriskajā dzīvē ir diasporas pārstāvji Beniluksa valstīs, kam seko citu Rietumeiropas un Austrumeiropas valstu latvieši. Dienvideiropas valstīs dzīvojošie šādās aktivitātēs ir vieni no mazaktīvākajiem.

Visbeidzot, diasporas ieguldījuma kontekstā jāņem vērā, ka “Latvijas emigrantu kopienas” aptaujā, kā arī ELA/FSI pētījumā “Eiropā dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo pilsoniskā aktivitāte” diemžēl aplūkotas tikai biežākās klasiskākās līdzdalības formas, tādēļ tās nesniedz pilnīgu priekšstatu par diasporas iesaistes prakšu daudzveidību.

VALSTS TĒLA VEIDOŠANA UN POPULARIZĒŠANA

PBLA valdes priekšsēdētāja Kristīne Saulīte intervijā rosināja skatīties uz katru latvieti diasporā kā Latvijas ziņnesi pasaulē, kurš var stāstīt par Latviju, Latvijas kultūru, vēsturi, tradīcijām. Latvijas atpazīstamības veicināšanā nozīmīga ir goda konsulu loma, sevišķi liela tā ir valstīs un vietās, kur nav Latvijas vēstniecības. Latvijas vārdu pasaulē nes izcili mākslinieki, piemēram, gleznotāji Vija Celmiņa ASV, Laris Strunke Zviedrijā vai Imants Tillers Austrālijā. Arī izcili sportisti, kā basketbolists Kaspars Porziņģis ASV, sniedz būtisku ieguldījumu Latvijas atpazīstamības veicināšanā.

Diasporas ieguldījuma novērtējuma metodika

Tālāk aplūkosim iespējas novērtēt diasporas ieguldījumu Latvijā, pievēršoties diasporas ieguldījuma jomām, kas identificētas iepriekš veiktajos pētījumos, integrējot informāciju no intervijām, sekundārās analīzes un citiem avotiem.

NAUDAS PĀRVEDUMI

Starptautiskais valūtas fonds sadarbībā ar Eurostat, OECD, Pasaules Banku, vairāku valstu statistikas birojiem un galveno banku pārstāvjiem ir sagatavojis vadlīnijas starptautisko pārvedumu (*remittances*) aprēķināšanai (IMF, 2009). Vadlīniju autori norāda uz līdz šim pieejamo datu pārsvarā vājo kvalitāti, kuru dēļ pārvedumu aprēķini patiešām ir izaicinājums šāda darba veicējiem. Pārvedumi reālajā dzīvē ir mazas transakcijas, kuras veic privātpersonas, izmantojot ļoti dažādus kanālus (pārskaita naudu caur bankām, kredītiestādēm, sūta pa pastu, atved fiziski skaidrā naudā utt.), tādēļ to precīza empīriskā uzskaitē ir gandrīz neiespējama. Vadlīniju autori uzsver, ka naudas pārvedumu uzskaites prakses dažādās valstīs ir atšķirīgas un svarīgi ir ņemt vērā valsts specifiku. Aprēķinos ir vērts ņemt vērā arī demogrāfiskos rādītājus; transakciju kanālu daudzveidību, pievēršot uzmanību visiem nozīmīgākajiem kanāliem; institucionālajai videi sūtošajā un uzņemošajā valstī, kā arī pārvedumu izmaksām (IMF, 2009).

Tiek uzskatīts, ka tieši īsu laiku (līdz vienam gadam) ārvalstīs nodarbinātie ir galvenie naudas pārvedumu veicēji, tomēr tieši viņus ir grūtāk identificēt oficiālajā statistikā. Jāņem vērā, ka nauda var tikt pārskaitīta caur formālajiem kanāliem (bankas, nebanku finanšu institūcijas, naudas transfēra operatori, kurjera kompānijas u. c.), kā arī neformāliem kanāliem. Starptautiskie eksperti iesaka identificēt visus pārvedumu veidus un kanālus, tomēr neformālo un nelegālo kanālu un veidu identificēšana un uzskaitē ir ļoti sarežģītas. Vairums pārvedumu ir relatīvi nelielas summas, mērķētas uz mājsaimniecībām, ar zināmu regularitāti. Naudas pārvedumu aprēķinos jāņem vērā pārveduma kanāls, ko veido sūtītājs, saņēmējs un starpnieks.

Vadlīniju autori arī uzsver, ka pastāv būtiskas atšķirības naudas pārskaitīšanas praksēs starp ilglaicīgiem un īslaicīgiem darba migrantiem, kā arī starp augstu kvalificētiem un

mazkvalificētiem migrantiem, legāliem un nelegāliem darba ņēmējiem. Piemēram, mazkvalificēti strādnieki bieži ir arī nelegāli strādnieki, kā arī viņi nelieto oficiālos naudas pārsūtīšanas kanālus (kā banka vai pasts), kas apgrūtina uzskaiti. Tātad svarīgs ir personas juridiskais statuss (imigrācija ir legāla vai nelegāla; cilvēks savā izcelsmes valstī reģistrēts kā rezidents vai nerezidents), tas, vai mājsaimniecībā ir bērni (ja pārcēlusies visa ģimene, tad ir lielāki izdevumi uz vietas un mazāk iespēju vai trūkst motivācijas veikt pārvēdumus uz izcelsmes valsti), dzimums (sievietēm mēdz būt zemāki ienākumi) un ienākumu līmenis. Pētījumi arī rāda: jo ilgāku laiku cilvēks pavada ārzemēs, jo mazāka ir viņa motivācija pārskaiftīt uz mājām. No otras puses, jo ilgāku laiku viņš ir ārzemēs, jo lielāki ir viņa ienākumi. Statistiskā reti kad tiek ņemtas vērā šādas variācijas (IMF, 2009).

Liela daļa valstu aprēķinos izmanto tikai matemātiskās aplēses, ņemot vērā emigrantu skaitu un minimālās algas apmēru mērķa valstī. Tādēļ aprēķinu veikšanā ļoti liela nozīme ir statistikai par iedzīvotājiem un migrantu uzskaiti. Parasti datus triangulē, izmantojot dažādus avotus, jo migrantu uzskaitē visām valstīm ir sarežģīta. Izmanto tautas skaitīšanas rādītājus, aptaujas, mājsaimniecību apsekojumus, dažādus administratīvus rādītājus, salīdzina datus no izcelsmes un mērķa valstīm (gan par migrantu skaitu, gan pārvēdumu summu, jo ļoti bieži dati par izejošiem un ienākošiem pārvēdumiem nozīmīgi atšķiras). Problēmas sagādā arī atšķirīgas migrantu reģistrācijas un pārsaitījumu uzskaites pieejas, ko lieto dažādas valstis vai organizācijas (piem., fiksējot dzimšanas valsti vai pilsonību) (IMF, 2009).

Latvijas Banka emigrantu naudas pārvēdumu aplēsēs lieto starptautiski plaši pieņemtu pieeju:

- 1) veic aplēses par pārvēdumiem no ārvalstīs dzīvojoša Latvijas rezidenta savai mājsaimniecībai, pieņemot, ka ik mēnesi tiek pārskaitīti 40% no minimālās algas, ko nopelna strādājošie ekonomikā, kurā viņi nav rezidenti;
- 2) uzskaita pārvēdumus no vienas ekonomikas rezidenta citas ekonomikas rezidentam (piem., Latvijas pilsonis dzīvo ārpus Latvijas ilgāk nekā gadu un pārsūta naudu savai ģimenei Latvijā).

Kaut arī katrā valstī ir konkrēti noteikumi par to, kā definē rezidentu un nerezidentu, statistiskās uzskaites vienkāršošanai tiek pieņemts, ka cilvēks, kurš dzīvo ilgāk nekā gadu ārpus savas pilsonības un deklarētās dzīvesvietas valsts, pārstāj būt tās rezidents.

Tas sakrīt arī ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Statistikas departamenta vadlīnijām īslaicīgas un ilgstošas migrācijas klasifikācijā – gads ir robežšķirtne (UN Statistics Division, 1998). Studenti, diplomātiskā dienesta darbinieki, jūrnieki un medicīnas pacienti jebkurā gadījumā tiek uzlūkoti kā savas pilsonības valsts rezidenti. Zināmu nobīdi uzskaitē rada arī tas, ja rezidenti savā valstī strādā pie nerezidenta darba devēja, viņu ienākumi tiek skaitīti kā ārvalstīs nopelnīts atalgojums, kaut arī viņi nekur nav migrējuši. Savukārt konsulātu un vēstniecību darbinieku atalgojums tiek skaitīts kā nopelnīts savā valstī, kaut arī šie cilvēki ir migrējuši (IFM, 2009).

No bankām apkopotajos datos par Latvijas fizisko personu saņemtajiem naudas pārvedumiem vēsturiski tika iekļauti pārvedumi virs 1000 eiro, tad virs 5000 eiro un šobrīd virs 10 000 eiro. Individuālo pārvedumu sliekšnis tika paaugstināts, izpildot Eiropas Centrālās bankas prasības, lai tiktu mazināta banku noslodze pārskatu sagatavošanā, pārvedumu skaitam pie augstāka sliekšņa sarūkot. Latvijas Bankas eksperts uzskata, ka sliekšņa pacelšana tika rūpīgi izvērtēta un tas neizraisīja būtisku datu zudumu.

Pārvedumu uzskaiti un aprēķinu precizitāti ietekmē tas, ka daļa diasporas pārstāvju nevēlas, lai informācija par tuviniekiem sniegto atbalstu nonāktu VID, tādēļ meklē alternatīvu banku pārvedumiem (Ādamsons, 2018). VID šobrīd var pieprasīt papildu informāciju fiziskajām personām, kuru banku kontos ienāk regulāri pārvedumi, t. sk. no ārvalstīs strādājošajiem ģimenes locekļiem. Tādēļ naudas plūsmas kanāli ārpus bankām Latvijas gadījumā var būt nozīmīgi un plaši lietoti. Ārvalstīs strādājošie nereti saglabā arī savu bankas kontu Latvijā, kurā pārskaita daļu no savas ārvalstīs nopelnītās naudas, kas maksājumu bilances statistikā varētu parādīties kā pārvedums no ārvalstīm, ja bankas, sniedzot datus, iekļautu pārvedumus zem 10 000 eiro.

Veicot matemātiskas aplēses par Latvijas rezidentu naudas pārvedumu apjomiem no ārvalstīm uz Latviju, tiek izmantoti pieejamie dati par nodarbināto skaitu ārvalstīs, pieņemot, ka viņi katru mēnesi 40% no konkrētajā valstī esošās minimālās algas pārsūta savai mājsaimniecībai Latvijā. Šāda aplēse ir labākais šobrīd iespējamais risinājums (*best approximate*). Ir liela ticamība, ka šādi aprēķinātie Latvijas rezidentu pārvedumi savai mājsaimniecībai Latvijā netiek dublēti ar no bankām apkopotajiem datiem, jo tajos katrs individuālais pārvedums ir virs 10 000 eiro.

Intervijās un speciālās literatūras analīzē konstatētas vairākas iespējas, kā varētu uzlabot apkopoto datu (par Latvijas diasporas pārvedumiem) precizitāti. Gan starptautiskā pieredze, gan Latvijas eksperti uzsver, ka tikai datu triangulācija ļautu veikt empīriski pamatotus aprēķinus. Piemēram, ja

- 1) CSP veiktajos mājsaimniecību apsekojumos ietvertu arī jautājumus par ārvalstīs esošo ģimenes locekļu finansiālo ieguldījumu mājsaimniecībā Latvijā naudas pārvedumu, dažādu maksājumu (piem., zemes nodoklis, komunālie maksājumi u. tml), alimentu, dāvanu un lielāku pirkumu veidā;
- 2) notiktu arī regulāri diasporas apsekojumi, kuros tiktu lūgta šī pati informācija “no otras puses” – cik daudz, cik bieži, kāda veida finansiālus ieguldījumus naudā un graudā emigranti veic;
- 3) pievērstu uzmanību arī tai naudas plūsmai no Latvijas uz diasporu, ko mājsaimniecības pārskaita saviem radiem diasporā.

Datu triangulācija ir būtiska arī tādēļ, ka arī apsekojumu dati nebūtu pilnīgi ticami. Tiem ir citi būtiski ierobežojumi:

- 1) cilvēki mēdz nebūt pilnīgi atklāti par saviem ienākumiem un naudas darījumiem;
- 2) diasporā ir grūti izveidot reprezentatīvu izlasi, jo trūkst datu par ģenerālo kopu, trūkst mehānismu, kā aizsniegt cilvēkus, u. c.;
- 3) ja veic apsekojumus tikai Latvijā, kur vieglāk izveidot reprezentatīvu izlasi, tajā var neiekļūt mājsaimniecības, kuras tiešām saņem būtisku finansiālu atbalstu no aizbraukušajiem tuvajiem radniekiem, kā arī ne visi cilvēki var zināt par savu ārvalstu radu veiktajiem ieguldījumiem. Piemēram, vienā no intervijām tika minēta konkrēta situācija, kurā ārvalstu radi veic nozīmīgus maksājumus, tai skaitā par pakalpojumiem, ko saņem viņu vecie vecāki Latvijā, bet par maksājumu apjomu vecāki nav informēti, lai neradītu viņiem neērtības sajūtu. Pat ja konkrētā mājsaimniecība iekļūtu izlasē, viņi nevarētu sniegt precīzu informāciju par atbalsta patiesajiem apjomiem.

Noslēdzot apskatu par naudas pārvedumiem un finansiālo atbalstu mājsaimniecībām, jāuzsver, ka pilnīga aina tiktu iegūta tikai tad, ja Latvijas Bankas veiktās aplēses tiktu triangulētas ar mājsaimniecību apsekojumu un diasporas aptauju datiem. Tas ļautu nonākt pie precīzas un reālistiskākas situācijas izpratnes par naudas plūsmām starp diasporu un mājsaimniecībām Latvijā. Ņemot vērā šādu apsekojumu un aptauju lielās

izmaksas, ir ļoti jāizsver to nepieciešamība. Iespējams, ka šādus apsekojumus var veikt reizi piecos vai 10 gados. Papildus, lai uzlabotu pārvedumu aprēķinu precizitāti, Latvijas Bankas eksperti uzskata, ka būtu vēlama precīzāka ārvalstīs strādājošo uzskaitē.

INVESTĪCIJAS

Atšķirībā no naudas pārvedumu aplēsēm un izpētes, nav vienas starptautiski rekomendētas pieejas, kā aprēķināt diasporas investīcijas izcelsmes valstī. Ir atrodama atsevišķu pētnieku vai nozīmīgu organizāciju (kā MPI) veikta analīze un izstrādāti ieteikumi, pamatā šos ieguldījumus aplūkojot kā diasporas iesaistes ietekmi uz valsts ekonomikas attīstību un galvenokārt pievēršoties attīstības valstīm (Ķīna, Indija, Subsahāras Āfrikas valstis) (piem., Ye, 2016; MPI veiktie pētījumi). Visās publikācijās secināts, ka diasporas investīciju ieguldījumus noteikt ir ļoti grūti (Petkevičienē, 2016).

LURSOFT statistika ietver ļoti lielu datu apjomu par ārvalstu tiešajām investīcijām kopš 1991. gada. Sadalījums tiek norādīts pa valstīm, pa gadiem, pa ceturkšņiem, pa NACE kodiem, tiek norādīti lielākie investori katrā valstī, kā arī sniegta informācija, kurā novadā investīcijas nonāk Latvijā (LURSOFT). Taču saistība ar diasporu (diasporas veiktas investīcijas vai diasporas sekmētas investīcijas) netiek specifiski norādīta. Padziļināta konkrēto gadījumu analīze varētu palīdzēt izvērtēt investīciju saistību ar Latvijas diasporu.

Padziļinātu gadījumu analīzi savā darbā veikusi Dž. Dimante (2007), izmantojot datus par investīcijām uzņēmumu pamatkapitālā. Uzņēmumu gada pārskatos viņa atlasījusi datus, kuros parādās kapitāldaļu turētāju latviskie vārdi un uzvārdi ar ārvalstu dzīvesvietu. 21. gadsimtā šādu metodi lietot būtu grūti – darbs ir lēns un laikietilpīgs; 90. gados uzņēmumu skaits bija ievērojami mazāks nekā šobrīd; trimdas latvieši tobrīd bija salīdzinoši mazskaitlīga grupa, turklāt daudzi no viņiem bija plašāk zināmi noteiktā lokā; Latvijas diasporu pārsvarā veidoja latvieši ar latviskiem uzvārdiem pretstatā mūsdienām, kad emigrantu vidū ir daudz mazākumtautību pārstāvju. Patlaban uzņēmējdarbība ir aktīvāka un daudzskaitlīgāka, arī citu iemeslu dēļ grūtāk būtu izveidot drošus kritērijus, lai LURSOFT datubāzē identificētu tieši ar diasporu saistītas investīcijas uzņēmumu kapitāldaļās. Šobrīd saistībā ar fizisku personu veiktām investīcijām LURSOFT datubāzē var uzzināt informāciju par personas vārdu un uzvārdu, mītnes valsti, kapitāldaļu lielumu. Saistībā ar juridisku personu veiktām

investīcijām būtu iespējams noskaidrot saiti ar diasporu, izmantojot informāciju par patiesā labuma guvējiem (tomēr ne visiem uzņēmumiem tie ir norādīti, kā arī dati ir tikai par tiem patiesā labuma guvējiem, kuriem pieder vismaz 25,01% uzņēmuma). Taču šādi iegūta informācija neaptvertu visas ar diasporu saistītās investīcijas.

Pētījuma laikā intervētie ekonomikas eksperti norādīja, ka, balstoties uz pašlaik publiski pieejamo informāciju, kā investīcijas tiek dokumentētas, nebūtu iespējams identificēt specifiski ar diasporu saistītās investīcijas. Būtu problemātiski izveidot kritērijus, pēc kuriem statistiskā pieejamajos datos par investīcijām atšķirt diasporas investīcijas, diasporas sekmētas investīcijas un citas ārvalstu investīcijas. Gadījumu analīzes pieeja virknē situāciju būtu risinājums, tomēr nepalīdzētu robežsituācijās. Piemēram, kā interpretēt gadījumus, kad cilvēks atgriežas Latvijā un par ārvalstīs nopelnītu naudu iegādājas nekustamo īpašumu vai uzsāk uzņēmējdarbību? Remigrants vairs nav diaspora, tomēr investētā nauda ir iegūta uzturēšanās laikā ārvalstīs un tiek investēta Latvijā. Kaut arī makroekonomikas skatījumā šīs ir nelielas investīcijas, reģionālā attīstībā un mazu vietu dzīvotspējā tām ir būtiska nozīme.

Ārvalstu piemēri diasporas tiešo investīciju empīriskā uzskaitē parasti ir veikti konkrētas organizācijas vai programmas ietvaros. Tomēr arī LIAA šobrīd nevar palīdzēt novērtēt līdz šim caur diasporu piesaistītās investīcijas, jo ne LIAA pārskati, ne pārskati par LIAA pārstāvniecību darbu šādus datus nesniedz. Diasporas investori nav LIAA primārā mērķgrupa, un līdz šim nav īpašu, uz diasporas investīciju piesaisti vērstu programmu. Tomēr diasporas investīciju uzskaiti ir ieteicams veikt – pat ja ir paredzams ierobežojums, ka uzskaitē aptvertu tikai konkrētu programmu ietvaros piesaistītās investīcijas, nevis visas ar diasporu saistītās investīcijas, tas tomēr būtu solis uz priekšu diasporas investīciju apzināšanā.

Noslēdzot diskusiju par diasporas tiešo investīciju apzināšanas iespējām, vēlamies uzsvērt, ka pat valstis ar miljonos mērāmu diasporu, kā Ķīna un Indija, nav ieviesušas instrumentus aptverošai diasporas investīciju uzskaitē. Ir vērts sekot starptautiskā praksē iedibinātajai pieejai, kas ir ekonomiska izmaksu ziņā, – fiksēt datus par diasporas investīcijām caur konkrētām organizācijām vai programmām, kas ir vērstas uz diasporas investīciju piesaisti, – Latvijas gadījumā LIAA.

IEGULDĪJUMS UZŅĒMĒJDARBĪBĀ

Patlaban nav pieejami dati par diasporas dibinātu uzņēmumu skaitu, ietekmi uz eksporta veicināšanu, diasporas dalībnieku skaitu inovāciju vai mentoringa programmās vai citu ar diasporas ekonomisko ieguldījumu saistītu datu. Daļa no šīs informācijas nav kvantificējama, tomēr būtu iespējams veikt uzskaiti,

- 1) apkopojot informāciju par diasporas pārstāvju dalību LIAA organizētajos pasākumos (šim mērķim nepieciešams identificēt dalībnieka diasporas pārstāvja statusu, kas šobrīd netiek veikts);
- 2) apkopojot informāciju par dalībnieku skaitu diasporas organizāciju veidotajos ekonomiskās sadarbības pasākumos (t. sk. par PBLA mentoringa programmu);
- 3) diasporas aptaujās izzinot, cik daudzi diasporas pārstāvji plāno vai pieļauj iespēju nākotnē nodibināt uzņēmumu Latvijā, izveidot vai palīdzēt izveidot biznesa sadarbību ar Latvijas partneriem.

Šādu informāciju arī varētu apkopot reizi 5–10 gados. Tā neļaus aprēķināt precīzi, kāds ir diasporas ieguldījums ekonomikā, to izvērtējot eiro valūtā, taču ļaus vismaz aptuveni izvērtēt šāda ieguldījuma iespējamo nozīmi Latvijas ekonomikā, kā arī sekot tā dinamikai.

TŪRISMS

Latvijas tūrisma statistikā tiek apkopota informācija par tūristu skaitu un apmeklējuma motivāciju. Zināma arī informācija par pavadīto nakšu skaitu un kopējo tūrisma pienesumu ekonomikai, taču nav zināms, kādu daļu no šīs summas ienes diasporas tūrisms. Balstoties uz pašreizējo informāciju, nav iespējams aprēķināt ne laiku, ko diasporas pārstāvji pavada Latvijā, ne arī precīzu summu, ko diasporas pārstāvji iztērē, ciemojoties Latvijā. Līdz ar to nav iespējams precīzi noteikt arī diasporas tūrisma apmērus un pienesumu ekonomikai.

Lai iegūtu precīzāku informāciju par diasporas tūrisma apjomu, būtu nepieciešams veikt atsevišķu pētījumu par diasporas pārstāvjiem, noskaidrojot ne vien Latvijas apmeklējuma biežumu (šobrīd šī informācija tiek apkopota diasporas aptaujā “Latvijas emigrantu kopienas”, ko veikuši LU pētnieki), bet arī apmeklējuma mērķus, ilgumu un Latvijā tērētās naudas summas.

Papildus, sekojot daudzu citu valstu piemēram, tūristu apsekojumiem statistikas vajadzībām būtu nepieciešams pievienot jautājumu par saitēm ar Latviju. Šī informācija ļautu precīzāk aprēķināt diasporas tūrisma īpatsvaru un ieguldījumu ekonomikā.

FILANTROPIJA

Starptautiski pieņemtu vadlīniju diasporas filantropijas mērīšanai nav, un dažādi pētnieki izmanto visai atšķirīgas pieejas. Tiek uzskatīts, ka diasporas filantropijas izpēte ir sākuma stadijā un pētnieki bieži vienkāršoti vispārina rezultātus. Terēze Flaningana (Flanigan, 2017) norāda uz nepieciešamību pievērst uzmanību gan lieliem, gan maziem ziedotājiem, kā arī dažādām ziedotāju grupām – individuāliem un kolektīviem ziedotājiem. Pētniece norāda arī uz dažādiem ziedojumu kanāliem – neformāliem (kurus grūti empīriski izsekot) un formāliem, piemēram, individuālo ziedotāju vai kolektīvo ziedotāju veiktiem bankas pārvedumiem. Vēlams iegūt informāciju arī par dažādiem ziedojumu laukiem: izglītībā, mākslā, sociālos un attīstības projektos u. c.

Datus par diasporas filantropiju viegli iegūt ir Īrijā un Izraēlā, kur tiek uzskaitīti ziedojumi, kas veikti caur valsts veidotām programmām vai organizācijām diasporas filantropijas koordinēšanai. Citos gadījumos diasporas filantropijas izpēte prasa sarežģītu metodoloģiju, pat pievēršot uzmanību tikai formālajiem kanāliem, lielākajiem individuālajiem un kolektīvajiem ziedotājiem.

Dž. Dimante datus par ziedojumiem ieguvusi, izmantojot ziedojošo diasporas sabiedrisko organizāciju gada pārskatu datus un tos koriģējot sadarbībā ar vietējām Latvijas organizācijām, kas nodrošināja līdzekļu izlietojumu. Šādu organizāciju sameklēšana bija laikietilpīgs darbs, un pieeja viņu gada pārskatiem bija atkarīga no organizāciju vadības atsaucības. Šādā manuālā pieejā pastāv augsta kļūdas iespējamība. Pētniece norāda uz rezultātu ierobežojumiem – nav iespējams apsekot visus cilvēkus, uzņēmumus, biedrības, kuri dod ieguldījumu Latvijas tautsaimniecībā, tāpēc nevar apkopot pilnīgu informāciju.

Ņemot vērā, ka diasporas ziedojumu apjoma izvērtējums neizbēgami ir laikietilpīgs un dārgs process, ieteicams nākotnē to veikt reizi piecos vai 10 gados. Līdzīgi kā pārvedumu gadījumā, nepieciešama datu triangulācija, apkopojot

- 1) informāciju par ziedojumu apmēru no ārvalstīm Latvijas nevalstiskajām organizācijām, diasporas filantropijas organizācijām un puļa ziedošanas

platformām (piem., „Ziedot.lv”). Lai atvieglotu informācijas apkopošanu un precizitāti, valsts līmenī varētu lūgt, ja iespējams, NVO gada pārskatos nodalīt informāciju par ziedojumiem, kas saņemti no ārvalstīm. Protams, arī šī informācija nevar precīzi raksturot diasporas ziedojumus, jo, piemēram, daļa diasporas ziedo no konta kādā no Latvijas bankām, turklāt nav iespējams noteikt *PayPal* ziedotāju mītnes zemi, un arī banku pārskaitījumos ne vienmēr redzams, no kurienes tie nākuši;

- 2) informāciju no augstskolu fondiem, informāciju par līdzekļiem dažādām stipendijām un citiem mērķiem (ņemot vērā summu svārstīgumu – vidēji pa pēdējiem pieciem līdz 10 gadiem);
- 3) informāciju par ziedojumus veikušo cilvēku skaitu, ziedojumu apmēru un ziedojumu kanāliem (lai novērstu dublēšanos ar citur apkopoto informāciju). Aprēķinu precizitāte būs atkarīga arī no tā, cik precīzi novērtēts diasporas apjoms.

SOCIĀLIE PĀRVEDUMI

Runājot par sociālajiem pārvedumiem (*social remittances*), ir sastopami akadēmiski pētījumi, kuros ir testēta to ietekme uz izcelsmes valsts sabiedrību. Piemēram, Klarisa Peresa-Armendarisa un Deīvids Krovs (Pérez-Armendáriz & Crow, 2010) analizē, kā emigrācija (proti, tas, ka pats strādājis ārvalstīs, ir tuvinieki ārvalstīs vai dzīvo kopienā, kur ir liels remigrantu skaits) ietekmē Meksikas iedzīvotāju demokrātiskās attieksmes un līdzdalību, izmantojot reprezentatīvus iedzīvotāju aptaujas datus. Arī Latvijas gadījumā varētu lietot līdzīgu metodi, turklāt tā neprasītu lielus ieguldījumus – tikai dažus jautājumus reprezentatīvā iedzīvotāju aptaujā par saistību ar emigrāciju un dažādām no valsts viedokļa būtiskām vērtībām, idejām, attieksmēm un priekšstatiem. Ar statistisko metožu palīdzību būtu iespējams aprēķināt, kā emigrācija ietekmē šīs attieksmes.

PROFESIONĀLAIS INTELEKTUĀLAIS UN SOCIĀLAIS KAPITĀLS

Diasporas intelektuālais ieguldījums varētu būt visnozīmīgākais, tomēr nav precīzi kvantitatīvi izmērāms. Dž. Dimante, analizējot šo ieguldījumu, par kritēriju izvirzījusi intelektuālo ieguldījumu stratēģiski svarīgu Latvijas attīstības mērķu sasniegšanā (piem., politikā, uzņēmējdarbībā, ekonomikā, izglītībā, pārejas uz tirgus kapitālismu radīto sociālo problēmu risināšanā). Novērtējot intelektuālo ieguldījumu, izmantota

politikas dokumentu analīze (stratēģisko mērķu noteikšanai), gadījumu analīze (konkrēti intelektuālā ieguldījuma gadījumi), ekspertu intervijas (eksperti ranžēja stratēģiskos mērķus un novērtēja ieguldījumu). Pētīts, vai ieguldījumi vairojuši cilvēkkapitālu, strukturālo kapitālu vai attiecību kapitālu (Dimante, 2007). Šajā ziņojumā ieskats diasporas intelektuālajā un ideju ieguldījumā sniegts, izmantojot ekspertu intervijas un sekundāros aptauju datus.

Lai noskaidrotu emigrācijā gūto ideju un zināšanu ietekmi uz darba tirgu, ieteicams turpināt diasporas un remigrantu aptaujas, iekļaujot tajās šajā pārskatā jau minētos jautājumus par ārvalstīs gūtās pieredzes vērtību:

- 1) kādi ir remigrantu uzņēmējdarbības/pašnodarbinātības rādītāji, salīdzinot ar vidējiem rādītājiem Latvijā;
- 2) kā, pēc pašu vērtējuma, remigrantiem darba tirgū palīdzējusi ārvalstīs gūtā pieredze;
- 3) cik lielā mērā remigranti darbā pielieto ārvalstīs iegūtās zināšanas;
- 4) cik lielā mērā viņu nozares darba devēji novērtē ārzemēs gūto pieredzi.

Ir iespējams arī aptaujāt Latvijas uzņēmumus un iestādes, veidojot reprezentatīvu izlasi un jautājot darba devējiem, vai viņi saskata emigrācijā gūto zināšanu pienesumu viņu uzņēmuma vai iestādes darbībā.

Gadījumu analīze un ekspertu intervijas ir iespējamās, bet kritiski vērtējamās. Lai gan tās labi ilustrē diasporas pienesumu, atbildes lielā mērā ir atkarīgas no konkrētiem izvēlētajiem gadījumiem un cilvēkiem, tādēļ neradīs objektīvu priekšstatu par situāciju.

Jebkurā gadījumā, lai pēc iespējas objektīvi novērtētu diasporas ieguldījumu jaunu zināšanu, ideju, kontaktu un prakšu radīšanā, nepieciešams vairāku metožu kopums, kurš koncentrējas uz dažādām mērķgrupām un kura izvēle atkarīga no finansiālajām iespējām. Izvērtējumu vēlams veikt reizi 5–10 gados.

IEGULDĪJUMS IZGLĪTĪBĀ UN ZINĀTNĒ

Pret diasporas ieguldījuma zinātnes sadarbībā mērījumu jāizturas piesardzīgi, jo sadarbības rezultāti var būt grūti kvantificējami. Var lietot klasiskus zinātniskā snieguma rādītājus – mērīt kopīgi sagatavotu publikāciju skaitu, kopīgi izstrādātu pētījumu pieteikumu skaitu, kopīgi piesaistīta finansējuma apjomu, vieslekciju skaitu, apmaiņas studentu skaitu, kā arī kopīgi rīkotu konferenču skaitu vai mērīt, cik vizīšu uz

partnerinstitūcijām ir bijis. Tomēr sadarbības tīklu nozīme ir daudz plašāka. Sadarbības tīkli ļauj rīkot plašāku ideju apmaiņu un veidot stimulējošu zinātnisku diskusiju vidi, attīstīt jaunus kontaktus un pārrobežu sadarbību starp institūcijām, ne tikai personiskā līmenī. Šie ieguvumi diemžēl precīzi nav nomērāmi.

Runājot par nākotnes iespējām, diasporas zinātnieku ieguldījumu iespējams raksturot šādi:

1. Izmantojot bibliogrāfiskās metodes, zinātnisko publikāciju datubāzēs identificēt Latvijā strādājošo zinātnieku koppelikācijas ar ārvalstu pētniekiem (skat. Technopolis, 2018) un nodalīt no tām publikācijas ar Latvijas diasporas pārstāvjiem, iegūstot šādu kopīgo publikāciju skaitu.
2. Izmantojot NZIDIS datubāzē pieejamo informāciju, identificēt zinātnisku projektu skaitu, kurā līdzdarbojas Latvijas un diasporas zinātnieki.

Diasporas zinātniekus identificēt var palīdzēt LU DMPC apkopotā informācija par aptuveni 600 ārpus Latvijas dzīvojošiem Latvijas izcelsmes zinātniekiem (Bela et al., 2018), tomēr šie uzdevumi jebkurā gadījumā prasīs lielu laiku un darbu.

Diasporas sadarbības citu prakšu izplatības raksturošanai ieteicams izmantot zinātnes diasporas kvantitatīvās aptaujas, kuras jau veiktas 2017. un 2018. gadā (skat., piem., Mieriņa et al., 2017b; Bela et al., 2018). Aptauju veikšanu vienkāršo jau minētā iepriekš apkopotā informācija par diasporas zinātniekiem. Šādas aptaujas ieteicams veikt ar piecu gadu regularitāti.

IEGULDĪJUMS PILSONISKAJĀ SABIEDRĪBĀ

Runājot par diasporas politiskās iesaistes vērtīgumu vai ieguldījumu Latvijas attīstībā, var teikt, ka to novērtējums neizbēgami būs subjektīvs, taču priekšstatus ar diasporas politisko iesaisti ļauj gūt diasporas aptaujas. Jāņem vērā, ka tieši šī ieguldījuma novērtējumam nepieciešama detalizēta informācija par dažādām līdzdalības formām, kā arī par to, vai aktivitāte notikusi Latvijā vai ārvalstīs – līdzīgi kā pētījumā aprakstītajā LU Filozofijas un socioloģijas institūta sadarbībā ar ELA veiktajā (Mieriņa et al., 2016). Šādu informāciju ieteicams apkopot ar 5–10 gadu regularitāti. Tieši kādu rezultātu palīdzējusi sasniegt diasporas iesaiste, to var palīdzēt ilustrēt konkrētu gadījumu analīze.

VALSTS TĒLA VEIDOŠANA UN POPULARIZĒŠANA

Diasporas ieguldījums valsts tēla veidošanā un popularizēšanā nav kvantificējams un precīzi nomērāms. Gadījumu analīzes pieeja var palīdzēt ilustrēt spilgtus piemērus un uzsvērt diasporas nozīmīgo lomu valsts tēla veidošanā un popularizēšanā.

Secinājumi un ieteikumi

Secinājumi

- Diasporas ieguldījuma novērtēšana ir cieši saistīta ar mērķtiecīgu sadarbību ar diasporu – diasporas ieguldījuma izpratne motivē attīstīt sadarbību, savukārt mērķtiecīga diasporas iesaiste sekmē tās ieguldījumu izcelsmes valstī un cilvēkos.
- Neskatoties uz to, ka diasporas ieguldījuma lielais potenciāls kopienu un valstu attīstībā tiek plaši uzsvērts, tas netiek plaši pētīts. Pētnieki pārsvarā atsaucas uz Pasaules Bankas aplēsēm par pārvedumiem un dažu valstu piemēriem, kā arī gadījumu izpēti. Arī pētījumi par migrācijas rīcībpolitiku efektivitāti, migrācijas programmu vai projektu efektivitātes novērtējumu tikai attīstās. Diasporas ieguldījuma vai diasporas rīcībpolitikas vai programmu novērtējuma pētījumi tiek uzlūkoti kā dārgi, sarežģīti un laikietilpīgi, kā arī politiski riskanti, ja intervences rezultāti nav tik nozīmīgi, kā cerēts.
- Tiek izšķirti situācijas novērtējuma pētījumi un rīcībpolitikas (vai projekta, programmas) ietekmes novērtējuma pētījumi. Lai samazinātu pētījumu izmaksas un tajos iegūtu precīzākus datus, tiek ieteikts sadarboties mērķa valstu un izcelsmes valstu valdībām un pētniekiem.
- Līdz šim kvantitatīvi diasporas ieguldījuma mērījumi vai aplēses ir veiktas tikai atsevišķās jomās, diasporas ieguldījuma empīriskā visaptveroša novērtējuma modeļi starptautiskajā pieredzē netika identificēti. Vienlaikus uzsvērtā arī nekvantificējama diasporas ieguldījumu nozīmīgā loma.
- Diasporas identitāte un piederība, valodas un kultūras saglabāšana ir primārās jomas, kurām valdības pievērš uzmanību. Tiek atzīts, ka, uzlūkojot diasporas galvenokārt kā naudas un citu resursu avotu (no diasporas ieguldījuma perspektīvas), tās var justies izmantotas, un tas var bremzēt pozitīvu, savstarpēji bagātinošu attiecību veidošanos.
- Vienlaicīgi arvien vairāk valstu velta lielas pūles attiecību uzturēšanā ar diasporu, pievēršot uzmanību iespējami plašam iesaistes spektram.
- Diasporas kapitālu veido trīs resursu plūsmas - cilvēki, finanses un zināšanas. Detalizētākai analīzei izšķir piecas diasporas kapitāla dimensijas: finanšu, intelekta, politisko, kultūras un sociālo kapitālu. Pētījumos aplūkotas šādas nozīmīgākās diasporas ieguldījuma jomas: naudas pārvedumi (*remittances*), ziedojumi,

investīcijas, ieguldījums un iesaiste tirdzniecības, uzņēmējdarbības, tūrisma, kultūras, pārvaldes un politikas, izglītības un zinātnes jomā, kā arī diasporas pienesums pieredzes, zināšanu, kontaktu, ideju un prakšu pārnesē.

- Starptautiskajā praksē visplašāk atsaucas uz **naudas pārvedumu** aprēķiniem, ko veic Starptautiskais Valūtas fonds un Pasaules Banka, kā arī nacionālās bankas. Valstis lielākoties veic matemātiskas aplēses, jo reālajā dzīvē pārvedumi ir mazas transakcijas, kuras veic privātpersonas, izmantojot ļoti dažādus kanālus (pārskaita naudu caur bankām, kredītiestādēm, sūta pa pastu, atved fiziski skaidrā naudā utt.). Matemātiskās aplēses var triangulēt ar citiem datiem, kā mājsaimniecību apsekojumiem diasporā un izcelsmes valstī.
- Emigranti var sniegt **dažāda veida finansiālu ieguldījumu savā mājsaimniecībā – pārsūtīt naudu, maksāt kredītmaksājumus, veidot uzkrājumus, segt zemes nodokli, apmaksāt pakalpojumus, sūtīt dāvanas u. c.**
- Tiek atzīts, ka pārvedumi mājsaimniecībām dod mazāku atdevi ekonomiskajai attīstībai nekā investīcijas, tādēļ būtu jāmotivē diaspora ieguldīt investīcijās.
- Diaspora var veikt **tiešās un netiešās investīcijas** savā izcelsmes valstī, kā arī **sekmēt ārvalstu investoru piesaisti**, pārliecinot viņus investēt tieši šajā valstī. Diasporas investīcijas var būt ieguldījumi uzņēmumu kapitāldaļās, nekustamajā īpašumā, tehnoloģiskajās iekārtās, uzkrājumi u. c.
- Pētījumi liecina, ka investīcijas veiks mazs diasporas pārstāvju īpatsvars, toties daudz vairāk ir tādu, kuri būtu gatavi investēt daļu savu iekrājumu drošos finanšu instrumentos, iegādājoties akcijas, obligācijas, veicot depozītnoguldījumu izcelsmes valsts bankās, ieguldot konkrētos attīstības projektos u. c.
- Tā kā ir sarežģīti nošķirt investīcijas, kas saistītas ar diasporu, no citām ārvalstu tiešajām investīcijām (kā arī no valstī kopumā veiktajām investīcijām), parasti tiek uzskaitīti ieguldījumi, kas veikti caur fondiem, kuri izveidoti diasporas investīciju piesaistei.
- Diasporai var būt lielāka nozīme **eksporta veicināšanā**, kā arī **uzņēmumu konkurētspējas sekmēšanā un uzņēmējdarbības attīstībā**. Diasporas ieguldījums uzņēmējdarbībā un biznesā var tikt sekmēts vairākos līmeņos – kā tīklošanās, mentorings, apmācības, partnerību veidošana.
- Diasporas **tūrisma potenciāls** arī ir maz apzināts un mērķtiecīgi netiek attīstīts. Diasporas dalībnieki regulāri apciemo radus un draugus Latvijā. Nākamajām paaudzēm ir raksturīgs sakņu tūrisms un kultūras mantojuma tūrisms. Diaspora var

attīstīt ar tūrismu saistītu uzņēmējdarbību, kā arī tai var būt svarīga nozīme Latvijas kā tūrisma galamērķa popularizēšanā savās mītnes zemēs.

- Diasporas **filantropijas aktivitātes, ziedojumi un mecenātisms** starptautiskā pieredzē ir nozīmīgas diasporas ieguldījuma jomas. Tomēr ziedojumu individuālā rakstura dēļ ir grūti gūt precīzu priekšstatu par ziedojumu apmēriem.
- Pētījumā netika pievērsta dziļāka uzmanība diasporas ieguldījumam un iesaistei **kultūras un politikas** jomā. Sadarbība ar diasporu kultūras jomā var būt produktīva un abpusēji bagātinoša gan kā pasaules līmeņa diasporas mākslinieku viesošanās (uzstāšanās, izstādes, meistarklases) Latvijā, gan kā Latvijas kultūras produktu patēriņš diasporā. Politikā diaspora var iesaistīties, piedaloties ne tikai vēlēšanās, bet arī tādās dažādās pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs kā diasporas organizāciju līdzdalība lēmumu pieņemšanā, vērtību aizstāvībā, valsts tēla stiprināšanā, valsts interešu aizstāvēšanā u. c.
- Sadarbība ar diasporu **izglītības un zinātnes** jomā var būt gan studiju procesā – jaunu kursu un programmu attīstībā, pasniedzēju un studentu mobilitātes sekmēšanā, gan zinātnē un pētniecībā –, kopīgi darbojoties pie jaunām izstrādēm, attīstot kopīgus pētījumus un veidojot kopīgas publikācijas, gan arī plašāk – pieredzes un ideju apmaiņā, jaunu kontaktu veidošanā.
- Diasporas pienesums **pieredzes, zināšanu, kontaktu, ideju un prakšu pārnēsē** zinātniskajā literatūrā tiek uzsvērts kā sevišķi nozīmīgs. Faktiski ikviena sadarbības forma ar diasporu ietver arī pieredzes, ideju, zināšanu apmaiņu un tātad potenciāli arī pārnēsi.
- Sadarbība ir divpusējs process. Valdība sadarbībai var veidot labus apstākļus un mazināt šķēršļus, tomēr ikkatrā no iepriekš aplūkotajām jomām tā ir iespējama tikai tad, ja abas puses vēlas sadarboties, ir atvērtas jaunai pieredzei un iespējām.
- **Sadarbība ir veiksmīga tikai tad, ja ieguvumi no sadarbības ir abpusēji.** Pētījumos tika uzsvērts, ka dažkārt labi domātas iniciatīvas un programmas diasporas iesaistei cieš neveiksmi, jo tās ir veidotas tikai no izcelsmes valsts ieguvumu perspektīvas (piem., ko Latvijas ekonomika iegūs no investīcijām, nevis – ko iegūs abu pušu uzņēmēji; ko Latvijas zinātne iegūs no sadarbības ar diasporas zinātniekiem, nevis – ko no sadarbības iegūs abu pušu zinātnieki). Nākotnē, diasporas politikas ietvaros attīstot dažādus sadarbības instrumentus dažādās jomās, ļoti svarīgi ir vienmēr skaidri formulēt, kādi ieguvumi ir sagaidāmi visām iesaistītajām pusēm.

- Gan diasporas sabiedrībai, gan visai Latvijas sabiedrībai diasporas iesaistes vispusīgs apskats var sniegt plašāku skatījumu uz sadarbības iespējamo dažādību un abu pušu ieguvumiem. Tomēr kompleksi sociāli procesi nav vienmēr jāuzlūko caur mērījumu prizmu. Diasporas iesaistes kartēšana var būt nozīmīgs instruments diasporas politikas tālākai attīstībai.

Ieteikumi

- Sadarbībā ar diasporu jāattīsta un jāatbalsta tādas pārrobežu saites, no kurām iegūst gan Latvija, gan diaspora, gan mītnes valsts. Sadarbības ieguvumiem jābūt abpusējiem, tie ir precīzi jāformulē un jādara zināmi sabiedrībai Latvijā un diasporā.
- Konceptuāli saites ar diasporu jābalsta uz atziņu, ka diaspora ir neatņemama Latvijas tautas daļa, uzsverot diasporas iesaistes un ieguldījuma nozīmīgumu Latvijas attīstībā (tostarp arī latviešu valodas un kultūras kopšanu, identitātes saglabāšanu diasporā, uzlūkojot kā ieguldījumu). Jāizvairās runāt par diasporu kā izmantojamu “resursu”, tā vietā jāakcentē savstarpējība un diasporas unikālā pieredze un zināšanas kā valsts novērtēta vērtība.
- Valdībai ir jāturpina iesāktais darbs labvēlīgas vides radīšanā sadarbībai ar diasporu – attiecībā uz tiesisko regulējumu, resursu pieejamību, iesaistošām un daudzveidīgām sadarbības formām un pozitīvu diasporas novērtējumu.
- Latvijas valsts un diasporas attiecības ir jāveido uz savstarpējības pamatiem, saskaņojot intereses, sadarbības jomas un virzienus, apzinoties un pozitīvi novērtējot abu pušu ieguldījumu.
- Diasporas iesaistes un ieguldījuma novērtējums jāapzinās kā daļa no ekonomiskās sadarbības ar diasporu veidošanas un uzturēšanas procesa (16. attēls).

16. attēls. Ceļš no diasporas ieguldījuma potenciāla līdz reālam ieguldījumam

- Diasporas iesaiste un ieguldījums jāvērtē kompleksi, pievēršot uzmanību visām diasporas kapitāla dimensijām (finanšu, intelektuālā, sociālā, politikas u. c.). Novērtējums nevar tikt reducēts uz mērījumiem, jo vienīgi diasporas materiālo ieguldījumu dimensiju iespējams izmērīt (kaut arī ar ierobežojumiem). Turklāt reducējot diasporas ieguldījumu tikai uz finansiālo dimensiju, ir risks panākt pretēju, atgrūdošu efektu – diaspora nav tikai naudas resurss.
- Diasporas ieguldījuma novērtējums ir drīzāk konceptuāls instruments, pirmkārt, lai apzinātos diasporas ieguldījuma daudzveidību un, otrkārt, lai pozitīvi novērtētu diasporas ieguldījumu.
- Diasporas iesaiste un diasporas ieguldījums ir cieši saistīti, tāpēc ieguldījuma potenciāla kartēšana jāizmanto, lai attīstītu un atbalstītu diasporas iesaisti dažādās jomās, kas potenciāli var sniegt ieguldījumu Latvijas attīstībā.
- Diasporas iesaistei ir nozīmīgas šādas jomas ar lielu ieguldījuma potenciālu: **naudas pārvedumi (*remittances*), filantropija un ziedojumi, investīcijas, ieguldījums tirdzniecības, uzņēmējdarbības, tūrisma, kultūras, politikas un pārvaldības, izglītības un zinātnes jomā**, kā arī diasporas pienesums **pieredzes, zināšanu, kontaktu, ideju un prakšu pārnēsē**.
- Jāattīsta un jānovērtē arī diasporas ieguldījuma potenciāls **Latvijas tēla veidošanā un popularizēšanā pasaulē**, kā arī t. s. sociālie pārvedumi (*social remittances*) – jaunas idejas, vērtības, attieksmes un rīcība, kas var sniegt ieguldījumu sabiedrības pārmaiņās Latvijā.
- Diasporas iesaistes plānošana ir attīstības plānošanas integrēts elements, nevis atsevišķas (izolētas) rīcībpolitikas joma.

- Vairākās jomās trūkst datu vai tie nav precīzi (piem., par migrācijas plūsmām un diasporas lielumu; naudas pārvedumu reālajiem apjomiem), tādēļ ieteikumi paredz jaunas informācijas ievākšanu (piem., diasporas tūrisma un pārvedumu jomā).
- Diasporas ieguldījumu ieteicams novērtēt periodiski (piem., ik pēc 5–10 gadiem), lai izprastu situāciju. Tomēr ierobežota budžeta apstākļos daudz dotu arī vienreizējs detalizēts pētījums, lai ievāktu trūkstošo informāciju (t. sk. organizējot papildu aptaujas vai pievienojot jautājumus pašreizējām aptaujām), lai precīzāk aprēķinātu diasporas ieguldījumu minētajās jomās, kur tas ir iespējams.
- Ieteicams kopīgiem spēkiem censties panākt, lai informācija, kas ir nepieciešama diasporas ieguldījuma izvērtēšanai, tiktu apkopota, piem., NVO gada pārskatos, LURSOFT, LIAA pasākumos, tūrisma apsekojumos un citviet, kur būtu nepieciešams piefiksēt relatīvi nelielu papildu informāciju. Tomēr, finansējot vai citādi nodrošinot nepieciešamo datu ieguvī, nedrīkst aizmirst arī par informācijas apstrādes izmaksām vai arī jānorīko cilvēks, kura pienākumos ietilptu šādas informācijas regulāra apzināšana.
- Diasporas politiku turpmākos periodos var veidot, formulējot sasniedzamos rezultātus un periodiski novērtējot diasporas politikas ietekmi. Jārēķinās, ka augstā kvalitātē veikti ietekmes novērtējuma pētījumi ir tehniski sarežģīti, dārgi un laikietilpīgi.

5. tabula. Diasporas ieguldījuma novērtēšanas iespējas

Ieguldījuma sniedzējs	Resursu veids	Rādītājs	Novērtēšanas metode	Ierobežojumi	Datu pieejamība	Datu turētājs vai potenciālais datu turētājs
DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMA: PĀRVEDUMI						
Fiziskas personas (atbalsts māj-saimniecībām) (<i>Personal Remittances</i>)	Pārvedumi (bankās, caur nebanku finanšu institūcijām, skaidrā naudā)	Pārvedumu apjoms naudā	Aplēses	Matemātiska aplēse, ņemot vērā oficiālo statistiku par iedzīvotāju emigrāciju. Komerčbanku datus nevar nošķirt diasporas pārvedumus no citu nerezidentu pārvedumiem. Vēlams datus triangulēt ticamāka rezultāta iegūšanai	Ir	Latvijas Banka (aplēses tiek veiktas regulāri)
			Mājsaimniecību apsekojums (par saņemto/sniegto atbalstu)	Mājsaimniecība var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus. Vēlams datus triangulēt ticamāka rezultāta iegūšanai	Nav	Var iekļaut jautājumus CSP mājsaimniecību apsekojumā
			Diasporas aptauja (par sniegto/saņemto atbalstu)	Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus. Vēlams datus triangulēt ticamāka rezultāta iegūšanai	Nav	Var būt CSP, var būt pētījumu dati
		Sniegtā/saņemtā atbalsta biežums	Mājsaimniecību apsekojums (par saņemto/sniegto atbalstu)	Mājsaimniecība var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus.	Nav	Var iekļaut jautājumus CSP mājsaimniecību apsekojumā
			Diasporas aptauja (par saņemto/sniegto atbalstu)	Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Daļēji	LU FSI, Emigrantu aptauja, 2014, var būt pētījuma dati
		Izdevumu segšana un pakalpojumu apmaksā	Atbalsta apjoms naudā	Mājsaimniecību apsekojums (par saņemto/sniegto atbalstu)	Mājsaimniecība var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav
	Diasporas aptaujas (par sniegto/saņemto atbalstu)			Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var būt CSP, var būt pētījumu dati
	Atbalsta mērķis		Mājsaimniecību apsekojums (par saņemto/sniegto atbalstu)	Mājsaimniecība var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var iekļaut jautājumus CSP mājsaimniecību apsekojumā
			Diasporas aptaujas (par sniegto/saņemto atbalstu)	Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var veikt CSP/Var būt Pētījumu dati
	Sniegtā/saņemtā atbalsta biežums		Mājsaimniecību apsekojums (par saņemto/sniegto atbalstu)	Mājsaimniecība var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var iekļaut jautājumus CSP mājsaimniecību apsekojumā
			Diasporas aptauja (par sniegto/saņemto atbalstu)	Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var būt CSP, var būt pētījumu dati

Ieguldījuma sniedzējs	Resursu veids	Rādītājs	Novērtēšanas metode	Ierobežojumi	Datu pieejamība	Datu turētājs vai potenciālais datu turētājs	
DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMA: INVESTĪCIJAS							
Fiziskas personas	Nekustamais īpašums	Ieguldījuma apjoms	Nekustamā īpašuma tirgus dati	Šobrīd datus nevar noteikt pirkuma saistību ar diasporu	Nav	Valsts zemes dienests	
	Uzkrājumi	Ieguldījumu apjoms	Diasporas aptauja	Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Var būt pētījumu dati	
	Uzņēmumu kapitāldaļas	Diasporas dibināto uzņēmumu skaits	Investīciju statistika	Investīciju statistika	Šobrīd datus nevar noteikt uzņēmuma/ieguldījuma saistību ar diasporu	Nav	Uzņēmumu reģistrs, LURSOFT
		Ieguldījumu apjoms	Investīciju statistika	Investīciju statistika	Šobrīd datus nevar noteikt uzņēmuma/ieguldījuma saistību ar diasporu	Nav	Latvijas Banka, Uzņēmumu reģistrs, LURSOFT
	Uzņēmumu akcijas, obligācijas, vērtspapīri	Ieguldījumu apjoms	Investīciju statistika Diasporas aptauja	Nevar noteikt saistību ar diasporu Respondents var nesniegt datus vai sniegt neprecīzus datus	Nav	Latvijas Banka, var būt pētījumu dati	
	Ieguldījumu fondi	Ieguldījumu apjoms	Ieguldījumu fondu dati	Šobrīd datus nevar noteikt ieguldījuma saistību ar diasporu. Atsevišķas valstis veido īpašus diasporas ieguldījuma fondus	Nav	Var būt valsts veidota diasporas ieguldījumu fonda dati	
	Zināšanas	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījuma analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī zināšanu pārnesi uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Nevar nomērīt, kādas zināšanas ieguvuši dalībnieki. Nevar apzināt neformālus, ikdienā notiekošus zināšanu pārneses gadījumus	Nav	Var būt pētījumu dati	
	Kontakti	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījuma analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī kontaktu veidošanu uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Sarežģīti nomērīt izveidotos un iegūtos kontaktus. Nevar apzināt neformālu, ikdienā notiekošu kontaktu veidošanos	Nav	Var būt pētījumu dati	

Uzņēmumi	Nekustamais īpašums	Diasporas ieguldījumu apjoms	Nekustamā īpašuma tirgus dati. Var tikt lietota gadījumu analīze	Šobrīd datus nevar noteikt pirkuma saistību ar diasporu. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Valsts zemes dienests, var būt pētījuma dati
		Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Nekustamā īpašuma tirgus dati. Var tikt lietota gadījumu analīze	Šobrīd datus nevar noteikt pirkuma saistību ar diasporu. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Valsts zemes dienests, var būt pētījuma dati
	Uzņēmumu kapitāldaļas	Diasporas ieguldījumu apjoms	Investīciju statistika. Var tikt lietota gadījumu analīze	Šobrīd datus nevar noteikt uzņēmuma/ieguldījuma saistību ar diasporu. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Latvijas Banka, Uzņēmumu reģistra dati, LURSOFT, var būt pētījuma dati
		Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Investīciju statistika. Var tikt lietota gadījumu analīze	Šobrīd datus nevar noteikt uzņēmuma/ieguldījuma saistību ar diasporu. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Latvijas Banka, Uzņēmumu reģistra dati, LURSOFT, var būt pētījuma dati
	Ražošanas līdzekļi	Diasporas ieguldījumu apjoms	Var tikt lietota gadījumu analīze	Teorētiski izšķir arī investīcijas ražošanas līdzekļos, bet nemēra. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Var būt pētījuma dati
		Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Var tikt lietota gadījumu analīze	Teorētiski izšķir arī investīcijas ražošanas līdzekļos, bet nemēra. Var analizēt konkrētu uzņēmumu piemērus	Nav	Var būt pētījuma dati
	Zināšanas	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījumu analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī zināšanu pārnesi uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Nevar nomērīt, kādas zināšanas ieguvuši dalībnieki. Nevar apzināt neformālus, ikdienā notiekošus zināšanu pārneses gadījumus	Nav	Var būt pētījuma dati
	Kontakti	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījumu analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī kontaktu veidošanu uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Sarežģīti nomērīt izveidotos un iegūtos kontaktus. Nevar apzināt neformālu, ikdienā notiekošu kontaktu veidošanos	Nav	Var būt pētījuma dati

Starptautiskas korporācijas	Uzņēmumu kapitāldaļas	Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Investīciju dati. Gadījumu analīze	Šobrīd datus nevar noteikt investora ieguldījuma saistību ar diasporas ietekmi. Var analizēt konkrētas starptautiskas korporācijas piemēru	Nav	Latvijas Banka, Uzņēmumu reģistra dati, LURSOFT, var būt pētījuma dati
	Nekustamais īpašums	Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Nekustamā īpašuma tirgus dati	Šobrīd datus nevar noteikt pirkuma saistību ar diasporas ietekmi. Var analizēt konkrētas starptautiskas korporācijas piemēru	Nav	Valsts zemes dienests, var būt pētījuma dati
	Ražošanas līdzekļi	Diasporas sekmētu ieguldījumu apjoms	Gadījuma analīze	Teorētiski izšķir arī investīcijas ražošanas līdzekļos, bet nemēra. Var analizēt konkrētas starptautiskas korporācijas piemēru	Nav	Var būt pētījuma dati
DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMA: UZŅĒMĒJDARBĪBA UN TIRDZNICĪBA						
Fiziskas personas un diasporas uzņēmumi	Jaunu uzņēmumu veidošana	Diasporas veidotu uzņēmumu skaits	Uzņēmumu reģistra dati, LURSOFT	Šobrīd datus nevar noteikt investora ieguldījuma saistību ar diasporas ietekmi	Nav	Uzņēmumu reģistra dati, LURSOFT
	Jaunu produktu, pakalpojumu attīstīšana	Jauns produkts, pakalpojums	Gadījumu analīze	Teorētiski aplūko diasporas ieguldījuma potenciālu jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē. Var analizēt konkrētus piemērus	Nav	Var būt pētījuma dati
	Eksporta un importa veicināšana	Eksporta kāpuma rādītāji	Kanādā ir rēķināta sakarība starp imigrācijas pieaugumu un importa, kā arī eksporta pieaugumu no imigrantu izcelsmes valstīm	Šobrīd datus nevar noteikt eksporta rādītāju saistību ar diasporas ietekmi	Nav	Var būt pētījuma dati
	Tehnoloģiju un inovāciju pārnesē	Tehnoloģiju un inovāciju pārneses gadījums	Gadījumu analīze	Teorētiski aplūko diasporas ieguldījuma potenciālu tehnoloģiju un inovāciju pārnesē. Var analizēt konkrētus piemērus	Nav	Var būt pētījuma dati
	Zināšanas	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījumu analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī zināšanu pārnesi uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Nevar nomērīt, kādas zināšanas ieguvuši dalībnieki. Nevar apzināt neformālus, ikdienā notiekošus zināšanu pārneses gadījumus	Nav	Var būt pētījuma dati

	Kontakti	Daļēji mērāms – pasākumu skaits, diasporas dalībnieku skaits	Gadījumu analīze. Datu iegūšana var notikt sadarbībā ar LIAA, PBLA, ELA u. c. organizācijām, kuras rīko pasākumus, kas ietver arī kontaktu veidošanu uzņēmējiem/uzņēmumiem	Var identificēt tikai lielāko diasporas organizāciju rīkotos pasākumus, Latvijas valsts institūciju rīkotos pasākumus. Sarežģīti nomērīt izveidotos un iegūtos kontaktus. Nevar apzināt neformālu, ikdienā notiekošu kontaktu veidošanos	Nav	Var būt pētījuma dati
DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMA: TŪRISMS						
Fiziskas personas	Diasporas tūristi	Diasporas tūristu skaits	Tūrisma statistika. Diasporas aptauja	Robežu šķērsojošo personu izlases apsekojumā, ko veikusi CSP, jāiekļauj jautājumi par personas saistību ar Latviju. Šobrīd nevar nošķirt diasporas tūristus no citiem	Nav	Var iekļaut dažus jautājumus CSP robežu šķērsojošo personu izlases apsekojumā
	Diasporas tūristu izdevumi	Apmešanās vietas izdevumi, izdevumi uzturam, vietējā transporta izdevumi, ekskursijas, pirkumi, citi izdevumi	Tūrisma statistika. Diasporas aptauja	Robežu šķērsojošo personu izlases apsekojumā, ko veikusi CSP, jāiekļauj jautājumi par personas saistību ar Latviju. Šobrīd nevar nošķirt diasporas tūristus no citiem	Nav	Var iekļaut dažus jautājumus CSP robežu šķērsojošo personu izlases apsekojumā
	Diasporas veicināts tūrisms / valsts tēla mārketinga	Aprakstoši dati	Gadījumu analīze	Teorētiski norāda uz diasporas lomu, reklamējot savu izcelsmes valsti vietējiem draugiem, kaimiņiem un darba biedriem	Nav	Var būt pētījuma dati
DIASPORAS IEGULDĪJUMA JOMA: FILANTROPIJA						
Fiziskas personas	Naudas ziedojumi	Ziedojumu apjoms	Diasporas aptauja. Dokumentu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
		Ziedojumu biežums	Diasporas aptauja		Daļēji	LU FSI, Emigrantu aptauja, 2014, var būt pētījuma dati
	Materiālu vērtību ziedojumi	Ziedojuma vērtība	Diasporas aptauja. Dokumentu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Brīvprātīgais darbs	Stundu skaits	Diasporas aptauja		Nav	Var būt pētījuma dati
		Brīvprātīgā darba biežums	Diasporas aptauja. Dokumentu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Zināšanas	Aprakstoši dati	Gadījumu analīze			
	Kontakti	Aprakstoši dati	Gadījumu analīze			

Uzņēmumi	Naudas ziedojumi	Ziedojumu apjoms	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Materiālu vērtību ziedojumi	Ziedojuma vērtība	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
Fondi	Naudas ziedojumi	Ziedojumu apjoms	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Materiālu vērtību ziedojumi	Ziedojuma vērtība	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
NVO	Naudas ziedojumi	Ziedojumu apjoms	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Materiālu vērtību ziedojumi	Ziedojuma vērtība	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati
	Brīvprātīgais darbs	Stundu skaits	Dokumentu analīze. Gadījumu analīze		Nav	Var būt pētījuma dati

Literatūra

Ādamsons, A. (2018). *Ārvalstīs strādājošo naudas sūtījumi uz Latviju rūk*. Delfi, 09.04.2018. Izgūts no: https://www.delfi.lv/business/budzets_un_nodokli/arvalstis-stradajoso-naudas-sutijumi-uz-latviju-ruk.d?id=49913367

Agunias, D. R. & Newland, K. (2012). *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development*. International organization for Migration and Migration Policy institute. Izgūts no: https://publications.iom.int/system/files/pdf/diaspora_handbook_en_for_web_28may2013.pdf

Atoyan et al. (2016). *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*. Izgūts no: file:///C:/Users/User/Downloads/_sdn1607.pdf

Auliciema, M., Beķere, K., Hinkle, M. et al. (sast.) (2018). *Nyet, Nyet Soviet! Stāsti par latviešu politiskajām demonstrācijām trimdā*. Rīga: “Latvieši pasaulē” – muzejs un pētniecības centrs.

Bailey, A. & Mulder, C. A. (2017). Highly skilled migration between the Global North and South: gender, life courses and institutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(16), 2689–2703. DOI: 10.1080/1369183X.2017.1314594.

Barreto, M. A. and Muñoz, J. A. (2003). Reexamining the “politics of in-between”: Political participation among Mexican immigrants in the United States. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 25(4), 427–447.

Bela, B., Bērziņš, K., Krebs, V., Mieriņa, I., Vingre, A. (2018). *Latvijas zinātnieku diaspora: sadarbības tīkli un iespējas*. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Izgūts no: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/LU-SPPI-DMPC_Zinatnieku_diaspora-2018.pdf

Boyle, M. & Kitchin, R. (2013). Diaspora for Development: in Search of a New Generation of Diaspora Strategies. In: Kuznetsov, Y. (ed.) (2013). *How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards a Pragmatic Diaspora Agenda*. Washington DC: Migration Policy Institute, 315–345.

Brinkerhoff, J. M. (2009 (2012)). Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development. *International Migration Review*, 50 (1), 75–95. DOI:10.1111/j.1468-2435.2009.00542.x

Centrālā statistikas pārvalde [CSP]. (2017a). *Demogrāfija 2017* [Statistisko datu krājums]. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde. Izgūts no: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-skait/meklet-tema/161-demografija-2017>

Centrālā statistikas pārvalde [CSP]. (2017b). *Tabula IBG04. Starptautisko ilgtermiņa migrantu vecuma un dzimuma struktūra*. Izgūts no: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_migr/IB0040.px/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

Centrālās statistikas pārvalde [CSP]. (2018a). *Tūrisms Latvijā*. Rīga. Izgūts no: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/transports-turisms/turisms/meklet-tema/329-turisms-latvija-2018>

Centrālā statistikas pārvalde [CSP]. (2018b). *Zinātne skaitļos*. Rīga. Izgūts no: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/zinatne-ikt/zinatne/meklet-tema/345-zinatne-skaitlos-2018>

Chappell, L. & Laczko, F. (2011). What Are We Really Achieving? Building an Evaluation Culture in Migration and Development. *Migration Information Source. Migration Policy*

- Institute Online Journal*. Izgūts no: <https://www.migrationpolicy.org/article/what-are-we-really-achieving-building-evaluation-culture-migration-and-development>
- Clemens, M. A., Özden, Ç. & Rapoport, H. (2014). Migration and Development Research is Moving Far Beyond Remittances. *World Development*, Vol. 64, December 2014, 121–124. Izgūts no: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.09.009>
- Confucius Institute Headquarters. (2014). *Overseas Chinese Teachers' Training Program*. Izgūts no: http://english.hanban.org/node_9903.htm
- Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development*. Izgūts no: www.migrationpolicy.org/pubs/thediasporahandbook-Chapt1.pdf
- Dimante, Dž. (2007). *Trimdas latviešu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Rīga: Latvijas Universitāte. Izgūts no: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5153/26127-Dzineta_Dimante_2007.pdf?sequence=1
- Ding, Sheng. (2015). Engaging Diaspora via Charm Offensive and Indigenised Communication: An Analysis of China's Diaspora Engagement Policies in the Xi Era. *Politics*. Vol. 35, 3–4, 230–244. DOI: 10.1111/1467-9256.12087
- Dzenovska, D. (2012). *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
- Ekonomikas ministrija. (2017). *Investīciju dinamika Latvijā*. Izgūts no: <https://em.gov.lv/lv/jaunumi/17524-investiciju-dinamika-latvija>
- Eurostat. (2017). *Personal transfers and compensation of employees*. Izgūts no: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=bop_rem6&lang=en
- Eurostat. (2018). *Gross domestic expenditure on R & D, 2006 and 2016 (% relative to GDP) FP18.png*. Izgūts no: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_domestic_expenditure_on_R_%26_D,_2006_and_2016_\(%25,_relative_to_GDP\)_FP18.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Gross_domestic_expenditure_on_R_%26_D,_2006_and_2016_(%25,_relative_to_GDP)_FP18.png)
- Eurostat. (2018b). *Personal remittances statistics*. Izgūts no: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Personal_remittances_statistics#Croatia_and_Latvia_are_most_dependent_from_international_remittances_in_the_EU
- Flanigan, S. T. (2017). Crowdfunding and Diaspora Philanthropy: An Integration of the Literature and Major Concepts. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 28 (2), 492–509. DOI 10.1007/s11266-016-9755-7
- Garoza, I. (sast.) (2017). *Pasaules Brīvo latviešu apvienības ieguldījums Latvijas neatkarības atgūšanā un tās stiprināšanā: PBLA 60. gadskārtas konferences referātu krājums*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Global Forum on Migration and Development [GFMD]. (2017). *Policy and practice database*. Izgūts no: <https://gfmd.org/pfp>
- Global Irish. (n.d.) *Heritage. Global Irish Diaspora Directory*. Izgūts no: <https://www.dfa.ie/global-irish/heritage/>
- Greve. (2012). Labpur migration and labour market integration: causes and challenges. In: Carmer, E., Cerami, A. & Papadopoulos, T. (eds.). *Migration and welfare in the new Europe*. UK: The Policy Press, 85–104.
- Gudelis, D., Klimavičiūtė, L. (2015). Assessing “Global Lithuania”: the strengths and weaknesses of Lithuanian diaspora engagement strategy. *Journal of Baltic Studies*, 1–24.

- Hazans, M. (2015). Latvijas emigranti Eiropas darba tirgos. Grām.: Mieriņa, I. (zin. red.). *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 66–74.
- Hazans, M. (2016a). Migration experience of the Baltic countries in the context of Economic Crisis. M. Kahanec, K. F. Zimmermann (eds.). *Labor Migration, EU Enlargement, and the Great Recession*. Berlin–Heidelberg: Springer.
- Hazans, M. (2016b). *Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti*. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs.
- Hazans, M. (2016c). Smadzeņu aizplūde no Latvijas 21. gadsimtā. Grām.: Mieriņa, I. (zin. red.). *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Kārklīņa, I., & Kamerāde D. (2015). “*Nenāc manā istabā, es nesaprotu latviski*”: *Latvijas emigrantu bērnu valodas un identitātes veidošanās*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. Izgūts no: http://fsi.lu.lv/userfiles/file/ESF_Latvijas_emigrantu_kopienas/Ex-ante/FSI_Karklina_Kamerade_Emigrantu_bernu_valoda.pdf
- Kasjanovs, I. (2011). *Investīciju ābece: veidi, ietekme, vide un situācija Latvijā*. Latvijas Banka. Izgūts no: <https://www.makroekonomika.lv/investiciju-abece-veidi-ietekme-vide-un-situacija-latvija>
- Kasparāns, Ģ. (2017). *Tuvinieki ārzemēs sūta miljonus radiem Latvijā*. Izgūts no: <http://www.la.lv/naudas-straume-kas-plust-uz-latviju>
- Kingsley, A. (2018). *The impact of Ireland's diaspora*. Irish Research Council. Izgūts no: <http://research.ie/what-we-do/loveirishresearch/blog/the-impact-of-irelands-diaspora-2/>
- Koff, H. (2016). Diaspora Philanthropy in the Context of Policy Coherence for Development. *International Migration*, 5–16. DOI 10.1111/imig.12277
- Kuznetsov, Y. (ed.). (2006). *Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*. Washington DC: The World Bank. Izgūts no: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-6647-9>
- Kuznetsov, Y. (ed.). (2013). *How Can Talent Abroad Induce Development at Home? Towards a Pragmatic Diaspora Agenda*. Washington DC: Migration Policy Institute. Izgūts no: https://www.researchgate.net/profile/Ezequiel_Tacsir/publication/262144554_How_Argentina_and_Mexico_Are_Leveraging_Their_Talent_Abroad_A_Comparative_Study_of_Their_Technological_Diasporas/links/00b4953a0bd633b2d3000000/How-Argentina-and-Mexico-Are-Leveraging-Their-Talent-Abroad-A-Comparative-Study-of-Their-Technological-Diasporas.pdf
- Laganovskis, G. (2015). *Egils Levits: Latvijas kā valsts vērtība pieaug*. Izgūts no: <https://lvportals.lv/viedokli/270851-egils-levits-latvijas-ka-valsts-vertiba-pieaug-2015>
- Landau, N. & Levinson, C. (2018). *Israeli Ministry Sets Sights on Millions of 'Potential Jews' to Improve Country's Image and Fight BDS*. Haaretz. March 27, 2018. Izgūts no: <https://www.haaretz.com/israel-news/MAGAZINE-israeli-ministry-sets-sights-on-millions-of-potential-jews-1.5954692>
- Latvijas Banka. (2018). *Tiešās investīcijas Latvijā*. Izgūts no: <https://www.bank.lv/statistika/aktualie-raditaji-statistika/tiesas-investicijas-latvija>
- Latvijas investīciju un attīstības aģentūra [LIAA] (n.d.). *Par LIAA*. Izgūts no: <http://www.liaa.gov.lv/lv/par-liaa/par-liaa>
- Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (2017). *Tautiešiem ārzemēs*. Izgūts no: <https://www.mfa.gov.lv/tautiesiem-arzemes>

- Levitt, P., & Lamba-Nieves, D. (2011). Social remittances revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), 1–22.
- Liu, Hong & van Dongen, Els. (2016). China's Diaspora Policies as a New Mode of Transnational Governance. *Journal of Contemporary China*. DOI: 10.1080/10670564.2016.1184894
- LURSOFT. (2018). LURSOFT statistika. Ārvalstu investīcijas. Izgūts no: <https://www.lursoft.lv/lursoft-statistika/Arvalstu-investicijas>
- Masso, J., Tverdostup, M., Mierina, I., & Espenberg, K. (2018). Labour market inequalities in conditions of limited social dialogue: the case of the Baltic States. In: *Reducing Inequalities in Europe*. Edward Elgar Publishing.
- Mieriņa, I. (red.) (2015a). *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Mieriņa, I. (2015b). Prom no mājām, tuvāk sirdij? Kā ilgstoša atrašanās ārpus Latvijas ietekmē politiskās attieksmes un politisko procesu vērtējumu Latvijā. *Akadēmiskā Dzīve*, Nr. 51.
- Mieriņa, I. (2016a). *Diaspora kā resurss Latvijas valstij*. Prezentācija Amerikas Latviešu apvienības kongresā Losandželosā 29.04.2016.
- Mieriņa, I. (2016b). *Latvijas izcelsmes uzņēmēji ārpus Latvijas: raksturojums un sadarbības potenciāls*. Rīga: Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Izgūts no: <http://www.diaspora.lu.lv/petijumi/>
- Mieriņa, I., Kaprāns, M., Koroļeva, I. (2016). *Eiropā dzīvojošo Latvijas valstspiederīgo pilsoniskā aktivitāte*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Mieriņa, I. (2017). *Diasporas ekonomiskās iesaistes un zināšanu potenciāla izmantošanas iespējas*. Prezentācija LIAA 11.04.2017.
- Mieriņa, I., Ose, L., Kaprāns, M. & Lāce, A. (2017a). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam. Ekspertu ziņojums. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Izgūts no: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Petijumi/Ekspertu%20zinojums%20vienojosas%20nacionalas%20identitates%20un%20kulturtelpas%20nostiprinasa%20nai.pdf
- Mieriņa, I., Ulnicāne, I., Vingre, A., Bužinska, L. & van der Steina, A. (2017b). *Diasporas zinātnieku piesaiste un sadarbības veicināšana*. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Izgūts no: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums_zinatnieki_ar_kopsavilkumu.pdf
- Mieriņa, I., Bužinska, L., Jansone, R. (2017c). *Latvijas darba tirgus informācijas nodrošinājums diasporai*. Rīga: LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Izgūts no: https://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Zinojums.pdf
- Mieriņa, I. (2019a). *The Civic Consequences of Migration: Social and Political Participation of Latvians At Home and Abroad*. Prezentācija Rīgas Ekonomikas augstskolā 07.02.2019.
- Mieriņa, I. (2019b). *No kurienes “aug kājas” noskaņojumam pret imigrantiem?* Prezentācija Latvijas Sociologu asociācijas organizētajā seminārā “Sociālās pārmaiņas un atbildība” Rīgā 31.01.2019.

- Ministry of Diaspora Affairs [MDA]. (n.d.). *Creating a common Jewish culture*. Izgūts no: <http://www.mda.gov.il/EngSite/Pages/Home.aspx><http://www.mda.gov.il/EngSite/Pages/Home.aspx>
- Ministry of External Affairs. (2017). *Overseas Indians Affairs*. Izgūts no: <https://www.mea.gov.in/overseas-indian-affairs.htm#308>
- Newland, K. & Patrick, E. (2004). *Beyond remittances: the role of Diaspora in poverty reduction in their countries of origin*. Migration Policy Institute for the Department of Interantional development. Migration Policy Institute, Washington DC. Izgūts no: <https://www.migrationpolicy.org/>
- Newland, K. & Plaza, M. (2013). What we know about diasprans and economic development. *Policy Brief* (5), September 2013. Migration Policy Institute. Izgūts no: <https://www.migrationpolicy.org/>
- Overseas Chinese Affairs Office of the State Council. (2014). Izgūts no: http://english.gov.cn/state_council/2014/10/01/content_281474991090995.htm
- Pande, A. (2018). India and its Diaspora: Charting New Avenues of Engagement. *International Studies*, 54(1–4), 180–195. DOI: 10.1177/0020881718777592
- Pérez-Armendáriz, C., & Crow, D. (2010). Do migrants remit democracy? International migration, political beliefs, and behavior in Mexico. *Comparative political studies*, 43(1), 119–148.
- Petkevičienē, D. (2016). *Diaspora engagemnet possibilities for Latvian business development*. Rīga: LIAA (unpublished research paper).
- Pojman, W. (2008). *Migration and Activism in Europe since 1945*. NY: Palgrave MacMillan.
- Rinkevičs, E. (2016). *Ministru kabineta rīkojuma projekta “Par piešķirtā finansējuma “Sadarbības ar diasporu stiprināšana, diasporas ieguldījuma Latvijas attīstībā veicināšana, vēstniecību sadarbības ar diasporu paplašināšana un Pilsonības likuma grozījumu īstenošana” izmantošanu” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija)*. Rīga: Ārlietu ministrija. Izgūts no: tap.mk.gov.lv/doc/2016_10/AMAnot140916.2014.docx
- Sabiedriskā labuma organizāciju priekšlikumi finansēšanas modeļa uzlabošanai*. (2018). Izgūts no: https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/sabiedriska_labuma_organizaciju_prieksluku_mi_finansesanas_modela_uzlabosanai_18.09.pdf
- Sandovici, M. E. and Listhaug, O. (2010). Ethnic and linguistic minorities and political participation in Europe. *International Journal of Comparative Sociology*, 51(1–2), 111–136.
- Schwartz, R. (2008). *Israel and its Diaspora: a Case Study*. Center for Interantional Migration and integration. Jerusalem. Izgūts no: <http://www.philanthropy.org/seminars/documents/IsraelanditsDiaspora.pdf>
- SKDS. (2016). *Attieksme pret Pasaules Brīvo latviešu apvienību*. Latvijas iedzīvotāju aptauja.
- Tejada, G., Varzari, V. and Porcescu, S. (2013). Scientific diasporas, transnationalism and home-country development: evidence from a study of skilled Moldovans abroad. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13(2), 157–73.
- TVNET. (2018). *Organizācijai “Ziedot.lv” 15 gadu laikā saziēdoti 40 miljoni eiro*. Izgūts no: <https://www.tvnet.lv/6474550/organizacijai-ziedot-lv-15-gadu-laika-saziedoti-40-miljoni-eiro>
- United Nations. (2015). *International Migration*. Department of Economic and Social Affairs. Population Division. Izgūts no: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>

- Wickramasekara, P. (2010). *Role of Diaspora in Development: International experiences. International Workshop on the Economic and Social Impact of Migration, Remittances, and Diaspora*. Yerevan, Armenia. Izgūts no: <http://web.worldbank.org/archive/website01419/WEB/IMAGES/WICKRAMA.PDF>
- Wolf, V., Opoku-Owusu, S. & Bloer, D. (2016). *Diaspora Engagement on Country Entrepreneurship and Investment Policy Trends and Notable Practices in the Rabat process region*. International Centre for Migration Policy Development. Izgūts no: <https://www.rabat-process.org/images/RabatProcess/Documents/background-paper-thematic-meeting-bamako-2016-diaspora-engagement-rabat-process.pdf>
- World Bank. (2016). *Migration and remittances factbook. Global Knowledge Partnership on Migration and Development (KNOMAD)*. Izgūts no: <http://www.worldbank.org/en/research/brief/migration-and-remittances>
- Ye, Min. (2016). Utility and Conditions of Diffusion by Diasporas: Examining Foreign Direct Investment Liberalization in China and India. *Journal of East Asian Studies*, 16(2), 261–280. Izgūts no: <https://datubazes.lanet.lv:4876/10.1017/jea.2016.3>
- Zepa, B. & Kļave, E. (2011). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.